

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

*До 80-річчя від дня присвоєння
університету імені Г.С. Сковороди*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

МАТЕРІАЛИ

**ІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-
КОНФЕРЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І МОЛОДИХ УЧЕНИХ**

(м. Харків, 8 травня 2025 року)

ХАРКІВ – 2025

Редакційна колегія

Довженко Т. О. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ткаченко Л. П. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Коваленко О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, координатор з наукової роботи факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Ємець А. А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Масюк О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Партола В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Рекомендовано редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
Протокол № 5 від 21.05. 2025 р.

Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів : матеріали II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених, Харків, 8 трав. 2025 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.; за заг. ред. Л. П. Ткаченко]. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2025. – 126 с.

У збірнику висвітлені актуальні проблеми розвитку особистості в сучасній початковій школі. Він містить результати досліджень студентів у галузі дитячої літератури і методики літературного читання, методик початкового навчання української мови, природничих і математичних дисциплін.

Матеріали стануть у пригоді викладачам, магістрам і студентам вищих закладів освіти, учителям початкової школи.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ.....	8
<i>Мозуль Ірина</i> Виховання патріотизму в молодших школярів у контексті сучасних викликів.....	8
<i>Федоренко Андрій</i> Розвиток наскрізних умінь SOFT SKILLS молодшого школяра в контексті сьогодення.....	10
<i>Сисоєва Катерина</i> Становлення особистості молодшого школяра в умовах подолання освітніх втрат як національний пріоритет сьогодення.....	12
<i>Трухова Тетяна</i> Індивідуальний підхід у вихованні молодших школярів.....	15
<i>Ромащенко Каміла</i> Використання арт-терапевтичних методів у роботі з тривожністю молодших школярів.....	16
<i>Будник Світлана</i> Арт-терапія як засіб розвитку творчої уяви молодших школярів у сучасному освітньому просторі.....	18
<i>Проха Анастасія</i> Використання арт-терапії як засобу розвитку емоційного інтелекту в учнів з ООП.....	20
<i>Молодика Вікторія</i> Сучасні прийоми розвитку творчих здібностей на уроках дизайн і технології.....	22
<i>Логвінова Альона</i> Роль тренінгових вправ у формуванні соціальної компетентності молодших школярів.....	23
<i>Тачаєва Евеліна</i> Рекомендації щодо ефективного впровадження дидактичних ігор у роботу з дітьми з особливими освітніми потребами.....	26
<i>Будкова Софія</i> Методи та форми морально-статевого виховання молодших школярів у системі роботи класного керівника.....	28
<i>Костюк Наталя</i> Шляхи створення іміджу вчителя початкових класів в умовах НУШ.....	29
<i>Соболь Анастасія</i> Співпраця вчителя з батьками під час дистанційного навчання як чинник розвитку особистості молодшого школяра.....	32

**СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ДИТЯЧОЇ
ЛІТЕРАТУРИ І МЕТОДИКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ 35**

<i>Коропатова Ірина</i> Інноваційні підходи до формування читацької компетентності учнів початкової школи в контексті сучасних досліджень дитячої літератури та методики літературного читання.....	35
<i>Змійвська Анастасія</i> Формування інтересу до читання в першокласників на уроках роботи з дитячою книжкою.....	37
<i>Літкевич Єлизавета</i> Проблеми формування техніки читання в учнів 2 класу (на основі аналізу діагностики учасників проєкту «Вправний читайлик»).....	38
<i>Науменко Єлизавета</i> Формування техніки читання в початкових класах: проблеми, причини виникнення, шляхи подолання.....	41
<i>Левченко Анна</i> Проблеми формування навички читання українською мовою в учнів початкових класів, які тимчасово перебувають за кордоном.....	42
<i>Качало Анастасія</i> Проблеми розвитку темпу читання в умовах дистанційного навчання.....	44
<i>Іщенко Олександра</i> Проблеми формування правильності читання в другокласників в умовах дистанційного навчання.....	46
<i>Лагутіна Анастасія</i> Діагностика сформованості виразності читання в другокласників в умовах дистанційного навчання.....	49
<i>Сеймовська Катерина</i> Шляхи подолання навчальних втрат у набутті першокласниками навички читання під час воєнного стану.....	52
<i>Приходько Світлана</i> Подолання освітніх втрат з читання в учнів початкової школи засобами наставницької підтримки (освітній проєкт «Вправний Читайлик»).....	53
<i>Бекетова Олена</i> Особливості роботи над навчальними текстами на уроках літературного читання: результати опитування вчителів початкових класів.....	55
<i>Кашена Альона</i> Перспективи використання дитячих періодичних видань на уроках літературного читання в початковій школі.....	58
<i>Буркан Альона</i> Взаємозв'язок опозиції добро / зло в українській народній казці.....	60
<i>Бойштян Катерина</i> Леся Українка і її естетична стратегія творчості для дітей.....	61

<i>Кланцата Світлана</i>	
Алегоричний зміст байок Леоніда Глібова та їх вплив на моральне виховання школяра початкової школи.....	62
<i>Брагар Наталя</i>	
Алегоричний зміст анімалістичних казок Василя Сухомлинського.....	63
<i>Гриб Надія</i>	
Виховний потенціал дитячої літератури Миколаївщини.....	65
<i>Колос Оксана</i>	
Виховне значення сучасного дитячого ігрового фольклору для дітей передшкільного віку.....	67
<i>Нагорна Олена</i>	
Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами літературного читання.....	69
СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	72
<i>Руденко Любов</i>	
Формування мовної особистості в сучасній початковій школі: виклики та перспективи Нової української школи.....	72
<i>Стаханова Євгенія</i>	
Фразеологізми як засіб збагачення мовлення вчителів та учнів початкових класів.....	75
<i>Чернецька Юлія</i>	
Функціонування мовних явищ в індивідуальному мовленні молодшого школяра.....	78
<i>Сіденко Ірина</i>	
Афонія як проблема формування мовної особистості школяра початкової школи.....	80
<i>Зарецька Сюзанна</i>	
Розвиток комунікативних навичок дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.....	82
<i>Алтанець Олександра</i>	
Використання ігрових технологій у формуванні мовленнєвої культури молодших школярів на уроках української мови.....	84
<i>Макаренко Анастасія</i>	
Використання онлайн-платформ для розвитку навичок письмової взаємодії на уроках української мови.....	86
<i>Сідак Анастасія</i>	
Використання дидактичних ігор під час вивчення теми «Іменник» у початкових класах.....	89
<i>Федорова Аліна</i>	
Сучасні підходи до формування в молодших школярів орфографічної навички.....	91

<i>Толмачова Ірина</i>	
Ефективні шляхи формування комунікативної компетентності першокласників у двомовному середовищі	92
СЕКЦІЯ 4. ПРОБЛЕМИ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ.....	
	94
<i>Руденко Діана</i>	
Вивчення простих задач, що розкривають сутність арифметичних дій.....	94
<i>Заліська Анна</i>	
Використання прийомів ейдетики у процесі вивчення нумерації чисел у концентрі «Десяток».....	95
<i>Гетьман Марина</i>	
Використання нетрадиційних уроків у процесі вивчення додавання і віднімання чисел у концентрі «Тисяча».....	98
<i>Куцина Ірина</i>	
Використання технології проблемного навчання у процесі вивчення частин та дробів у початковій школі.....	100
<i>Баранцевич Кіра</i>	
Використання інтерактивних методів навчання математики учнів початкової школи.....	102
<i>Щирова Дар`я</i>	
Використання інтерактивних методів навчання на уроках математики у початковій школі.....	103
<i>Тагієва Фатіма</i>	
Використання алгоритмів на уроках математики в початковій школі.....	104
<i>Шестак Марія</i>	
Диференційований підхід на уроках математики в початковій школі.....	105
СЕКЦІЯ 5. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
	106
<i>Бершадська Катерина</i>	
Формування природничої компетентності молодших школярів у процесі інтегрованого навчання.....	106
<i>Зуб Влада</i>	
Формування екологічної компетентності на уроках ЯДС.....	109
<i>Гончаренко Анастасія</i>	
Застосування наочних методів навчання на уроках «Я досліджую світ».....	110
<i>Левіна Тетяна</i>	
Застосування практичних методів навчання на уроках «Я досліджую світ»...	111

<i>Таран Лизавета</i>	
Особливості проведення дослідів та експериментів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» за умов дистанційного навчання.....	112
<i>Кучеренко Анна</i>	
Формування дослідницької діяльності здобувачів початкової освіти на уроках «Я досліджую світ».....	115
<i>Лісничка Альбіна</i>	
Впровадження інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ» у початковій школі.....	116
<i>Гречко Тетяна</i>	
Використання інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ».....	117
<i>Новік Вікторія</i>	
Психологічні особливості розвитку пізнавального інтересу до природи в дітей молодшого шкільного віку.....	118
<i>Прилуцька Тетяна</i>	
Особливості підготовки учнів початкової школи до вивчення географії на уроках «Я досліджую світ».....	120
<i>Шаламова Єлизавета</i>	
Патріотичне виховання здобувачів початкової освіти на уроках навчальної дисципліни «Я досліджую світ».....	121
<i>Непран Анастасія</i>	
Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у здобувачів початкової освіти у процесі опанування курсу «Я досліджую світ».....	122
<i>Коляка Олександра</i>	
Виховання етико-моральних якостей молодших школярів засобами природи	123
<i>Суслова Юлія</i>	
Позаурочна робота як форма організації навчальної діяльності здобувачів початкової освіти у курсі «Я досліджую світ».....	124
<i>Іноземцев Сергій</i>	
Сучасний стан і перспективи розвитку екологічної компетентності молодших школярів у закладах позашкільної освіти.....	125

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
Виховання патріотизму в молодших школярів
у контексті сучасних викликів
Мозуль Ірина Вікторівна
кандидат педагогічних наук, доцент
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
вчитель англійської мови (вищої категорії)
Сопицька філія Есманьської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
м. Глухів

Патріотизм – одна з базових духовних цінностей особистості, що визначає ставлення людини до Батьківщини, її культури, історії та народу. Сучасна ситуація в Україні, зокрема збройна агресія, виклики глобалізації, інформаційна війна, міграційні процеси та зміни у суспільних цінностях актуалізували проблему патріотичного виховання у закладах освіти, зокрема початкової школи.

Формування патріотичних почуттів у молодшому шкільному віці має особливе значення, оскільки саме в цей період закладаються основи громадянської ідентичності, розвиваються перші уявлення про свою країну, народ, рідну мову та культуру. Концепція Нової української школи визначає патріотизм серед наскрізних цінностей освіти. Вона підкреслює, що одним із завдань сучасної школи є виховання свідомих громадян, які шанують національні традиції, мову, культуру, відповідально ставляться до своєї держави та її майбутнього.

Державний стандарт початкової освіти (2018 р.) серед ключових компетентностей виділяє громадянську та соціальну компетентності, які охоплюють і патріотичне виховання: знання про свою державу, розуміння прав і обов'язків громадянина, готовність діяти в інтересах суспільства.

Початковий вік є сенситивним для формування таких рис, як любов до рідної землі, почуття гордості за свій народ, готовність захищати національні цінності. Особливостями цього процесу є:

- 1) емоційно-чуттєве сприйняття: молодші школярі добре сприймають символи, образи, приклади з життя видатних українців;
- 2) наслідування: діти охоче переймають моделі поведінки дорослих (учителів, батьків), тому особистий приклад педагогів є особливо важливим;
- 3) потреба в ідентифікації: учні прагнуть належати до певної спільноти, і патріотичне виховання повинно формувати позитивну ідентичність як українців;
- 4) провідна роль гри: використання сюжетно-рольових ігор, квестів, драматизацій, інсценізацій допомагає природно засвоювати патріотичні ідеї.

В умовах сьогодення патріотичне виховання стикається з низкою викликів:

1) інформаційна агресія – діти піддаються впливу фейкової інформації, пропаганди в інтернеті, що може викривляти і спотворювати уявлення про події в Україні;

2) глобалізація – відкритість світу зменшує відчуття належності до національної культури, стимулює переорієнтацію на інші культури;

3) соціальна нестабільність – економічні труднощі, війна, переміщення родин з окупованих територій впливають на відчуття безпеки й довіри до держави;

4) розрив поколінь – різне розуміння патріотизму між дітьми і деякими дорослими, відсутність єдиного бачення національних цінностей.

Ефективне патріотичне виховання вимагає системності, емоційної залученості учнів і особистісного прикладу педагога. Серед основних форм і методів патріотичного виховання молодших школярів можна назвати: розповіді, бесіди, читання художніх творів про історію України, її видатних постатей; святкування державних і народних свят (День Незалежності, День Соборності України, Покрова, День Героїв Небесної Сотні); екскурсії до музеїв, пам'ятних місць, меморіалів; участь у волонтерських акціях, благодійних заходах на підтримку Збройних сил України; проєктна діяльність – створення лепбуків, стіннівок, дослідження родоvodu, історії свого краю; інтерактивні форми роботи – рольові ігри, брейн-ринги, вікторини, патріотичні квести; використання мультимедійних ресурсів – перегляд патріотичних відео, слухання українських пісень, ознайомлення з віртуальними екскурсіями; формування символічного простору в класі – оформлення куточків державної символіки, тематичних стендів («Гордість України», «Наші Герої»).

Учитель початкових класів виступає не лише носієм знань, а й моральним авторитетом для дитини. Його особистісна позиція щодо любові до Батьківщини, поваги до історії, мови та культури має бути щирою і переконливою. Педагог повинен демонструвати повагу до національних символів; підтримувати інтерес учнів до українських традицій; розвивати вміння критично аналізувати інформацію; виховувати прагнення діяти в інтересах громади, допомагати тим, хто цього потребує.

У результаті системної педагогічної роботи молодші школярі мають знати основні символи держави, визначні події її історії; проявляти повагу до культури й мови свого народу; бути готовими до участі в громадському житті школи, громади; демонструвати відповідальність за свої вчинки перед суспільством; виявляти емпатію, допомогу іншим, почуття єдності з народом України.

Таким чином, патріотичне виховання молодших школярів – це комплексний, тривалий процес, що охоплює формування знань, почуттів, переконань і моделей поведінки. В умовах сучасних викликів завдання школи полягає не лише у передачі інформації про Батьківщину, а й у вихованні особистості, яка відчуває приналежність до свого народу, здатна зберігати й розвивати національні цінності, діяти в ім'я миру, свободи та розвитку України.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Розвиток наскрізних умінь soft skills молодшого школяра в контексті
сьогодення**

Федоренко Андрій Андрійович

аспірант 2 року навчання спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник: доктор філософії, ст. викладач Тихонова А.П.

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка,

м. Глухів

Сучасна освітня парадигма в Україні та світі орієнтована на формування особистості, здатної до критичного мислення, конструктивної взаємодії, креативного вирішення проблем та ефективного спілкування. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток наскрізних умінь (soft skills) у молодшому шкільному віці — періоді, коли формуються базові компетентності, ціннісні орієнтири та засади поведінки особистості в соціумі.

Поняття «soft skills» охоплює широкий спектр міжособистісних, соціальних, емоційних і когнітивних умінь, які не є суто предметними, проте відіграють ключову роль у життєвій та професійній реалізації особистості. До них належать: критичне і творче мислення, емоційний інтелект, навички саморегуляції, комунікативна та міжособистісна компетентність, адаптивність, командна робота, лідерство, тайм-менеджмент, вирішення проблем і прийняття рішень [3].

У молодшому шкільному віці зазначені вміння ще тільки починають формуватися. Психолого-педагогічні дослідження (Л.С. Виготський, В.О. Сухомлинський, І.Д. Бех, Г.Л. Лактіонова) свідчать, що саме в цей період дитина активно засвоює норми співжиття в колективі, розвиває здатність до емпатії, здобуває первинний досвід самостійності у прийнятті рішень та відповідальності за власні дії [1].

На державному рівні розвиток soft skills у молодших школярів закріплений у Державному стандарті початкової освіти [2], Концепції «Нова українська школа» [4], модельних навчальних програмах. Так, у ключових компетентностях виділяються ініціативність та підприємливість, уміння навчатися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності, культурна усвідомленість і самовираження, що інтегрують у собі низку soft skills.

Формування таких умінь відбувається не лише через зміст навчальних предметів, а передусім через методи навчання, стиль взаємодії з учнями, організацію навчального середовища. В освітньому процесі мають переважати особистісно орієнтовані технології, кооперативне навчання, проектна діяльність, ігрові підходи, вправи на розвиток емоційного інтелекту та рефлексії [4; 3].

Одним із дієвих засобів розвитку наскрізних умінь є інтегроване навчання, що передбачає цілісне сприйняття світу учнем, активізацію критичного мислення, вміння аналізувати, синтезувати та застосовувати знання в нових ситуаціях. Зокрема, такі інтегровані курси, як «Я досліджую світ»,

створюють умови для розв'язання проблем, роботи в парах і групах, ведення діалогу, планування діяльності — тобто сприяють активному залученню дитини до формування soft skills [4].

У цьому контексті важливою постає роль учителя початкових класів як фасилітатора, модератора навчального процесу, наставника, який не лише транслює знання, а й розвиває особистісні ресурси дитини, створює безпечне середовище для помилок і самореалізації. Педагог має бути обізнаним у психолого-педагогічних особливостях soft skills, володіти інструментарієм їх діагностики, формування і розвитку [3].

Водночас, слід зазначити, що на практиці вчителі стикаються з низкою проблем: відсутністю методичних матеріалів і програм з розвитку soft skills; перевантаженістю навчального плану предметними знаннями; недостатньою підготовкою в системі педагогічної освіти. Крім того, брак часу, обмеження простору класної кімнати, слабка підтримка з боку адміністрації часто не дозволяють створити повноцінні умови для розвитку цих компетентностей [3].

Не менш важливою сферою для формування soft skills є позашкільна освіта, яка забезпечує вільніший, творчо спрямований простір для діяльності дитини. Гурткова робота, участь у проєктах, волонтерстві, ігрових програмах, спільних заходах сприяють розвитку командної взаємодії, лідерських якостей, відповідальності, ініціативності. Особливої уваги заслуговує потенціал екологічного, художнього, спортивного напрямів позашкільної освіти, де soft skills формуються органічно, в реальних ситуаціях, через досвід, а не лише через навчання [3; 5].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що розвиток наскрізних умінь soft skills молодшого школяра є стратегічним напрямом освіти, що потребує комплексного підходу, оновлення змісту та методів навчання, підвищення кваліфікації педагогів, створення міжсекторальної взаємодії між закладами освіти, родиною, громадою. Формування цих умінь не має бути епізодичним чи декларативним — воно має стати наскрізною метою освітнього процесу, що забезпечить становлення життєво компетентної особистості [2; 4].

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. *Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*. К.: Либідь, 2003.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy1-4klas/2021/12/21/derzhavnij-standart-pochatkovoyi-osviti-2021.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).
3. Hattie J. *Visible Learning for Teachers*. London: Routledge, 2012.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Book-ENG.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).
5. Ткачук Т. Розвиток soft skills у молодших школярів як педагогічна інновація. *Початкова освіта*, 2023, №1, с. 12–16.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Становлення особистості молодшого школяра в умовах подолання освітніх
втрат як національний пріоритет сьогодення**

Сисоєва Катерина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.О.Манькута
Криворізький державний педагогічний університет
м.Кривий Ріг

Проблема розвитку особистості молодшого школяра набуває особливої актуальності в умовах сьогодення. Військовий стан в Україні створив безпрецедентні виклики для освітнього процесу та особистісного становлення молодших школярів. Діти опиняються в умовах постійного стресу через повітряні тривоги, вимушені переміщення, дистанційне навчання в непристосованих умовах та травматичні переживання. Ці фактори суттєво порушують природний хід соціалізації, зумовлюють когнітивні труднощі та емоційну нестабільність, що призводить до значних освітніх втрат. Для подолання цих викликів необхідна комплексна психолого-педагогічна підтримка, яка враховує особливі потреби дітей у час війни та створює безпечне освітнє середовище, сприятливе для розвитку стресостійкості та адаптивних механізмів.

Молодший шкільний вік є періодом активного формування світогляду, ціннісних орієнтацій, моральних якостей та особистісних характеристик дитини. Цей етап розвитку характеризується переходом до нової соціальної ролі учня, формуванням навчальної діяльності як провідної та суттєвими змінами у психологічному розвитку дитини [1].

Сучасне суспільство, яке характеризується стрімкими політичними, економічними, технологічними змінами, інформаційним перенасиченням, цифровізацією освіти та повсякденного життя суттєво впливає на особистісний розвиток молодших школярів, створюючи як нові можливості, так і виклики для формування гармонійної особистості, що є передумовами, насамперед, до появи освітніх втрат в умовах НУШ.

Метою даної роботи є теоретичний аналіз особливостей становлення особистості молодшого школяра в умовах подолання освітніх втрат.

Молодший шкільний вік (6-10 років) є важливим етапом формування особистості дитини. За визначенням вітчизняних науковців, цей період характеризується якісною перебудовою свідомості та діяльності дитини. Зміна соціальної ситуації розвитку вступ до школи, Covid-19, воєнний стан, зумовлюють формування нових психічних новоутворень, серед яких довільність психічних процесів, внутрішній план дій, рефлексія та самоконтроль [3].

Костюк Г.С. відзначав, що в молодшому шкільному віці відбувається перехід від ігрової діяльності до навчальної як провідної, що суттєво впливає на формування особистості дитини. У процесі навчання розвиваються такі важливі компоненти особистості, як пізнавальні процеси, мотиваційна сфера, самооцінка, комунікативні здібності та моральні якості [2].

За концепцією Сухомлинського В.О., молодший шкільний вік є надзвичайно важливим періодом для формування моральних основ особистості, коли дитина прагне до активної діяльності, пізнання світу, встановлення соціальних зв'язків. Результат цього етапу значно впливає на подальший розвиток особистості молодшого школяра [5].

Дослідження сучасних українських науковців (О.Я. Савченко, С.Д. Максименко, Т.О. Піроженко) показують, що в умовах швидкозмінного світу особливо важливим стає розвиток адаптивності, критичного мислення, емоційного інтелекту та соціальних компетентностей молодших школярів [4].

Для забезпечення гармонійного розвитку особистості молодшого школяра в контексті сучасних викликів необхідно створити відповідні педагогічні умови для подолання освітніх втрат:

- ✓ створення розвивального освітнього середовища.
- ✓ організація фізичного та психологічного простору, що стимулює активність, творчість та самостійність учнів.
- ✓ використання гнучких форм організації навчального процесу, включення елементів проєктного та проблемного навчання.

Таке середовище повинно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, підтримувати її позитивну самооцінку, створювати ситуації успіху, формувати відчуття емоційної безпеки. Особливе значення має залучення учнів до спільної діяльності, яка передбачає взаємодію, партнерство, діалог. Завдяки цьому формується вміння працювати в команді, висловлювати й відстоювати власну думку, з повагою ставитися до позицій інших.

Цей підхід передбачає врахування інтересів, потреб, здібностей і емоційного стану учнів. Учитель у такій моделі виступає не лише джерелом знань, а насамперед фасилітатором розвитку, наставником і партнером у навчанні. Через індивідуалізацію змісту, темпу, способів засвоєння знань досягається залученість дитини до власного розвитку. Підвищується її внутрішня мотивація, посилюється пізнавальна активність, формується внутрішня позиція школяра [6].

Зміст національної освіти в умовах воєнного стану має бути не лише інформативно насиченим, а й емоційно значущим. Діти краще запам'ятовують і глибше осмислюють матеріал, який викликає у них емоційний відгук. Тому важливо включати до навчального процесу художні твори, образи з мистецтва, ігрові ситуації, практики усвідомлення емоцій. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту — важливої складової сучасної особистості.

Молодші школярі мають поступово опанувати здатність контролювати власну поведінку, визначати свої емоційні стани, аналізувати власні досягнення та труднощі. Застосування таких інструментів, як «щоденники настрою», самооцінювання, рефлексивні кола після уроку допомагає розвивати внутрішню відповідальність, критичне мислення та впевненість у собі.

Цифрове середовище є природною частиною життя сучасної дитини, тому інтеграція ІКТ у навчання повинна бути не лише технічно доцільною, а й педагогічно обґрунтованою на шляху до подолання освітніх втрат в умовах

НУШ. Це може бути використання онлайн-сервісів для творчих завдань (наприклад, створення ментальних карт, колажів, презентацій), навчальних платформ для розвитку критичного мислення, а також безпечне спілкування у цифровому просторі. Водночас важливо формувати культуру відповідального використання гаджетів і мережі.

Отже, розвиток особистості молодшого школяра в сучасних умовах є складним та багатовимірним процесом, на який впливає комплекс соціокультурних, технологічних, освітніх та сімейних факторів. Для забезпечення гармонійного формування особистості необхідно враховувати специфіку сучасного контексту та створювати відповідні педагогічні умови в освітньому просторі.

Подолання освітніх втрат у молодших школярів вимагає комплексного підходу в умовах НУШ. Варто зосередитись на створенні безпечного розвивального середовища, що стимулює активність та самостійність учнів. Необхідно впроваджувати гнучкі форми навчання з елементами проєктної діяльності, забезпечувати індивідуалізацію змісту та темпу засвоєння знань. Ефективному подоланню освітніх втрат сприятиме емоційно значущий контент, інтеграція ІКТ та розвиток навичок самоконтролю й рефлексії. Такий збалансований підхід дозволить не лише компенсувати прогалини в знаннях, а й сформувати адаптивність, критичне мислення та соціальні компетентності, необхідні для успішного навчання.

Особлива увага має приділятися розвитку адаптивності, критичного мислення, творчих здібностей, емоційного інтелекту та соціальних компетентностей, які дозволять дитині успішно функціонувати в умовах змішаних форм навчання. Важливим є збалансоване поєднання традиційних підходів та інноваційних освітніх технологій, що забезпечує всебічний розвиток особистості молодшого школяра.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2019. 232 с.
2. Костюк Г.С. "Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості" або збірник "Психологія: підручник для педагогічних вузів".
3. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 136 с.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти. Київ: Грамота, 2020. 504 с.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1988. 272 с.
6. Пометун О. І. Особистісно орієнтоване навчання: теорія і практика. – Київ: Освіта, 2005.

Індивідуальний підхід у вихованні молодших школярів

Трухова Тетяна

Науковий керівник – доктор філософії, доцент І.А. Небитова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Індивідуальний підхід у вихованні молодших школярів є важливим аспектом сучасної освітньої системи, оскільки враховує різноманітність потреб, темпів розвитку та індивідуальних особливостей кожної дитини. З огляду на це проблема індивідуального підходу у вихованні молодших школярів не втрачає своєї актуальності.

Індивідуальний підхід до формування творчої особистості розглядався у працях таких видатних мислителів, як Л. Архангельський, Я. Коменський, І. Песталоцці, Г. Сковорода та інших. У педагогічній літературі цьому питанню присвячено значну кількість досліджень методичного та дидактичного спрямування, зокрема праці О. Духновича, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

Молодший шкільний вік – це сенситивний період у розвитку особистості учня, протягом якого формуються основи моральних цінностей, норм поведінки та усвідомлено-емоційного ставлення до навколишнього середовища. Індивідуальний підхід є формою педагогічної взаємодії, що спрямована на підтримку учня у виявленні його індивідуальних особливостей, розвитку здібностей, навичок та формуванні власного стилю діяльності в різних ситуаціях. Індивідуальна форма навчання – це форма організації освітнього процесу в системі загальної середньої освіти, яка забезпечує реалізацію права кожної особи на здобуття повної загальної середньої освіти в закладах освіти.

Індивідуальний підхід допомагає розвивати критичне мислення і творчі здібності, даючи дитині можливість розкрити свій потенціал у комфортному темпі. Він також формує внутрішню мотивацію до навчання і самовдосконалення, що важливо для успіху та адаптації в сучасному світі. Зокрема, індивідуальний підхід змінює звичне оцінювання: замість єдиних критеріїв враховуються прогрес і досягнення кожного учня, що робить процес навчання більш особистісно орієнтованим. Зауважимо, що індивідуальний підхід також враховує соціальні та емоційні аспекти розвитку дитини, створюючи підтримуюче середовище, що допомагає формувати позитивне ставлення до навчання і психологічне благополуччя учнів. Сучасний учитель має орієнтуватися на індивідуальні потреби учнів, передбачати можливі труднощі при засвоєнні нового матеріалу і використовувати індивідуальні та групові завдання на уроках.

Підсумовуючи, можна сказати, що індивідуальний підхід у вихованні та навчанні молодших школярів є важливою складовою сучасної освітньої системи. Він сприяє врахуванню унікальних особливостей кожної дитини, розвитку творчих здібностей, формуванню моральних цінностей та внутрішньої мотивації до навчання. Цей підхід забезпечує розкриття потенціалу учнів, їхню успішну адаптацію в суспільстві та дозволяє зробити освітній процес більш ефективним і орієнтованим на особистісний прогрес.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Використання арт-терапевтичних методів у роботі з тривожністю
молодших школярів**
Ромашенко Каміла

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Гордієнко Т.В.
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин

Проблема тривожності у дітей молодшого шкільного віку набуває особливої актуальності в контексті сучасних викликів та інформаційного перевантаження. Теоретичні аспекти дитячої тривожності ґрунтовно досліджені у працях українських науковців. Т. Титаренко розглядає тривожність як психологічний феномен, що характеризується суб'єктивним відчуттям напруження та очікуванням негативного розвитку подій [2]. С. Максименко досліджує особливості формування тривожності з позиції вікової психології, підкреслюючи сенситивність молодшого шкільного віку для розвитку цього стану через зміну соціальної ситуації розвитку [3]. О. Василенко встановила кореляційний зв'язок між рівнем тривожності та навчальними досягненнями молодших школярів [4].

Тривожність у молодших школярів проявляється на трьох взаємопов'язаних рівнях: фізіологічному (прискорене серцебиття, порушення дихання, підвищена пітливість), психологічному (відчуття напруження, неспокій, страх) та поведінковому (уникнення певних ситуацій, метушливість, зниження концентрації уваги). Ґрунтуючись на дослідженнях вітчизняних психологів, можна виділити три основні види тривожності у молодших школярів. Шкільна тривожність виникає у ситуаціях, пов'язаних із навчальною діяльністю, та проявляється у страху отримати погану оцінку, не виправдати очікування вчителя чи батьків, виступати перед класом. Міжособистісна тривожність актуалізується у комунікативних ситуаціях з однолітками та дорослими, проявляючись у невпевненості, сором'язливості, страху бути відкинутим. Самооцінна тривожність характеризується заниженою самооцінкою, невпевненістю у власних силах, постійним страхом невдачі та осуду.

Арт-терапія як метод психологічної допомоги має значний потенціал у роботі з тривожністю молодших школярів. Творча діяльність стимулює вироблення ендорфінів, які сприяють покращенню настрою та зниженню рівня тривожності. У контексті корекції тривожності молодших школярів найбільш ефективними напрямками арт-терапії є ізотерапія, пісочна терапія, казкотерапія та музикотерапія.

Ізотерапія (терапія малюванням) є найбільш доступним та природним для дітей методом арт-терапії. Дослідження Т. Титаренко показують, що малювання страхів допомагає дітям усвідомити свої тривоги та отримати над ними символічний контроль [2]. Найбільш ефективними техніками є "Малюємо настрій", яка дозволяє дитині виразити свої емоції через колір та лінії, спонтанне малювання, коли дитина зображує свій внутрішній стан без заданої теми, та "Трансформація страху", коли дитина малює те, що викликає тривогу, а потім перетворює цей малюнок на щось позитивне. Процес малювання активізує несвідомі процеси та сприяє інтеграції внутрішнього досвіду дитини, допомагаючи їй усвідомити та опрацювати свої емоції. Пісочна терапія, за

дослідженнями С. Максименка, особливо ефективна у роботі з тривожністю завдяки тактильній стимуляції, яка має заспокійливий ефект. [3].

Найбільш дієвими техніками є "Чарівна країна", яка передбачає створення історій, в яких герой долає перешкоди та знаходить ресурси для подолання страхів, "Безпечне місце", що полягає у створенні в пісочниці місця, де дитина відчувається захищеною, та "Битва зі страхом", яка забезпечує символічне подолання тривоги через гру з фігурками. Казкотерапія використовує метафоричну мову казки для опрацювання тривожних переживань. О. Вознесенська стверджує, що через ідентифікацію з казковим героєм дитина може отримати доступ до власних ресурсів подолання тривоги [5]. Найбільш результативними техніками є "Продовж казку", коли дитина продовжує історію, знаходячи конструктивне вирішення проблеми, "Казка навпаки", яка передбачає трансформацію негативного сюжету в позитивний, та "Казка про себе", що полягає у створенні історії, в якій головний герой має схожі з дитиною проблеми та знаходить шляхи їх подолання. Музикотерапія, за дослідженнями Л. Подкоритової, впливає на фізіологічні механізми тривожності, сприяючи зниженню м'язової напруги, нормалізації дихання та серцевого ритму [6]. Найефективнішими техніками є активне музикування, що передбачає гру на простих інструментах та ритмічні вправи, рецептивне слухання музики, яке полягає у релаксації під спеціально підібрані музичні композиції, та музично-рухові ігри, які поєднують музику з рухом для вивільнення напруги.

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок про високу ефективність арт-терапевтичних методів у роботі з тривожністю молодших школярів. Арт-терапія створює безпечний простір для вираження емоцій, опрацювання тривожних переживань та формування адаптивних стратегій подолання тривоги. Основними перевагами арт-терапії в роботі з тривожними дітьми є: природність та відповідність віковим особливостям молодших школярів, можливість невербального самовираження, відсутність оцінювання, що знижує страх невдачі, сприяння розвитку творчості та впевненості в собі, можливість безпечного вираження негативних емоцій, формування ресурсного стану.

Список використаних джерел

1. Тараріна О. В. Арт-терапія в освітньому просторі: інтеграція науки і практики : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2022. 238 с.
2. Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А. Психологічна профілактика стресових перевантажень серед шкільної молоді : наук.-метод. посіб. Київ : Міленіум, 2006. 204 с.
3. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія. Київ : КММ, 2006. 240 с.
4. Василенко О. М. Взаємозв'язок тривожності та навчальних досягнень молодших школярів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2022. № 2. С. 130-138.
5. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми : практ. посіб. Київ : Золоті ворота, 2015. 148 с.
6. Подкоритова Л. О. Інтеграція арт-терапевтичних методів у початковій школі : навч.-метод. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2023. 176 с.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення

Арт-терапія як засіб розвитку творчої уяви молодших школярів у сучасному освітньому просторі

Будник Світлана

Науковий керівник – кандидат психологічних наук, доцент О.Є. Малихіна
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

У сучасному освітньому середовищі важливим завданням є створення умов для гармонійного розвитку особистості дитини, що потребує належного розвитку уяви, що лежить в основі творчої діяльності. За думкою багатьох дослідників, молодший шкільний вік є сензитивним періодом для розвитку творчої уяви учнів, під якою розуміють психічний процес створення нових образів, які відсутні в безпосередньому досвіді людини, а є результатом перетворення вже наявної інформації. У зв'язку з цим актуалізується потреба у використанні в освітньому процесі сучасних психолого-педагогічних технологій, спрямованих на розвиток у школярів креативності, творчої уяви.

У молодшому шкільному віці відбуваються суттєві зміни в когнітивному розвитку дітей: удосконалюється мислення, формується довільність психічних процесів, зростає роль внутрішнього плану дій. Молодші школярі вчаться планувати, створювати нові образи, маніпулювати уявними об'єктами, їх уява переходить від безпосередньо-образної до більш абстрактної, символічної, набуває особливої пластичності, активно розвивається у взаємодії з ігровою діяльністю, навчанням і мистецтвом [1].

Дані особливості створюють передумови для ефективного застосування арт-терапії як інструменту розвитку творчої уяви, яка поєднує мистецтво і терапевтичний вплив, забезпечуючи емоційну підтримку та стимулювання психічного розвитку дитини. Завдяки емоційно забарвленій художній діяльності дитина вчиться конструювати нові образи, використовувати асоціативне мислення, розвивати естетичне чуття.

Арт-терапія як метод ґрунтується на ідеї самовираження через художню діяльність. Вона включає різні форми: ізотерапію (малювання), казкотерапію, лялькотерапію, музикотерапію, драматерапію тощо. Її ефективність пояснюється тим, що творчість дозволяє дитині безпечно висловити внутрішні переживання, що особливо важливо на етапі становлення особистості.

У межах освітнього процесу арт-терапевтичні методи можуть використовуватися як на уроках (особливо інтегрованих - «мистецтво», «я досліджую світ»), так і під час позакласної або корекційно-розвивальної роботи психолога чи вчителя.

Ефективними є наступні форми арт-терапії для розвитку уяви молодших школярів:

- ізотерапія - створення малюнків за заданою темою; вільне малювання; спільне або додаткове малювання; асоціативне малювання; проєктивне малювання; метод «малюнок за музикою»; створення колажу тощо;
- казкотерапія - складання казок за власним задумом, за схемою; змінювання головного героя, сюжету, кінцівки відомої казки; поєднання

кількох сюжетів; робота з метафоричними образами;

- пісочна терапія - створення сюжетів у пісочниці, моделювання фантастичних світів;

- лялькотерапія – інсценування; виготовлення ляльок; створення історій із власноруч виготовленими героями [2].

Дослідження Н. Атаманчук, А. Бойко, А. Ковінько, Н. Луців-Шумської, Л. Магдисюк та інших, проведені в українських школах (зокрема в межах реалізації експериментальних програм розвитку емоційного інтелекту та креативності), свідчать, що арт-терапевтична діяльність покращує емоційний стан дітей, сприяє формуванню образного мислення, розкриттю творчого потенціалу, підвищує рівень ініціативності, розвиває здатність до самовираження, формує позитивну самооцінку. Сучасні арт-терапевтичні методики, що поєднують терапевтичні чинники невербальної експресії з вербальною взаємодією, дозволяють створювати невимушені ситуації спілкування і максимально мотивувати дитину для спільної діяльності. Подібне емоційно насичене спілкування, засноване на співпраці, сприяє покращенню результатів будь-якої освітньої роботи у початковій школі. Так, В. Коренівська та Н. Атаманчук відмічають, що «застосування арт-терапевтичних методів у початковій школі сприяє всебічному розвитку особистості учня, формуванню його соціально-емоційної компетентності та підвищенню ефективності освітнього процесу» [3, с. 121].

За умов системного використання методи арт-терапії можуть стати потужним інструментом розвитку творчої уяви особливо у поєднанні з іншими активними методами навчання (проектна діяльність, STEAM-освіта, ігрове моделювання).

Отже, арт-терапія як засіб психолого-педагогічного впливу має значний потенціал для розвитку творчої уяви молодших школярів. Її інтеграція в освітній простір сприяє не лише емоційному та творчому розвитку дитини, але й створює умови для формування гармонійної, відкритої до світу особистості. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку адаптованих програм арт-терапії для шкільного середовища та підготовку фахівців до їх застосування.

Список літературних джерел

1. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія: модульний навчальний посібник для студентів ЗВО за напрямом підготовки «Практична психологія». Київ: Центр учбової літератури, 2017. 304 с.

2. Жадько Ю. Г. Використання арт-терапевтичних технологій у роботі практичного психолога: методичні рекомендації. URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/01003106-f396.docx.html> (дата звернення: 09.04.2025)

3. Коренівська В., Атаманчук Н. М. Застосування арт-терапії в освітньому процесі сучасної початкової школи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024 №34. С. 119–123. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2024.34.318058>

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Використання арт-терапії як засобу розвитку емоційного інтелекту
вучнів з ООП**

Проха Анастасія Геннадіївна

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Т.В. Гордієнко
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м.Ніжин

Сучасні виклики інклюзивної освіти, вимагають пошуку ефективних методів не лише навчання, а й емоційного розвитку учнів з особливими освітніми потребами (ООП). Емоційний інтелект визначаємо як здатність розпізнавати, усвідомлювати та регулювати власні емоції, а також емоції інших людей, що є важливим чинником адаптації дитини в соціумі, зокрема в освітньому середовищі. Діти з ООП часто стикаються з труднощами у сфері емоційного сприйняття, самовираження, побудови соціальних зв'язків, що ускладнює їхню соціалізацію та емоційний комфорт. Одним із сучасних та ефективних інструментів, що сприяє розвитку емоційного інтелекту, є арт-терапія - метод психокорекції, що базується на творчій діяльності [1, с. 103].

Мета дослідження – обґрунтувати можливості арт-терапії як засобу розвитку емоційного інтелекту в учнів з ООП.

Емоційний інтелект включає в себе п'ять основних складових (згідно з Д. Голлманом): самосвідомість, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички. У дітей з особливими освітніми потребами розвиток цих складових часто є уповільненим або порушеним через специфіку психічного розвитку, що вимагає застосування спеціальних корекційних заходів.

Арт-терапія – це метод психологічної допомоги, що базується на використанні образотворчого мистецтва, музики, театру, казки, танцю для виявлення та опрацювання емоційних станів [2, с. 58]. Її перевага полягає в ненасильницькому, м'якому підході, який не вимагає від дитини вербального вираження, а натомість дозволяє вільно передавати внутрішні переживання через символічні образи та дії. Завдяки цьому арт-терапія виявляється особливо ефективною для дітей, які стикаються з труднощами в комунікації, емоційній саморегуляції та соціальній адаптації. Це є типовим для багатьох категорій дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, з розладами аутистичного спектра, затримкою психічного розвитку та емоційно-вольовими порушеннями.

Питання арт-терапії та розвитку емоційного інтелекту розглядали у своїх дослідженнях такі науковці, як Л. М. Карамушка, І. А. Барбашова [3], О. І. Романова, Н. Л. Литвиненко, Н. Г. Лусканова, а також зарубіжні вчені – Д. Голлман, Е. Артюр, М. Льюїс, які досліджували значення творчих методик у психотерапії та освіті. Їхні напрацювання підтверджують важливість поєднання емоційного розвитку з арт-методами у роботі з дітьми, зокрема в інклюзивному середовищі.

Серед методів арт-терапії, які можуть бути успішно застосовані в роботі з учнями з особливими освітніми потребами, можна виділити такі:

Малюнок терапія: через образотворчу діяльність діти отримують

можливість виражати свої емоції, зменшувати тривогу та усвідомлювати внутрішні конфлікти.

Казкотерапія: створення, переказування та інсценізація казок сприяє кращому розумінню соціальних ролей, розвитку співпереживання та вмінню розпізнавати емоції персонажів.

Музикотерапія: прослуховування музики або створення власних ритмів сприяє зниженню емоційної напруги та розвитку емоційної чутливості.

Театральна терапія: виконання сценічних вистав допомагає учням вивчати емоційні реакції, розвивати емпатію та формувати адекватні соціальні навички.

Робота з дітьми має бути організована систематично, враховуючи їхні індивідуальні особливості. Так, щоб розвивати емоційну самосвідомість, можна запропонувати вправу «Моє обличчя». У цій вправі діти малюють свої емоції, які вони відчують, та обговорюють, як змінюється їхній вираз обличчя відповідно до внутрішнього стану. Для розвитку емпатії пропонується гра «Відчуй як інший», в якій учень намагається визначити емоції персонажа або однокласника, спираючись на його міміку, жести та тон голосу[2, с. 63].

Педагоги та психологи зосереджуються на тому, щоб забезпечити безпечну атмосферу для дітей, де вони можуть відкрито висловлювати свої емоції, відчувати підтримку і вчитися управляти емоціями за допомогою мистецтва.

Використання арт-терапії в освітньому процесі з учнями з ООП демонструє позитивну динаміку у таких напрямках: підвищення рівня емоційної усвідомленості (діти краще розпізнають і називають свої емоції); розвиток емпатії (учні частіше демонструють співпереживання, уважність до емоцій інших); зниження рівня тривожності та агресивності; підвищення самооцінки, мотивації до взаємодії, адаптації в колективі [1, с. 112].

Таким чином, арт-терапія відіграє значну роль у психолого-педагогічній підтримці дітей з особливими освітніми потребами, акцентуючи увагу на розвитку їхнього емоційного інтелекту. Її методи сприяють кращій соціалізації, розвитку емоційної зрілості та загальному психічному здоров'ю учнів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на створення спеціалізованих програм арт-терапії для певних груп дітей, а також на інтеграцію арт-практик у загальноосвітній процес.

Список використаних джерел

1. Барбашова І. А. Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту дітей з ООП: дис. канд. психол. наук. К., 2021. 220 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_Barbashovoi_I._A..pdf (Дата звернення 27.04.2025)

2. Литвиненко Н. Л. Арт-терапевтичні технології в інклюзивному навчанні. К.: Освіта України, 2020. 128 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723491/> (Дата звернення 27.04.2025)

3. Романова О. І. Арт-терапія в роботі психолога: методичні рекомендації. Харків: Ранок, 2018. 96 с.

Сучасні прийоми розвитку творчих здібностей учнів на уроках дизайн і технології

Молодика Вікторія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.М. Смолянчук
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Розвиток творчих здібностей у молодших школярів є одним із ключових завдань початкової освіти, адже саме в цьому віці діти найбільш відкриті до нових знань, активно фантазують і прагнуть до самовираження. Уроки «Дизайн і технології» надають чудову можливість для стимулювання креативності через практичну діяльність, експерименти з матеріалами та роботу в команді. Сучасні підходи до навчання мають забезпечувати умови, у яких кожна дитина зможе розкрити свій творчий потенціал у процесі створення виробів та розв'язання нестандартних завдань.

Одним із найефективніших прийомів у початковій школі є гра як спосіб навчання. Використання ігрових методів, таких як творчі майстерні, рольові ситуації або казкові сюжети, дозволяє учням сприймати нові знання у невимушеній формі. Наприклад, під час створення аплікацій або виробів із природних матеріалів діти можуть уявляти себе дизайнерами, будівельниками чи винахідниками, що сприяє розвитку фантазії та нестандартного мислення.

Важливу роль відіграє використання технік асоціативного мислення. Молодші школярі часто мислять образами, тому прийоми, що стимулюють знаходження несподіваних зв'язків між предметами, сприяють розвитку творчого бачення. Наприклад, учитель може запропонувати дітям створити казковий будинок із геометричних фігур або придумати новий вид транспорту на основі форм, що нагадують тварин. Такі завдання допомагають дітям комбінувати відомі знання у новий спосіб.

Оскільки молодші школярі краще засвоюють інформацію через практичні дії, ефективним прийомом є моделювання. Робота з пластиліном, кольоровим папером, природними матеріалами допомагає дітям перетворювати свої ідеї у конкретні вироби. Важливо, щоб учитель давав дітям можливість самостійно обирати варіанти рішень і матеріали, адже це сприяє розвитку ініціативності та впевненості у власних силах. Водночас, не менш значущим є метод експериментування, який передбачає активне залучення дітей до пошуку нових способів використання матеріалів та інструментів. Наприклад, учитель може запропонувати учням дослідити, як різні типи паперу впливають на міцність конструкції, або спробувати змінити колір тканини шляхом змішування фарб. Такий підхід стимулює допитливість та бажання відкривати нове.

Отже, розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках «Дизайн і технології» вимагає комплексного підходу, що поєднує гру, моделювання, експерименти, співпрацю та емоційну підтримку. Використання цих прийомів сприяє не лише формуванню креативного мислення, а й розвитку самостійності, допитливості та здатності до нестандартних рішень, що є важливими навичками для майбутнього успіху дитини.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Особливості формування соціальної компетентності у дітей молодшого
шкільного віку**
Логвінова Альона

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент М.М. Нестеренко
Бердянський державний педагогічний університет
м. Запоріжжя

Формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку є однією з пріоритетних задач сучасної освіти, орієнтованої на всебічний і гармонійний розвиток особистості. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом, коли інтенсивно розвиваються когнітивні, емоційні та соціальні компетенції людини, що формують підґрунтя для її успішної самореалізації в суспільстві.

Цій проблемі присвячено низку наукових досліджень. У працях таких учених, як Н. Бібік, І. Горецької, Д. Губаревої, І. Гусейнової, Р. Зозуляк-Случик, В. Коваленко, Л. Кулакової, О. Матвієнко, Н. Лалак, І. Ніколаєску, Є. Починок та ін., розкрито сутність поняття «соціальна компетентність», окреслено її структурні компоненти, психолого-педагогічні умови формування, а також методичні підходи до її розвитку в учнів початкової школи. Проте, попри наявність значного науково-теоретичного доробку, вчителі-практики приділяють недостатню увагу питанню цілеспрямованого формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти, що зумовлює потребу в додатковому окресленні переваг і особливостей формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку.

У початковій школі діти продовжують засвоювати важливі навички комунікації, активно залучаються до колективної взаємодії та поступово оволодівають загальноприйнятими нормами соціальної поведінки. Це відбувається як на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», так і в позаурочній діяльності. Учні встановлюють первинні форми дружніх стосунків у колективі, вчать співпрацювати під час спільної діяльності, враховувати інтереси інших і дотримуватися загальноприйнятих правил поведінки. До того ж, певні соціальні навички допомагають дитині не лише легше пристосуватися до шкільних умов, а й досягати кращих результатів у навчанні, оскільки здатність до співпраці, вміння вислухати інших та аргументовано донести свою точку зору є невід'ємними складовими успішного освітнього процесу.

Як слушно зазначає В. Поліщук, у цьому віці діти виявляють підвищену емоційну чутливість до оцінок і реакцій дорослих, прагнуть схвалення, підтримки й позитивного підкріплення, що істотно впливає на їхню навчальну та соціальну активність. Стимування або, навпаки, заохочення емоційного стану дитини здатне змінювати її ставлення до власної діяльності, впливати на самооцінку та мотивацію до взаємодії в колективі. Важливою складовою становлення соціальної компетентності на цьому етапі є розвиток емпатії та емоційної саморегуляції, яка допомагає дитині контролювати власні емоційні

реакції, уникати імпульсивних вчинків, ефективно будувати стосунки з ровесниками і дорослими [5].

Крім того, формування соціальної компетентності в молодшому шкільному віці має специфічний характер, що полягає у поетапному закріпленні базових соціальних навичок через активну взаємодію з оточенням. Як зауважує Р. Зозуляк-Случик, ефективність цього процесу великою мірою залежить від поетапного і систематичного закріплення соціальних навичок через залучення дітей до навчальних ситуацій, орієнтованих на співпрацю, взаємодію, активну діяльність. Інтеграція відповідних завдань у освітній процес, зокрема виконання групових проєктів, спільне розв'язання проблемних завдань, обговорення моральних дилем, виконання тренінгових вправ тощо, створює умови для практичного застосування учнями знань щодо соціальних норм, стимулює розвиток у них відповідальності, вміння працювати у команді, дотримуватися правил взаємодії та спільно досягати поставлених цілей. Наприклад, робота в малих групах над спільним завданням (створення лепбуку, проведення досліду) вимагає від учнів умінь розподіляти обов'язки, домовлятися, враховувати думки інших, шукати компроміси та спільно відповідати за результат. Завдяки такому підходу діти на практиці розуміють значення взаємоповаги, співпраці та моральної відповідальності за результати спільної діяльності, що є основою соціальної компетентності [3]. Н. Бібік додає до цього переліку інструментів ще інтерактивні методи навчання: рольові ігри, дискусії та практичні завдання, що розвивають у дітей комунікативні здібності та критичне мислення [1].

Ключову роль у цьому процесі відіграє педагог. Як зазначають Є. Починок та І. Гусейнова, саме вчитель створює безпечне освітнє середовище, в якому кожна дитина почувається прийнятою, має змогу вільно висловлювати свої думки, пропонувати ініціативи та бути впевненою у підтримці з боку дорослих і однолітків. Особистість учителя, його стиль спілкування, рівень толерантності, доброзичливості та справедливості стають для учнів орієнтиром і моделлю соціально прийнятної поведінки, яку вони прагнуть наслідувати у власній взаємодії [6]. У такому щоденному демонструванні вчителем конструктивних способів розв'язання конфліктних ситуацій, проявах емпатії та відповідальності у ставленні до інших, на думку Л. Кулакової, проявляється виховний потенціал педагогічної діяльності, який сприяє закріпленню відповідних соціальних умінь у здобувачів початкової освіти [4]. Водночас, педагог має враховувати індивідуальні особливості кожного учня, оскільки саме чутливий, диференційований підхід забезпечує гармонійний розвиток соціальної компетентності, сприяючи ефективній адаптації дитини в різних соціальних середовищах

Не менш вагому роль у процесі формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку відіграє родина. Як зазначає Ю. Шевченко, сімейне середовище є першою соціальною інституцією, в якій дитина засвоює базові моральні цінності, норми поведінки та моделі взаємодії, що слугують фундаментом для подальшого розвитку її соціальних навичок у школі [7].

Стиль виховання, який застосовують батьки, має визначальний вплив на характер соціалізації дитини: демократичний стиль сприяє формуванню впевненості у собі, самостійності та відповідальності, тоді як авторитарний чи потуральний стилі можуть ускладнювати цей процес, знижуючи рівень ініціативності та соціальної адаптивності.

Як підкреслюють І. Горецька та Н. Лалак, важливим чинником успішного соціального розвитку є залучення дітей до спільної родинної діяльності, дотримання сімейних традицій, участь у колективних заходах, що сприяють розвитку почуття приналежності, співпраці, взаємної відповідальності та моральної стійкості [2]. Саме завдяки регулярній участі в сімейних практиках діти здобувають первинний досвід соціальної взаємодії та навчаються узгоджувати свої потреби з інтересами інших членів спільноти. Відтак, ефективність формування соціальної компетентності істотно зростає за умов активної співпраці між школою та родиною, що дозволяє узгодити виховні впливи обох інституцій і забезпечити цілісність процесу [7].

Таким чином, процес формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку є багатогранним і потребує цілеспрямованої роботи з боку школи та родини. Створення позитивного емоційного середовища, використання інтерактивних методів, педагогічна підтримка й активна участь батьків забезпечують гармонійний соціальний розвиток дитини, формують підґрунтя для її подальшої успішної інтеграції у суспільство.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Соціалізація молодших школярів у взаємозв'язку урочної та позаурочної діяльності: метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.
2. Горецька І. С., Лалак Н. В. Соціальна компетентність як одна з ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2023. Вип. 2(35). С. 155-161.
3. Зозуляк-Случик Р. В. Основи соціалізації особистості : навч. посіб. для студентів закладів вищої освіти. 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 222 с.
4. Кулакова Л. М. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах освітньо-виховного процесу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА. 2022. № 14. С. 65-69. DOI: 10.25264/2415-7384-2022-14-65-69.
5. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. 4-те вид., стер. Суми : Університетська книга, 2019. 352 с.
6. Починок Є. А., Гусейнова І. Е. Педагогічні умови формування соціальної компетентності молодших школярів. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2023. № 28. С. 251-259. DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2023.28.293196>.
7. Шевченко Ю. В. Соціальна компетентність молодших школярів: зміст і практики. *Науковий часопис*. Серія «Корекційна педагогіка». 2022. Вип. 44. С. 116-121. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2023.44.17>.

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Рекомендації щодо ефективного впровадження дидактичних ігор у
роботу з дітьми з особливими освітніми потребами**

Тачаєва Евеліна

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Гордієнко Т.В.
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин

Одним із найефективніших методів організації навчальної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами є дидактична гра, яка забезпечує природну мотивацію, стимулює пізнавальний інтерес, сприяє розвитку мовлення, мислення, емоційної сфери, соціальних навичок.

Дидактична гра як форма навчальної діяльності забезпечує природну активність дитини, що особливо важливо для учнів з особливими освітніми потребами. У процесі гри дитина з ООП отримує змогу закріпити знання, розвивати сенсорну сферу, практичні навички та навички взаємодії [3, с. 58].

Наведемо приклади дидактичних ігор з адаптацією до різних нозологій, котрі ми використовували в експериментальній роботі:

Для дітей з порушеннями слуху *гра «Вгадай емоцію»* (використання карток із зображенням емоцій + жести, міміка); *«Кольорове лото»* (на основі візуального сприйняття без звуку). Для дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР): *«Хто де живе?»* гра на класифікацію та побудову логічних зв'язків із реальними предметами. *«Знайди пару»* - розвиток пам'яті, уваги. Для дітей з РАС (аутизмом): *«Емоційне доміно»* - розпізнавання емоцій на обличчях, зі спрощеними варіантами; *«Що змінилося?»* для розвитку спостережливості, з мінімумом вербальних інструкцій. Для дітей з порушеннями зору: *«Магічна скринька»* - гра на дотик і тактильне розпізнавання предметів; *Аудіо-вікторини* - ігри з озвученими підказками.

Учитель має виступати не лише організатором гри, а й фасилітатором - тим, хто створює умови для розвитку, підтримує інтерес, моделює ситуації успіху. Важливо формувати у дитини почуття досягнення, залучати її до обговорення правил і результатів, формувати позитивний образ «Я» через гру [2, с. 81].

№	Нозологія	Назва гри	Мета	Матеріали	Короткий опис	Адаптація до ООП
1	Порушення зору	Чарівна торбинка	Розвиток тактильного сприйняття, мовлення, класифікації	Мішечок із різними предметами: шишки, гудзики, м'які іграшки тощо	Дитина навпомацки дістає предмет, називає його, класифікує за ознаками	Контрастна текстура, прості форми, вербальні підказки, чітке інструктування
2	ЗПР (затримка психічного розвитку)	Знайди пару	Розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення	Картки з малюнками тварин, предметів, форм	Учень добирає пари до предметів або логічно пов'язані елементи	Обмежена кількість карток, великі зображення, покрокове пояснення, спрощення інструкцій

№	Нозологія	Назва гри	Мета	Матеріали	Короткий опис	Адаптація до ООП
3	РАС (аутизм)	Світ емоцій	Розпізнавання емоцій, розвиток соціальної взаємодії	Картки з обличчями, емоціями, дзеркальце	Учень називає емоцію, пробує її зобразити або обрати відповідну ситуацію	Просте оформлення карток, вербальні/візуальні підказки, уникнення зайвих подразників
4	Порушення слуху	Кольорове лото	Зорове сприймання, класифікація за кольорами	Набір карток з різнокольоровими предметами та ігрове поле	Розкласти картки за відповідними кольоровими зонами на полі гри	Використання жестів, міміки, карток-символів, чітка демонстрація зразка
5	Інтелектуальні порушення	Збери фігурку	Просторове мислення, дрібна моторика, послідовність дій	Конструктор або набір геометричних фігур	Побудова знайомого об'єкта (будиночок, дерево, чоловічок) за зразком чи інструкцією	Великі деталі, поетапне складання, зорові підказки або фізична допомога вчителя/асистента

Запропоновану таблицю легко використовувати як додаток до методичних рекомендацій, у плануванні індивідуального навчання чи як матеріал для педради [3, с.64].

Отже, дидактичні ігри є дієвим інструментом у розвитку пізнавальних процесів, комунікативних навичок і соціальної адаптації дітей з ООП, оскільки сприяють навчанню в ігровій, емоційно безпечній формі. Ефективне використання дидактичних ігор потребує адаптації методів та матеріалів до індивідуальних потреб кожної дитини, врахування її когнітивних, емоційних і фізичних особливостей. Важливою умовою результативного впровадження ігор є співпраця між педагогами, асистентами вчителя, батьками та фахівцями (логопедами, психологами, дефектологами). Ігрова діяльність має бути системною та інтегрованою в навчальний процес, з поступовим ускладненням завдань відповідно до рівня розвитку дитини. Моніторинг та аналіз результатів використання ігор дозволяє коригувати підходи, виявляти ефективні прийоми та сприяти досягненню позитивної динаміки у навчанні та соціалізації дітей з ООП.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О.В. Ігрові технології у корекційно-розвитковій роботі з дітьми з ООП. Київ: Освіта України, 2020. 160 с.
2. Іванюк І.Я. Сучасні дидактичні ігри в інклюзивному навчанні. Харків: Ранок, 2021. 180 с.
3. Чепка О. Ігрові технології у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*, 2023. (2(10), 57-66.

Методи та форми морально-статевого виховання молодших школярів у системі роботи класного керівника

Софія Будкова

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент С. О. Лавренко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Морально-статеве виховання є важливим напрямом виховної роботи у початковій школі, адже саме в цьому віці закладаються основи моральної поведінки, міжособистісних стосунків і статевої культури. Формування в учнів поваги до себе й інших, відповідальності за власну поведінку та дотримання морально-етичних норм є запорукою їхнього гармонійного розвитку як особистостей. Дослідженням питань морально-статевого виховання молодших школярів займалися Ш. О. Амонашвілі, Л. І. Божович, Т. Ф. Бугайко, Г. С. Костюк, А. С. Макаренко, Н. І. Мачинська, В. О. Сухомлинський та ін. Вони аналізували аспекти формування моральної свідомості, соціальної поведінки дітей, впливу виховного середовища на розвиток особистості.

Морально-статеве виховання включає когнітивний компонент, що передбачає засвоєння знань про моральні й статеві норми, емоційний компонент, який формує позитивне ставлення до моральних і статевої цінностей та поведінковий компонент, який відображається у свідомій поведінці дитини відповідно до засвоєних норм.

Ефективність виховання залежить від використання сучасних методів і форм. До методів належать бесіда, яка дозволяє доступно пояснювати моральні та статеві аспекти поведінки, приклад як спосіб демонстрації бажаної моделі поведінки, ігрові методи, які забезпечують інтерактивність і залученість учнів, та методи стимулювання, зокрема заохочення, що підсилюють бажання дотримуватися певних норм.

Форми роботи включають класні години на теми взаємоповаги, дружби, відповідальності, рольові ігри для відпрацювання моделей поведінки, проєкту діяльність, яка сприяє практичному застосуванню знань та виховні заходи, наприклад, тематичні тижні чи зустрічі з фахівцями (психологами, соціальними працівниками). Важливу роль у виховному процесі відіграє співпраця з батьками. Вони є першими наставниками дітей, тому об'єднання зусиль родини та школи сприяє гармонійному розвитку дитини. Водночас необхідно враховувати вікові особливості учнів: їхню чутливість до похвали, прагнення до довірливих відносин із дорослими та високу емоційну сприйнятливність.

Отже, морально-статеве виховання молодших школярів є багатокомпонентним і комплексним процесом, який вимагає від класного керівника професійного підходу, терпіння та педагогічної майстерності. Ефективність виховної роботи залежить від системності, інтеграції різних методів і форм, а також тісної співпраці з родиною учня. Формування у дітей позитивного ставлення до моральних і статевої норм сприятиме їхній адаптації в соціальному середовищі, розвитку почуття відповідальності та здатності до свідомого вибору у майбутньому.

Шляхи створення іміджу вчителя початкових класів в умовах НУШ

Костюк Наталя

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент А.О. Манькута

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг

В даній статті розглянуті теоретичні та методичні аспекти формування позитивного іміджу вчителя початкових класів в контексті Концепції «Нова Українська школа». Проаналізовано сутність поняття «імідж вчителя» та визначено його ключові компоненти. Окрім того, розкрита роль професійного іміджу в педагогічній діяльності. Особливу увагу приділено специфіці створення позитивного іміджу педагога початкової школи в умовах НУШ, акцентовано на важливості особистого прикладу вчителя як ключового виховного елементу [4].

Сьогодні розвиток української освіти піддається впливу глибоких реформ, що спрямовані на підвищення якості навчання та формування всебічно розвиненої особистості учня. В контексті впровадження Концепції «Нова Українська школа» (НУШ) особлива увага приділяється ролі вчителя як ключової фігури освітніх змін. Педагог початкової школи виступає не лише носієм знань, а й наставником, який власним прикладом формує ціннісні орієнтири молодших школярів. У зв'язку з цим, проблема створення позитивного іміджу вчителя початкових класів набуває особливої актуальності та потребує глибокого наукового осмислення.

Проблематика формування іміджу педагога знайшла відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, питання сутності та структури іміджу розглядаються в дослідженнях Ю. Палехи, Ф.Джефкінса. Роль професійного іміджу в педагогічній діяльності висвітлено у роботах Н. Олійник, О. Писарчук, Н. Савченко. Особливості формування іміджу молодого педагога аналізуються О. Хуртенко. Професійний імідж сучасного вчителя початкових класів є предметом дослідження О. Цюняк. Проте, питання створення позитивного іміджу вчителя початкових класів саме в умовах НУШ потребує подальшого вивчення та систематизації [1; 2; 3].

Імідж учителя — це багатогранне поняття, яке виходить далеко за межі лише зовнішнього вигляду чи манери спілкування. Він є своєрідною візитівкою педагога, яка формується у свідомості учнів, їхніх батьків, колег і навіть ширшого кола людей. Це цілісне враження, яке впливає на сприйняття вчителя як особистості та професіонала.

У цьому образі гармонійно поєднуються зовнішні аспекти, такі як охайність, стиль одягу, вміння триматися з гідністю та демонструвати доброзичливі манери, а також уміння налагоджувати контакт із людьми. Але не менш важливими є і внутрішні якості: глибокий професіоналізм, відданість обраній справі, моральні принципи, емоційна стійкість і щира повага до кожної дитини.

Імідж учителя будується не одномоментно, а через щоденну працю, взаємодію з учнями та колегами, прийняття рішень і демонстрацію ставлення

до своєї професійної діяльності. Він має бути джерелом натхнення та прикладом для дітей, створюючи атмосферу довіри, взаємоповаги та бажання пізнавати нове.

Наукові джерела виділяють кілька ключових складників іміджу педагога. Серед них — фаховість (знання предмета, методична майстерність), особистісні риси (чесність, доброзичливість, відкритість), зовнішня привабливість (акуратність, міміка, жести), а також соціальна активність — участь у житті школи й громади.

У початковій школі позитивний імідж учителя є фундаментом довіри та взаєморозуміння з дітьми, адже доброзичливий, відкритий і уважний педагог стає не лише джерелом знань, а й емоційною опорою, що забезпечує комфортне перебування в школі. Завдяки цьому налагоджуються щирі стосунки з учнями, що особливо важливо в ранньому віці, а також будується міцний зв'язок із батьками, сприяючи гармонійному розвитку дитини, спільному вирішенню проблем та досягненні навчальних цілей у теплій та підтримуючій атмосфері, де кожен учень відчуває свою значущість.

Окрім цього, образ учителя, який викликає симпатію та довіру, є потужним мотиватором для учнів. Він запалює в дітях бажання вчитися, пізнавати нове, ставити запитання й шукати відповіді. Водночас позитивна енергія, яку педагог отримує від своєї роботи, спонукає його до саморозвитку, вдосконалення власних професійних навичок і досягнення нових вершин у професії.

В умовах Нової української школи імідж учителя набуває особливого значення. Сучасний педагог перестає бути лише передавачем знань і перетворюється на справжнього провідника змін, рушія прогресу в освітньому середовищі. Учитель стає тим, хто вміє не лише викладати матеріал, а й будувати довірливі стосунки з учнями, розуміти їхні потреби та підтримувати в процесі розвитку. Він поєднує в собі гнучкість у підходах до навчання, високу професійну компетентність, щирість і людяність, які є основою для створення комфортної та надихаючої атмосфери в класі. Такий учитель стає прикладом для наслідування, лідером, якого поважають і якому довіряють, адже його головна мета — допомогти кожній дитині розкрити свій потенціал і підготуватися до викликів сучасного світу.

Важливими аспектами формування іміджу вчителя є орієнтація на особистість дитини, застосування інтерактивних та діяльнісних методів навчання, співпраця з батьками як рівноправними партнерами, постійний професійний розвиток та приклад особистої гідності та моральних цінностей. Як зазначено в Концепції НУШ, «ключовим виховним елементом стане приклад вчителя» [4].

Позитивний імідж вчителя початкових класів — це результат свідомої щоденної роботи над собою. Він формується не лише через фахові знання, а й через щирість у спілкуванні, вміння слухати, підтримувати, бути відкритим до зворотного зв'язку. Важливо постійно аналізувати власну діяльність, розвивати комунікативні вміння, підтримувати емоційно здорову атмосферу в класі та

залишатися активним учасником шкільного й громадського життя. Саме завдяки поєднанню професіоналізму, людяності й натхнення вчитель стає для дітей прикладом і справжнім авторитетом.

Постійне навчання — це не лише ключ до професійного зростання, а й спосіб залишатися натхненим і цікавим для своїх учнів. Участь у тренінгах, семінарах, майстер-класах та інших заходах дозволяє не просто поповнити методичну скарбничку новими ідеями, а й переосмислити знайомі підходи, знайти творчі рішення та знову відчути радість від викладання. Такі зустрічі з колегами, обмін досвідом чи навіть прості розмови за кавою можуть стати джерелом підтримки та розуміння. Це відчуття спільноти й об'єднання навколо ідеї розвитку мотивує рухатися вперед.

У сучасному світі онлайн-присутність вчителя стає дедалі важливішою. Сайти класів, освітні блоги, цифрові щоденники, регулярне спілкування через месенджери не лише спрощують організацію навчального процесу, а й створюють враження про відкритість та сучасність педагога. Та водночас, навіть найновіші технології не можуть замінити найціннішого — людського тепла. Щирість, доброзичливість, вміння підтримувати емоційну рівновагу й створювати позитивну атмосферу в класі — це якорі, які тримають корабель навчання на плаву.

Зовнішній вигляд вчителя також має вагоме значення. Охайний, уважний до деталей і привітний педагог не лише викликає довіру, а й стає прикладом для наслідування. Манери, мова, інтонація, жести й навіть проста, але щира усмішка — усе це будує образ сучасного вчителя, якого хочеться слухати, якому хочеться довіряти, і який надихає своїм прикладом на зростання.

Отже, формування позитивного іміджу – це важливий аспект професійної діяльності вчителя початкових класів, особливо в умовах реформування освіти та впровадження Концепції «Нова Українська школа». Позитивний імідж сприяє підвищенню авторитету педагога, покращенню взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, створенню сприятливого психологічного клімату та підвищенню мотивації учнів до навчання. Створення позитивного іміджу є свідомим та цілеспрямованим процесом, що потребує від вчителя постійного самоаналізу, самовдосконалення та активної роботи над собою.

Список використаних джерел

1. Довга Т. Елементи іміджетворчості у навчально-професійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи. *Людинознавчі студії. Серія: педагогіка*. 2016. № 3 (35). С. 100–108.

2. Дудчак Г. Формування педагогічного іміджу в майбутніх учителів НУШ. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. № 2 (22). С. 56–63.

3. Ковальова О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2007. 340 с.

4. Концепція Нової української школи. *Педрада. Портал освітян України*. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2372-ad-fontes-pro-kontseptyu-novo-ukranksko-shkoli> (дата звернення: 14.04.2025).

Розвиток особистості молодшого школяра в контексті сьогодення
**Організація взаємодії вчителя з батьківською спільнотою в
умовах дистанційної освіти**

Соболь Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л.С. Філатова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Дистанційне навчання стало викликом для освітнього процесу, особливо в початкових класах. Молодші школярі ще не вміють самостійно організувати свій навчальний простір і потребують постійної підтримки. Тому в таких умовах надзвичайно важливою стає взаємодія між учителем і батьками.

Зазвичай у традиційному навчанні відповідальність за освітній процес розподіляється між школою та родиною. Учитель пояснює матеріал, допомагає дітям засвоїти знання, а батьки контролюють процес та перевіряють домашнє завдання. Але коли школа перейшла в онлайн-формат цей баланс змінився: батьки починають відігравати ключову роль. Вони не лише створюють комфортне середовище для навчання, а й мотивують дитину до самостійної роботи, допомагають у виконанні освітньої програми, підтримують її психологічний та фізичний стан. Завдання вчителя – допомогти учням у цьому, надаючи рекомендації та створюючи можливості для зворотного зв'язку. Вони стають своєрідними професійними помічниками не тільки для дітей, а й для їхніх батьків. Саме тому співпраця між учителями та батьками є одним із ключових чинників успішного навчання. Крім того, сучасний світ вимагає від дітей не лише знань, а й умінь адаптуватися до змін, критично мислити, бути самоорганізованими та відповідальними. Початкова школа – це період активного формування особистості, тому важливо, щоб учні розвивали такі якості, як самостійність, креативність, емоційний інтелект і здатність працювати в команді, навіть у дистанційному форматі.

Багато науковців розглядали питання взаємодії між батьками та школою як ключовий елемент успішного навчання дитини, наприклад, у працях В. Сухомлинського, А. Макаренка, М. Стельмаховича, К. Ушинського розкривається роль і значення сімейного та шкільного виховання у формуванні особистості, у наукових розвідках Н. Бугайової, К. Гладких, О. Курпіти висвітлено вплив сімейного виховання на успішність школярів. Їхні ідеї знайшли відображення в сучасних підходах, але з іншого боку ці педагоги не досліджували питання співпраці з батьками в умовах дистанційного навчання. Серед сучасних досліджень які висвітлюють проблеми дистанційної освіти варто згадати В. Кухаренка, С. Вітвицьку, В. Ясулайтіс, Е. Порат, А. Петрова, О. Таїшенка та інших науковців [2]. Дослідники зосереджуються на технологіях, формах і методах дистанційної освіти. Вони розглядають, як ефективно організувати освітній процес у цифровому середовищі, які засоби застосувати для забезпечення якості навчання та як активно заохочувати батьків до співпраці у випадках, коли фізичний контакт між школою і домом обмежений.

Співпраця в освітньому контексті означає активну взаємодію між учасниками освітнього процесу задля досягнення спільної мети. В умовах модернізації української освіти особливого значення набуває впровадження педагогіки партнерства.

Педагогіка партнерства – це підхід, який ґрунтується на рівноправній співпраці між учителем, учнем і батьками. Усі учасники освітнього процесу мають спільну мету та несуть відповідальність за результат навчання. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини [1]. Партнерські відносини між учителями та батьками повинні бути міцними та різнобічними, особливо з батьками учнів початкової школи. Адже саме «...в цей період інтенсивно формується не лише інтелектуальна основа особистості школяра, а й його моральні якості» [5].

Серед принципів ефективної співпраці доцільно назвати:

- «довіра та авторитет: підвищення авторитету батьків та довіра до їхніх виховних можливостей» [3];
- «педагогічний такт: уникнення втручання в сімейне життя» [3];
- самоорганізація батьків: батьки повинні вміти домовлятися та йти на компроміси під час онлайн-спілкування;
- «повагу до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення» [4];
- «розподілене лідерство: право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків» [4];
- «соціальне партнерство: рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей (Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року)» [4].

Дистанційне навчання потребує вдосконалення та впровадження нових підходів, зокрема таких як:

- регулярна комунікація: активне використання відеоконференцій, форумів, чатів, електронної пошти та онлайн-платформ (наприклад, Moodle, Google Classroom, Zoom) для проведення батьківських зборів, консультацій і обговорення навчальних досягнень учнів;
- створення батьківських чатів для обміну інформацією та зворотним зв'язком, з дотриманням певних правил для уникнення інформаційного хаосу;
- підтримка мотивації: організація спільних проєктів, у яких беруть участь як діти, так і їхні батьки;
- психологічна підтримка: залучення шкільного психолога для допомоги як учням, так і їхнім батькам [5].

Для ефективної співпраці вчителя з батьками під час дистанційного навчання важливо враховувати особливості кожної родини. Технічні труднощі, обмежені ресурси чи нерівний доступ до сучасних технологій можуть створювати додаткові виклики. Тому вчителю варто розробляти персоналізовані підходи, зважаючи на можливості сімей, та надавати їм рекомендації для підтримки освітнього процесу.

Попри труднощі, дистанційне навчання відкриває нові можливості для розвитку учнів. Гнучкий графік дозволяє дітям засвоювати матеріал у комфортному темпі, а батькам – краще організувати освітній простір удома.

Крім того, дистанційне навчання сприяє розвитку цифрових навичок, що є важливою складовою підготовки до майбутнього.

Участь батьків в освітньому процесі також допомагає виховати в учнів відповідальність за своє навчання. Коли дорослі активно слідкують за успіхами дитини, допомагають створити комфортне робоче середовище та підтримують її мотивацію, результати стають набагато кращими. Тісна співпраця між батьками та педагогами допомагає вчасно помітити труднощі, з якими стикається учень у навчанні чи емоційному стані. Завдяки спільним зусиллям можна швидко знайти оптимальні рішення, підлаштувати освітній процес під індивідуальні потреби дитини та підвищити його ефективність. Важливу роль відіграє й особистий приклад батьків. Якщо вони проявляють інтерес до навчання дитини, дотримуються організованості та відповідально ставляться до будь-яких завдань, це формує в дітей подібні навички. Така поведінка сприяє не лише успішності в навчанні, а й розвитку самостійності, наполегливості та відповідальності [2].

Незважаючи на виклики, дистанційне навчання відкриває нові перспективи для розвитку молодших школярів, роблячи співпрацю між педагогами та батьками ключовим фактором успіху. Саме спільні зусилля сприяють розвитку важливих комунікаційних навичок у всіх учасників освітнього процесу, дозволяють досягти гармонійного розвитку особистості, підтримуючи її на шляху до знань, що є необхідною умовою для виховання самостійних, творчих та емоційно зрілих особистостей, готових до адаптації в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу / Вісник післядипломної освіти. Випуск 15(44) «Серія «Педагогічні науки». URL: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15\(44\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15(44)) (дата звернення: 10.02.2025).
2. Вороніна Г. Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти. Основа. 2017. С. 208-229.
3. Ковальчук В. А., Малиновська К. В. організація взаємодії вчителя початкової школи з батьками учнів в умовах змішаної форми навчання / Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 07-08 листопада 2023 р. / за наук. ред. д. пед. н., проф., О. Топузова. Київ : Видавництво «Людмила», 2024. С. 228-231.
4. Філатова Л. С. Педагогіка партнерства : апгрейд інструментарію сучасного учителя початкових класів / Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Вип. 45. Ч. 2. С. 181-185.
5. Філатова Л., Бодрова Д. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації педагогіки партнерства / The 3rd International scientific and practical conference “International scientific innovations in human life” (September 22-24, 2021) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021. С. 152-156.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Інноваційні підходи до формування читацької компетентності учнів
початкової школи в контексті сучасних досліджень дитячої літератури та
методики літературного читання**

Коропатова Ірина

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент І.А. Кравцова

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг

Сучасний етап розвитку освіти характеризується пошуком ефективних методів формування читацької компетентності учнів початкової школи, що є основою їхнього інтелектуального та емоційного розвитку. Дитяча література відіграє ключову роль у цьому процесі, адже вона не лише сприяє розвитку уяви, а й формує моральні цінності, критичне мислення та естетичний смак. Сьогодні дослідники зосереджуються на інноваційних підходах до методики літературного читання, які враховують особливості сприйняття сучасних дітей, зокрема їхню орієнтацію на візуальну культуру та цифрові технології.

Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що проблема формування читацької компетентності учнів початкових класів перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, теоретико-методичні засади літературного читання в початковій школі висвітлено у працях О. Савченко[4], В. Мартиненко [3], О. Вашуленко [1].

Одним із перспективних напрямів є інтеграція інтерактивних технологій у процес літературного читання. Наприклад, використання електронних книг із анімаційними елементами чи аудіосупроводом дозволяє зробити читання більш привабливим для молодших школярів. Дослідження показують, що такі методи підвищують мотивацію до читання на 20-25% порівняно з традиційними підходами [5]. Водночас важливим залишається збереження балансу між цифровими засобами та класичною книгою, адже остання розвиває уяву через самостійне створення образів.

Ще одним актуальним аспектом є застосування методик активного читання, таких як «читання з передбаченням» або «читання з зупинками». Ці техніки спрямовані на розвиток аналітичних здібностей учнів, адже вони вчать ставити запитання до тексту, аналізувати вчинки героїв і прогнозувати розвиток сюжету [2]. Наприклад, під час роботи з казками діти можуть передбачати дії персонажів на основі їхніх моральних якостей, що сприяє формуванню етичних уявлень.

Окрему увагу сучасні дослідники приділяють ролі дитячої літератури у розвитку емоційного інтелекту. Твори, які розкривають теми дружби, співчуття чи подолання труднощів, допомагають учням краще розуміти власні почуття та емоції оточуючих. Наприклад, аналіз творів В. Нестайка [6] чи сучасних українських авторів, таких як С. Дерманський [7], показує, що діти, які регулярно працюють із такими текстами, демонструють вищий рівень емпатії.

Значний потенціал для формування читацької компетентності має організація сімейного читання, яке створює особливе емоційне середовище,

сприятливе для виховання любові до книги. Проведення родинних літературних вечорів, спільних читань з подальшим обговоренням прочитаного, створення домашньої бібліотеки – все це сприяє формуванню стійкого інтересу дітей до читання.

Важливим напрямом є також інтеграція літературного читання з іншими предметами початкової школи. Міжпредметні зв'язки забезпечують цілісне сприйняття навколишнього світу, розширюють читацький кругозір учнів, сприяють усвідомленню прикладного значення читання.

Особливої уваги заслуговують проєктні технології, які передбачають створення учнями творчих проєктів на основі прочитаних творів: «Книга майбутнього», «Літературна карта твору», «Щоденник читача», «Буктрейлер за прочитаним твором». Такі проєкти активізують творче мислення учнів та поглиблюють їхнє розуміння літературних творів.

Водночас методика літературного читання потребує адаптації до індивідуальних особливостей учнів. Дослідження доводять, що диференційований підхід, який враховує рівень читацьких навичок і психологічні особливості дитини, підвищує ефективність засвоєння матеріалу.

Таким чином, сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання відкривають нові можливості для розвитку читацької компетентності молодших школярів. Інноваційні підходи, такі як інтеграція технологій, активні методи читання та акцент на емоційному інтелекті, сприяють формуванню покоління свідомих і творчих читачів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку універсальних моделей навчання, які поєднують найкращі традиційні та сучасні практики.

Список використаних джерел

1. Вашуленко О. В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. Початкова школа. 2021. № 1. С. 40-45.
2. Качак Тетяна. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ століття. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 320 с.
3. Мартиненко В. О. Структура і зміст читацької компетентності молодших школярів. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Вип. XV. Кам'янець-Подільський, 2013. С. 145–151.
4. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: посіб. для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 334 с.
5. Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М., Криворотько А. О. та ін. Інноваційна педагогічна діяльність як чинник формування життєтворчої компетентності здобувача освіти: монографія / уклад. А. О. Криворотько. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2022. 484 с.
6. Всеволод Нестайко: книги і біографія: [онлайн-ресурс]. URL: https://www.yakaboo.ua/ua/author/view/Vsevolod_Nestajko?srsltid=AfmBOorIaa0Xv45IFK6-yMxtkMF2r26dAErBHajj5zPBhGE62LC3adYb (дата звернення: 01.04.2025).
7. Сашко Дерманський: книги і біографія: [онлайн-ресурс]. URL: https://www.yakaboo.ua/ua/author/view/Sashko_Dermanskij?srsltid=AfmBOopLs5YUdUA8mjEA2FQFCn8i4Vajj7ss4qtaMwDSaiJQR7AR8ATY (дата звернення: 01.04.2025).

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Формування інтересу до читання в першокласників на уроках роботи з
дитячою книжкою**
Зміївська Анастасія

Науковий керівник – к.п.н., доцент Ємець А.А.
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Формування читацької компетентності в молодших школярів починається із зацікавлення до книжки. Інтерес до читання — це важлива складова читацької діяльності, яка потребує педагогічної підтримки та спеціально організованої методичної роботи. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю розвитку стійкої читацької мотивації в умовах Нової української школи .

Дослідження здійснювалося на базі 1 класу приватної школи Magic House School (м. Харків) з використанням таких методів: анкетування учнів і батьків, педагогічне спостереження, розробка та апробація циклу занять. Було встановлено, що у більшості учнів інтерес до читання є ситуативним, залежить від емоційного залучення до тексту, ілюстративного оформлення та підтримки з боку вчителя і родини.

Анкетування показало, що більшість дітей читають з ініціативи дорослих, лише кілька самостійно обирають книжки, а найбільший інтерес викликають видання з ілюстраціями та інтерактивом. Батьки схильні переоцінювати читацьку активність дітей.

Розроблений цикл уроків включав різноманітні інтерактивні методи: читання з уявою, інсценізацію, створення власної книжки, читання в ролях, арт-інтерпретації. Особлива увага приділялась поєднанню слухання, емоційного аналізу тексту, гри та творчості. На кожному уроці використовувались видання з функціональними доповненнями: книжки-картинки, книжки-іграшки, книжки «розкажи казку», які мали яскраву візуальну складову та додаткові елементи, що дозволяють розширити заняття з книжкою після ознайомлення з її змістом.

Під час впровадження практичної складової дослідження особливу увагу було приділено використанню віммельбухів: Б. Заше «Місто» (Artbooks), Т. Шампе «У місті» (Ранок), Е. Дзюбак «Рік у лісі» (Видавництво Старого Лева), які завдяки деталізованим ілюстраціям та відкритості до інтерпретацій сприяли розвитку мовлення, уваги й фантазії учнів. Також ефективними були книжки з доповненою реальністю: «Динозаври 3D» (Book'n'Look), «Космос» (Vivat) і «Живі динозаври» (Devar Kids), що викликали інтерес завдяки можливості взаємодії з цифровими персонажами та ігровому елементу.

Результати апробації показали зростання самостійної читацької активності: більше учнів зверталися до бібліотеки, ініціювали домашнє читання, з'явилася міні-бібліотека, зросла мовленнєва активність, уява та емоційна чутливість.

Отже, організація уроків з дитячою книжкою в 1 класі сприяє формуванню стійкого інтересу до читання, розвиваючи уяву, емоції та пізнавальну активність дітей.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Проблеми формування техніки читання в учнів 2 класу (на основі аналізу
діагностики учасників проєкту «Вправний читайлик»)**

Літкевич Єлизавета

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Техніка читання є основною навичкою, яка забезпечує успішність навчання учнів початкової школи. Особливого значення вона набуває у 2 класі, коли відбувається інтенсивний розвиток навички читання, перехід від складового до цілісного способу читання, вдосконалення правильності, швидкості й розуміння прочитаного. Формування техніки читання на цьому етапі має бути достатньо стабільним, щоб забезпечити повноцінну роботу з навчальними текстами на наступних рівнях освіти.

У Державному стандарті початкової освіти (затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87) немає конкретних числових показників темпу читання, таких як «кількість слів за хвилину». Цей стандарт створено у відповідності до ідей НУШ, яка орієнтована не на формальні кількісні показники, а на компетентнісний підхід.

Тому техніка читання із застосуванням кількісних показників не перевіряється. У Держстандарті початкової освіти 2018 року щодо 1-2 класів зазначена загальна вимога щодо читання 1–2 класів: «Читає вголос і мовчки тексти відповідного обсягу й рівня складності. Усвідомлює зміст прочитаного, висловлює оцінні судження».

Під час дослідження у листопаді 2024 року нами було проаналізовано техніку читання учнів 2 класу - учасників проєкту «Вправний читайлик», основна мета якого – подолання труднощів, пов'язаних із читанням. До участі в проєкті були запрошені учні, у яких їхніми вчителями і батьками було промічено наявність проблем у формування навички читання.

Перше заняття з кожним учасником проєкту було діагностувальним. Для оцінки рівня сформованості техніки читання було використано твір Михайла Коцюбинського «Дві кізочки», який дитина мала прочитати вголос. Діагностування охоплювало такі показники, як спосіб читання, темп, правильність, виразність та розуміння прочитаного.

Результати вимірювання темпу читання продемонстрували значну варіативність: від дуже низького (4–12 слів/хв) до помірного (35–41 слово/хв). Лише один учень (учень 2) на момент початку участі в проєкті досяг рівня, близького до орієнтовної норми для 2 класу (40 слів/хв і більше), тоді як більшість учнів мали значно нижчий темп.

Одним із характерних проявів проблеми формування навички читання є збереження складового способу читання. Значна частина учнів читає текст по складах, розділяючи слова на частини, що призводить до порушення плавності мовлення, виникнення зайвих пауз і загального ускладнення процесу читання.

Унаслідок цього знижується не лише темп, а й цілісність сприйняття тексту, що негативно впливає на його розуміння. У деяких випадках спостерігається навіть недостатня сформованість складового читання, коли учні читають окремі склади невпевнено або неточно.

Складовий спосіб читання супроводжується значною кількістю помилок в учнів, які не мають підтвердженого діагнозу, пов'язаного зі слухом, проте плутанина схожих звуків може бути пов'язана як із недостатньо сформованим фонематичним слухом, так і з візуальними труднощами — зокрема, слабким зором або нерозвиненим зоровим сприйманням. Така нечітка диференціація звуків утруднює як процес читання, так і розуміння прочитаного. У дітей із такими труднощами спостерігаються стійкі помилки у читанні слів, перекручування або пропуски звуків, а також плутанина схожих букв. Це призводить до того, що учень не може точно відтворити текст, а отже — знижується якість засвоєння змісту.

Серед помилок у правильності читання найчастіше фіксуються заміни звуків, зокрема плутанина між подібними за звучанням або артикуляцією фонемами, наприклад, «в» і «ф», «р» і «л». Діти також пропускали склади, додавали зайві елементи, переставляли склади місцями. Спостерігалось домислювання слів за першим складом.

У всіх учнів виявлено труднощі з виразністю читання. Вони полягають у монотонному, емоційно нейтральному читанні, без дотримання інтонаційної структури речень. Діти не дотримуються пауз, не підкреслюють логічні наголоси, не змінюють інтонацію при читанні запитань або вигуків, не звертають увагу на знаки пунктуації.

Помилки у розумінні прочитаного також є поширеними. Частина учнів не могли передати зміст прочитаного тексту, не могли його переказати. На запитання або не могли дати відповідь, або відповідали неправильно.

Важливим чинником, що впливає на формування техніки читання, є рівень розвитку словникового запасу учнів. Під час читання діти зупинялися через незнання окремих слів, що призводило до втрати темпу та розриву логіки сприйняття тексту. Обмежений лексичний запас не дозволяв учням швидко орієнтуватися в змісті прочитаного, змушуючи їх повертатися до окремих фрагментів тексту, що негативно позначається на їхній читацькій діяльності в цілому. Найчастіше лексичні труднощі відчували діти, які тимчасово перебувають за кордоном.

Таким чином, аналіз результатів діагностики учасників проєкту «Вправний читайлик» дозволив виявити типові проблеми формування навички читання, вирішення яких має бути комплексним. Результати дослідження свідчать, що своєчасна діагностика труднощів у формуванні техніки читання та впровадження індивідуалізованих підходів у навчанні можуть суттєво підвищити ефективність читацької діяльності молодших школярів і закласти основу для їхнього подальшого успішного навчання.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Формування техніки читання в початкових класах: проблеми, причини
виникнення, шляхи подолання**

Науменко Єлизавета

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Формування навички читання – одне з найважливіших завдань початкової освіти. Від того, наскільки успішно дитина володіє цією навичкою, залежить її подальший успіх у навчанні.

Читання як діяльність охоплює два взаємопов'язані процеси: перший полягає у перетворенні графічного (буквеного) зображення слова в його усномовлену форму — це технічний аспект читання; другий — це смисловий аспект, тобто процес осмислення написаного. Основною метою читання виступає саме розуміння змісту прочитаного. Формування техніки читання відбувається поступово, поетапно: спочатку оволодіння звуко-буквеними позначеннями, потім поскладове читання, становлення синтетичних прийомів читання та перехід до автоматичного читання.

Ще в кінці ХХ століття науковці визначили припустимі помилки на кожному з етапів формування навички читання. На аналітичному етапі формування навички читання учні часто стикаються з труднощами, пов'язаними з неточним запам'ятовуванням букв та позначення їх звуками, а також з розрізненням схожих букв. Це призводить до таких помилок, як: перестановка складів, пропуск букв або слів, читання за здогадкою. Згодом, внаслідок цих помилок, як вважає В.Мартиненко, можуть виникнути граматичні помилки, пов'язані з неправильним вживанням закінчень слів та порушенням граматичних правил [1].

На синтетичному етапі читання учні вже вільно читають словами та словосполученнями, що сприяє швидшому сприйняттю тексту. Однак можуть виникати труднощі зі смисловим здогадуванням, що призводить до помилок і порушує ритм читання. Також діти не завжди вміють поєднувати слова в речення, а речення — у зв'язний текст. Повноцінне розуміння можливе лише за умови достатнього рівня мовного розвитку [1].

Сучасний учитель, формуючи читацькі вміння молодших школярів, стикається із новими викликами, які вимагають від освітньої практики активнішого впровадження індивідуального підходу та психологізації навчального процесу — аспектів, які раніше не були настільки актуальними.

У 2024-2025 навчальному році у межах проекту “Вправний читайлик” було проведено діагностування другокласників, які мають труднощі в опануванні навички читання. Продемонструємо їх на прикладі замірювання результатів навички читання учениці Валерії М. (діагностування проводилося на початку листопада 2024 року): швидкість: 20 слів/хв; спосіб читання:

переважно складовий; виразність: низька емоційність, монотонність, читаючи речення, не враховує знаки пунктуації; правильність: помилкове позначення наголосу у словах, наявні перестановка, пропуск та заміна букв ("друга" читає як "гара", не "переступила", а "пореснупила"), помилкові кінцівки слів; розуміння прочитаного: наявне, може дати відповіді на запитання за змістом тексту.

У навичці читання дівчинки найбільшої уваги потребують швидкість, правильність, виразність читання, темп читання низький для другого класу (нормативний показник - 35-40 слів/хв). Це вказує на необхідність систематичної корекційної роботи, спрямованої на розвиток техніки читання з огляду на наявність розуміння тексту, потенціал дитини є достатнім для успішного подолання труднощів за умови цілеспрямованого педагогічного впливу.

На сьогодні частотність випадків із несформованістю навички читання в початковій школі збільшується. Причинами цього стає: емоційний стан та соціальні чинники (у зв'язку з воєнним станом); заняття онлайн, де діти втрачають активність та мотивацію; відсутність способів зв'язку, або технічні проблеми, що заважають повноцінному навчанню; низький рівень розвитку фонематичного слуху та зорово-моторної координації, уваги.

Для інтенсифікації процесу формування навички читання Валерії М. була розроблена програма занять, яка реалізовувалася в індивідуальному форматі. Система вправ передбачала завдання, спрямовані на розвиток усного мовлення, розширення словникового запасу, чіткої артикуляції та виразної інтонації, покращення темпу й правильності читання. Структура занять передбачала різноманітні підходи, зокрема чергування навчальної та ігрової діяльності. Результатом проведеної роботи є покращення правильності читання та підвищення темпу читання до 40 слів/хв.

Отже, основними труднощами в опануванні техніки читання є низька мотивація, недостатній рівень мовленнєвого розвитку, індивідуальні психофізіологічні особливості дітей. Ефективне подолання цих проблем можливе за умови впровадження сучасних методик навчання читанню, орієнтованих на особистість дитини, індивідуалізацію підходів, розвиток мовленнєвих і когнітивних здібностей.

Список використаних джерел

1. Мартиненко О. В. Формування читацької компетентності молодших школярів: сучасні орієнтири та педагогічна практика. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. 2021. Вип. 79. С. 112–114.
2. Мартиненко О. В. Індивідуальний підхід до формування й розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ, 2020. 104 с.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

**Проблеми формування навички читання українською мовою в учнів
початкових класів, які тимчасово перебувають за кордоном**

Левченко Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У початковій школі читання відіграє особливу роль, адже саме в цей період закладаються основи читацької компетентності, формується інтерес до книги та звичка читати. Завдяки читанню учні вчаться логічно мислити, формулювати власні думки, збагачують словниковий запас і навчаються розпізнавати емоції персонажів, співпереживати їм. Це сприяє розвитку емпатії, уяви, творчих здібностей та критичного мислення, що є важливими складовими гармонійного розвитку особистості.

Проблема формування навичок читання в українській початковій школі досліджувалася такими науковцями, як О. Джежелей, В. Едігей, О. Коваленко, В. Куріпта, В. Мартиненко, Г. Підлужна, Н. Попович, О. Савченко, Н. Скрипченко, І. Федоренко та інші. Вони вивчали психолого-педагогічні аспекти, техніку й виразність читання, розуміння та сприймання тексту.

Читання – це не просто розпізнавання літер і слів, а складний когнітивний процес, що передбачає розуміння, інтерпретацію та осмислення письмового тексту. Воно є фундаментом для здобуття знань у будь-якій галузі, адже відкриває доступ до безмежного світу інформації, ідей та досвіду, накопиченого людством. Крім того, успішне оволодіння навичкою читання в початковій школі є запорукою подальшого успішного навчання з усіх предметів, бо вміння швидко та якісно опрацьовувати текстову інформацію є ключовим для засвоєння будь-якого навчального матеріалу.

Під навичкою читання в початковій школі розуміють здатність швидко, правильно, свідомо й виразно читати текст, розуміючи його зміст і вміння працювати з інформацією. Формування цієї навички включає як технічну, так і смислову сторони. До технічної сторони належать такі компоненти, як спосіб читання (побуквений, відривний складовий, плавний складовий, окремими словами, групами слів), правильність читання, темп і виразність. Смислова сторона включає розуміння змісту прочитаного: повне, часткове або його відсутність. Успішність читання безпосередньо залежить від словникового запасу, уміння будувати граматично правильні речення, вміння переказувати зміст прочитаного чи створювати власні висловлювання за малюнком або текстом [1].

Початок повномасштабної війни суттєво ускладнив освітній процес в Україні. Частину шкіл було пошкоджено внаслідок обстрілів, а деякі заклади повністю зруйновано. За офіційними даними станом на березень 2024 року, постраждали 3798 закладів освіти, з яких 365 було знищено повністю. Це призвело до масової евакуації дітей та змусило шукати нові форми здобуття освіти, часто – в умовах інших країн [2].

Згідно з результатами проведеного у 2022 році Службою освітнього омбудсмена України масштабного опитування серед батьків дітей, які тимчасово перебувають за кордоном (7921 учасники), 40,4% дітей навчаються одночасно в закордонних та українських освітніх закладах, 34,9% продовжують навчання дистанційно лише в українських школах, а 1,2% відвідують українські школи, відкриті за кордоном. Невелика частка учнів (0,8%) поєднує навчання у суботніх або недільних українських школах з основним навчанням у закордонних установах. Виключно за кордоном навчаються лише 11% дітей. Ці дані свідчать про прагнення батьків підтримувати зв'язок із українською освітою навіть за умов міграції, проте складнощі організації навчального процесу залишаються серйозним викликом [3].

Перебуваючи в іншомовному середовищі, учні початкових класів стикаються з певними освітніми труднощами. Формування читання українською мовою за таких умов набуває особливої актуальності, адже воно є не лише освітнім завданням, а й важливим чинником збереження національної ідентичності. Проте цей процес супроводжується низкою проблем, пов'язаних із обмеженим доступом до україномовних ресурсів, недостатньою мотивацією учнів, особливостями адаптації до нового культурного середовища та іншими факторами. Перебування у чужомовному середовищі істотно впливає на процес формування навички читання. Зокрема, у багатьох учнів, які перебувають за кордоном, спостерігається обмежений словниковий запас, труднощі у розвитку зв'язного мовлення, комунікативних навичок, побудові граматично правильних речень.

Таким чином, формування навичок читання українською мовою у дітей початкової школи, які тимчасово перебувають за кордоном, вимагає комплексної підтримки. Ефективними шляхами подолання цих проблем можуть стати створення україномовного освітнього середовища навіть у дистанційній формі, розширення доступу до літератури українською мовою, використання інтерактивних методів розвитку мовлення та читання, а також активна співпраця сім'ї і школи задля стимулювання мовної практики у повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Мартиненко В. О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.
2. Пальчук О. І. Освіта як один з найважливіших факторів післявоєнного розвитку України: проблеми та виклики. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, 2024. Вип. 3(6), С. 1–22.
3. Ткаченко Д. О. Особливості розвитку словникового запасу дітей із ТПМ в умовах білінгвізму. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2024. С. 192–196.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Проблеми розвитку темпу читання в умовах дистанційного навчання
Качало Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Темп читання є ключовою складовою техніки читання, що безпосередньо впливає на розуміння прочитаного. В. О. Сухомлинський зауважував, що велика біда у формуванні читача полягає в тому, що читання не стає для багатьох учнів автоматичним процесом. Головною причиною такого відставання, як вважає педагог, є низький темп читання. Адже коли процес читання не досягає рівня автоматизму, це уповільнює процес сприйняття інформації та ускладнює формування цілісного образу твору.

Достатній темп читання забезпечує успішність навчання з усіх предметів. В.М. Зайцев у своєму дослідженні встановив пряму залежність між швидкістю читання та навчальними успіхами. Учні, які опановують 150 слів/хв, навчаються на «відмінно», 120 слів/хв. – «добре», 90 слів/хв. – переважно «посередньо», а ті, хто читає ще повільніше, практично не можуть нормально навчатися.

Харківський учений І. Т. Федоренко дійшов висновку, що при повільному читанні діти не встигають запам'ятати початок фрази, що ускладнює розуміння цілого речення. Через це їм доводиться перечитувати текст кілька разів, оскільки низька швидкість читання заважає сприйняттю. Швидке читання сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу, оскільки це дозволяє зосередитися на змісті, а не на механічному процесі.

Для вчителя низький темп читання має бути тривожним сигналом, який свідчить про певні труднощі у розвитку навички читання. На думку В. О. Мартиненко, темп читання менше 50 слів за хвилину дозволяє дитині лише фрагментарно засвоїти фактичний зміст твору.

Однією з причин відставання в розвитку темпу читання може бути недостатньо сформований аналітичний етап, коли учні затримуються на складно-буквеному аналізі, що призводить до повільного темпу читання. Перехід до читання цілими словами може бути уповільненим через відсутність постійної практики.

В умовах дистанційного навчання проблема формування навички читання в молодших школярів лише загострюється. Обмежена взаємодія між учителем та учнем значно ускладнює ефективний контроль і своєчасну підтримку у формуванні цієї важливої навички.

Проблеми, які можуть виникати при розвитку темпу читання в умовах дистанційного навчання: 1) обмежений учительський контроль за технікою читання учнів; 2) труднощі з адаптацією традиційних вправ до іншого формату навчання; 3) недостатній розвиток артикуляції та дихання через відсутність системних занять у дошкільному віці; 4) можливе зниження мотивації та уваги під час онлайн занять; 5) труднощі з організацією регулярних тренувань вдома.

Зазначені проблеми стимулюють пошук шляхів їх вирішення.

Аналіз існуючої науково-методичної літератури та участь у навчальному проєкті «Вправний читайлик» дозволили виділити низку вправ, використання яких сприяє покращенню темпу читання в умовах дистанційного формату.

- Читання складів, що забезпечує поступовий перехід від складо-буквеного аналізу до читання цілими словами. В умовах дистанційного навчання можна використовувати інтерактивні вправи на платформах, таких як Wordwall. Приклад вправи: <https://wordwall.net/uk/resource/91186129>.

- Читання групи слів, що допомагає учням тренувати швидке розпізнавання, що є ключем до збільшення темпу читання. Вправи можуть включати читання окремих слів, стовпчиків слів різної складності тощо. Приклади вправ: 1) <https://wordwall.net/uk/resource/53291005>; 2) <https://wordwall.net/uk/resource/89400012>; 3) <https://wordwall.net/uk/resource/33295179>;

- Читання речень з обов'язковим контролем розуміння: наприклад, інтерактивні завдання, де учням пропонуються прочитати речення та обрати картинку, яка відповідає його значенню: <https://wordwall.net/uk/resource/65013019>.

- Вправи для розширення поля зору: замість традиційних таблиць Шульте, буквених, складових та числових «пірамідок» можна використовувати вправи на швидке розпізнавання слів/коротких фраз, що з'являються в різних частинах екрана. Приклад вправи: <https://wordwall.net/uk/resource/56524843>

- Вправи на розвиток антиципації: інтерактивні ігри на Wordwall, що вимагають прогнозування наступного слова в реченні, тексті або вставлення пропущеної букви в слово: 1) <https://wordwall.net/uk/resource/32170772>; 2) <https://wordwall.net/uk/resource/77755720>; 3) <https://wordwall.net/uk/resource/89855746>.

- Вправи на розвиток уваги. Уважний читач менше відволікається, краще концентрується на тексті, швидше розпізнає слова та розуміє зміст. Приклади вправ: 1) <https://wordwall.net/uk/resource/89402723>; 2) <https://wordwall.net/uk/resource/37881821>; 3) <https://wordwall.net/uk/resource/76378640>.

Важливою умовою успішних занять є регулярність коротких тренувань (кілька разів на день по 5-10 хвилин), до яких важливо заохочувати батьків. Учитель може надавати батькам інтерактивні вправи на різноманітних платформах.

Отже, розвиток темпу читання є критично важливим для успішного навчання молодших школярів. Дистанційне навчання створює для цього особливі перешкоди, проте цілеспрямоване й регулярне використання інтерактивних вправ та залучення батьків можуть стати ефективним шляхом подолання цих проблем та покращення швидкості читання в умовах онлайн навчання.

Список використаних джерел:

1. Мартиненко В. О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ, 2020. 104 с.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Проблеми формування правильності читання в другокласників в умовах дистанційного навчання

Іщенко Олександр

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
м.Харків

Сучасна ситуація в освіті відзначається значними змінами, пов'язаними з розвитком інформаційних технологій та необхідністю адаптації до умов дистанційного навчання. Ці зміни вимагають переосмислення традиційних педагогічних підходів, зокрема у формуванні таких базових навичок, як читання.

Однією з ключових характеристик навички читання є правильність. За В. Мартиненко, читання учнів вважається правильним, якщо вони точно вимовляють усі звуки, правильно наголошують, не повторюють склади, чітко артикують закінчення слів, не пропускають склади, слова чи рядки в тексті [4]. Я. Бенца та О. Хома наводять наступні критерії правильності читання:

- «безпомилковість відтворення звукового наповнення прочитаного, тобто читання без пропусків букв, складів, їх перестановок, вставки зайвих звуків, складів;
- ритмічність (або плавність читання), яка виявляється при злитому промовлянні складів у словах і злитій вимові ненаголошених службових слів з повнозначними частинами мови;
- дотримання орфоепічних норм, у першу чергу, правильного наголошування складів, вимови тих звуків, які у мовленні дітей зазнали впливу діалектного оточення» [5, С.29]

На думку методистів, основні параметри правильності читання мають бути сформовані до кінця 2 класу. Однак попри розроблену методику формування навички читання, великий практичний досвід учителів у цьому напрямку, сьогодні в початковій школі, майже в кожному класі є кілька учнів, техніка читання яких не відповідає нормативам програми.

Зазначимо основні причини, через які учні початкових класів ще не оволоділи на достатньому рівні навичкою читання, зокрема правильністю. Т. Суржук першопричиною вважає відсутність гнучкого поєднання сприйняття, вимови та розуміння прочитаного. Учена зазначає: «У досвідченого читця синтез трьох зазначених компонентів відрізняється гнучкістю та рухливістю. Сміслові догадки, що супроводжують їх читання, рідко ведуть до помилок (хоча помилки допускають й дорослі люди, які добре читають). У починаючого читця смислова догадка може бути причиною неправильного сприйняття, а потім і вимови слова, тому що процес сприйняття і процес усвідомлення ще не так легко і швидко взаємодіють між собою» [3, С. 67].

Сьогодні на розвиток навички читання молодших школярів впливають додаткові негативні чинники. Серед них — сучасні умови в Україні та специфіка її освітньої системи. На думку Д. Моторіної та В. Сиротенко, національна стратегія розвитку початкової освіти ще формується, супроводжуючись значними труднощами. Це створює перешкоди для якісного

освітнього процесу, особливо для учнів, які навчаються дистанційно та мають різний рівень технічного й матеріального забезпечення. Як наслідок, їхня конкурентоспроможність у порівнянні з учнями другого циклу провідних іноземних освітніх закладів може бути нижчою [6].

Ще одним проблемним чинником є значне місце екранних технологій у повсякденні дітей, через що знижується здатність концентрувати увагу та обсяг робочої пам'яті під час читання паперових текстів у традиційному лінійному форматі. В. Мартиненко [1] вказує на те, що тривале використання цифрових пристроїв та перегляд динамічних, яскравих відеоматеріалів, з одного боку, сприяють швидкій інтерактивній взаємодії, викликають позитивний емоційний відгук, а, з другого боку, такий спосіб сприйняття, заснований на візуальних образах, формує «кліпове мислення», що може ускладнювати читання традиційних паперових текстів, де події розгортаються поступово, менш інтенсивно й без виразних кульмінацій. У результаті це може призводити до труднощів з концентрацією уваги та суттєвого зменшення кількості інформації, яку дитина здатна засвоїти за певний проміжок часу.

Окрім цього, за спостереженнями вчителів початкових класів, у зв'язку з російською військовою агресією, учні 1-4 класів мають помітні втрати у сформованості технічної складової читання, а саме: невироблений правильний спосіб читання; численні помилки під час читання, що впливають на усвідомлення змісту прочитаного [2].

Аналізуючи сформованість правильності читання другокласників, які беруть участь у проєкті «Вправний читайлик», можемо зазначити, що в третини учнів несформований або частково сформований складовий спосіб читання. Він характеризується читанням окремих складів без злиття їх у ціле слово, паузами між складами, їх повторенням, що призводить до уривчастості читання. За програмними вимогами учні другого класу вже мають володіти складовим способом читання часу [1]. Наявні поодинокі випадки, коли учасники проєкту мають побуквений спосіб читання, який характеризується тим, що дитина називає кожен букву окремо, перш ніж спробувати скласти з них слово, що значно уповільнює процес читання та ускладнює розуміння прочитаного.

Щодо правильності читання ми можемо виділити такі типи помилок в учнів-учасників проєкту: заміна букв «б-д», «ж-з», «г-ш», «і-й», «е-є», «т-д», «ч-ц», «і-ї», деякі заміни виникали через плутання українських літер з російськими чи англійськими; перекичування закінчень та слів; повтор приголосних, перед тим як назвати голосний звук і завершити склад, повторення слів; неправильний наголос (у більшості учасників); перестановка букв: «ам-ма» (в однієї дитини); вставка зайвих букв: «ніяк-ніявк» (в однієї дитини).

Враховуючи те, що заняття проєкту проходили дистанційно, необхідною умовою стала розробка та використання інтерактивних вправ, зокрема на інтернет-платформах таких, як Wordwall, LearningApps, Всеосвіта. Такі вправи дозволяють зацікавити учнів та сфокусувати їх увагу на поставлених завданнях, унаочнити та урізноманітнити навчальний матеріал.

З метою формування правильності читання використовувалися такі вправи: читання рядків слів із контролем розуміння («знайди зайве слово», «доповни склад до слова», «з'єднай слово та малюнок»); «встав пропущену

букву у слово»; робота зі скоромовками та чистомовками; читання стовпчиків слів луною (спочатку читав наставник, а потім повторювала дитина); читання рядків чи стовпчиків слів зі зміною голосу (прочитай склади спочатку звичайним голосом, другий раз тихо й поступово підвищуй гучність, третій рази поступово зменшуючи голос, прочитай зверху-вниз, знизу-вгору); вправи-анаграми, у яких необхідно переставити подані літери так, щоб утворилося слово.

Найбільшу ефективність показали читання луною та читання зверху-вниз, знизу-вгору, а ось вправи на читання зі зміною голосу навпаки давалися складно. Також необхідно відзначити вправи, спрямовані на роботу із скоромовками та чистомовками. Загалом, ефект від вправ позитивний і простежується значний результат щодо розвитку правильності читання: зменшилася кількість замін букв та плутання українських літер з російськими та англійськими, зникла перестановка букв, сформувався повільний складовий спосіб читання.

Сучасні виклики освіти, зумовлені цифровізацією та дистанційним навчанням, потребують трансформації педагогічних підходів до формування навички читання. Засвоєння ключових критеріїв правильності (безпомилковість, ритмічність, дотримання орфоепічних норм) ускладнене через недостатню інтеграцію сприйняття, вимови та розуміння тексту в учнів-новачків. Ефективне вдосконалення навички потребує синтезу традиційних методів (артикуляційні вправи, робота зі звуковою культурою) та інтерактивних технологій.

Список використаних джерел:

1. Мартиненко В. О. Програмові вимоги до формування навички читання молодших школярів і реалії шкільної практики. *Проблеми сучасного підручника*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції за 2019 рік. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 76–80

2. Вашуленко О. В. Вивчення стану сформованості технічної сторони навички читання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 15–16 червня 2023 р.). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 65–68.

3. Суржук Т. Б. Індивідуально-диференційоване навчання читати молодших школярів: дис. канд. пед. Наук : 13.00.02. Рівне, 2005. 210 с.

4. Мартиненко В. О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.

5. Бенца Я. В., Хома О. М. Формування у молодших школярів читацької компетентності. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції*: збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачєво, 26–27 жовтня 2017 р.) / за ред. Т. Д. Щербан. Мукачєво, 2017. С. 28–31.

6. Моторіна Д.А., Сиротенко В.П. Формування навичок виразного читання в умовах дистанційного навчання. *Молодий вчений*. 2021. №91. С. 82–84.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Діагностика сформованості виразності читання в другокласників в умовах дистанційного навчання

Лагутіна Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Важливим питанням початкової освіти залишається формування в учнів повноцінної навички читання, яка є наскрізним елементом для успішного засвоєння знань школярами з усіх навчальних предметів.

Повноцінна навичка читання визначається сформованістю її складових: способу читання, швидкості, правильності, виразності та усвідомлення прочитаного. Особливого значення в процесі формування навички набуває розвиток виразного читання, який забезпечує глибоке розкриття емоційного змісту тексту та сприяє кращому його розумінню. Попри складність формування виразності в учнів початкової школи, ефективно використання різноманітних методичних прийомів виразного читання дає змогу поступово формувати в дітей інтерес до книжки та самостійного читання через глибоке емоційне сприйняття прочитаного.

Проблемою формування вмінь виразного читання в молодших школярів досліджували такі науковці: Л. Башманівська, Б. Буяльський, Н. Гавриш, А. Капська, Г. Олійник, Г. Підлучна, О. Хващевська та ін.

У своєму дослідженні ми спиралися на визначення виразності читання, запропоноване С. Абрамовичем та М. Чикарьковою: «читання з дотриманням певної системи правил (орфоепії, артикуляції, дикції тощо) [1, С. 211].

Коли навичка читання ще продовжує вдосконалюватися, прийоми виразного читання стають своєрідним інструментом для її покращення. «Діти починають звертати увагу на емоції, настрої твору, глибше, повніше усвідомлюють зміст і тональність твору, аналізують мотиви вчинків дійових осіб» [2, С. 51].

Згідно з Типовою освітньою програмою для 1–4 класів, розробленою під керівництвом О.Я. Савченко, у 2 класі учні починають користуватися найпростішими прийомами регулювання темпу читання, сили голосу, дихання залежно від змісту тексту. У 3–4 класах навичка виразного читання удосконалюється: учні оволодівають та самостійно застосовують прийоми виразного читання, визначають з допомогою вчителя настрої, загальну тональність твору, виявляють внутрішній стан героя, його почуття, зміну емоційного настрою [3].

«Показниками виразності в учнів початкових класів виявляються: уміння проникати в емоційний настрої твору, використовувати інтонаційні засоби виразності, робити різні відповідні паузи під час читання, логічні наголоси, обирати правильний темп читання, враховуючи специфіку і особливості твору, змінювати інтонацію під час читання, чітко вимовляти слова та розрізняти різні речення за метою висловлювання(розповідні, питальні, спонукальні)» [1, С. 8].

На жаль, на сьогодні недостатньо статистичних даних щодо сформованості виразності читання в сучасних учнів початкових класів. Дистанційний формат навчання ускладнює безпосередню комунікацію з учнями, контроль за правильним інтонуванням тексту, вимовою, гучністю під час читання тощо. Саме тому діагностика сформованості виразності читання в умовах дистанційного навчання набуває особливої актуальності.

У 2024-2025 навчальному році на факультеті початкового навчання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди було започатковано освітній проєкт «Вправний читайлик». Його метою було пошук ефективних шляхів подолання освітніх втрат в учнів початкових класів у галузі читання. У межах цього проєкту було проведено діагностування рівня сформованості навичок виразного читання в учнів другого класу.

Для заміру був обраний вірш Ф. Петрова «Диня». Діагностика виразного читання здійснювалася в такій послідовності:

1. Спочатку дитина читає самостійно напівголосно. Дослідник не виправляє, не коментує. Це підготовка до читання.
2. Дитина читає вірш вголос. Це основний етап діагностування. Саме він оцінюється.
3. Дослідник читає вірш виразно.
4. Дитина ще раз читає вірш вголос. Цей етап не оцінюється.

Критеріями оцінювання виразного читання в учнів початкових класів стали: дикція, гучність, інтонування (емоційна виразність), темп читання, дотримання пауз та логічних наголосів. Кожен параметр оцінювався від 0 до 2 балів (відповідно 2 бали – максимальне дотримання вимог, 0 – відсутність дотримання).

Система оцінювання навички виразності була вироблена за такими рівнями: Високий рівень (8–10 балів) – повна відповідність вимогам: правильна вимова, гучність регулюється, емоційне читання та правильно обраний темп читання відповідно до змісту тексту; правильне дотримання пауз, звертає увагу на знаки пунктуації, важливі слова виділяє емоційно. Середній рівень (4–7 балів) – часткова відповідність вимогам, потребує вдосконалення: наявні незначні помилки у вимові, читає голосно, емоційно, але не відповідає змісту тексту; темп читання іноді занадто швидкий/повільний; паузи є, але не завжди доречні. Низький рівень (0–3 бали) – відсутність навичок, є значні труднощі: постійні порушення вимови, слова вимовляються нечітко, тихо(не відповідає змісту тексту), монотонне читання, не регулює темп відповідно до змісту тексту, занадто швидко/повільно читає; відсутність пауз та логічних наголосів.

У дослідженні рівня сформованості виразного читання у другокласників взяло участь 13 учнів одного класу Харківського ліцею. Аналіз результатів показав, що 39% опитаних продемонстрували високий рівень сформованості навичок виразного читання, 54% мали середній рівень сформованості умінь виразно читати, і 8% мають низький рівень сформованості навички виразного читання.

Хоча основним об'єктом дослідження стали учні 2 класу, з метою аналізу динаміки розвитку навички виразного читання, а також виявлення впливу дистанційного навчання на її формування, було проведено додаткову діагностику серед учнів 3 та 4 класів. Діагностика показала, що серед учнів 3 класу (9 учнів) жоден не досяг високого рівня сформованості навички виразного читання, і лише третина учнів змогла досягти середнього рівня. Дослідження виявило, що більшість учнів третього класу мають низький рівень сформованості навичок виразного читання (67%).

Серед учнів 4 класу (14 учнів) аналіз показав, що 36% мають високий рівень сформованості виразного читання. Решта – 36% мають середній рівень та низький – 29 %. Основними недоліками виразного читання учнів були: неправильна вимова слів/звуків, занадто швидке читання, яке не відповідало змісту твору; монотонність (зовсім не змінювалася інтонація під час читання), не дотримання правильних пауз, або їх відсутність, не вміння виділяти важливі слова інтонаційно. Загалом, багато дітей не змогли визначити настрій твору, прочитати його відповідно до специфіки тексту.

Проблеми виразного читання, які були наявні в учнів, підкреслюють необхідність впровадження систематичних підходів для розвитку виразного читання в початковій школі в умовах дистанційного навчання. Особливо важливим стає формування виразного читання у другокласників, оскільки на цьому етапі учні тільки починають емоційно сприймати твори, вчать показувати цей настрій слухачам, застосовувати засоби виразного читання (інтонування, правильний темп, виділення логічних наголосів тощо).

В умовах дистанційного навчання для формування виразності читання необхідно доповнювати традиційні методи сучасними підходами, зокрема використанням анімації, інтерактивних завдань, театралізації, озвучування тощо.

Отже, проведене дослідження підтвердило актуальність проблеми формування виразного читання в учнів початкових класах в умовах онлайн навчання. Аналіз результатів діагностування показав, що значна частина другокласників володіє лише середнім рівнем сформованості навички читання. Це впливає не тільки на розуміння тексту учнів, а й на подальший розвиток виразного читання у школярів 3 та 4 класів.

Список використаних джерел:

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика: навч. посібник. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів/ заг. ред. О.М. Топузова. Київ, 2023. 146 с.
3. Савченко О. Я. Методика читання в початкових класах. К.: Освіта, 2007. 291 с.
4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 1–2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 26.04.25).

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Шляхи подолання навчальних втрат у набутті першокласниками навички читання під час воєнного стану

Сеймовська Катерина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Коваленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Пандемія COVID-19 та російське військове вторгнення спричинили перехід на дистанційне навчання, що призвело до значних навчальних втрат серед учнів початкової школи. Особливо вразливими виявилися першокласники, які лише починають опановувати навички читання.

За визначенням дослідників (Ю. Назаренко, В. Сіпий), навчальні втрати – це прогалини у знаннях і навичках порівняно з очікуваними результатами навчання. У першокласників вони виявляються у погіршенні фонематичного слуху, звуко-буквеного аналізу, швидкості читання та зниженні мотивації.

Ефективний алгоритм подолання освітніх втрат включає:

1. Моніторинг знань та вмінь для діагностики прогалин.
2. Окреслення шляхів компенсації (індивідуальна робота).
3. Диференційований підхід з урахуванням потреб кожної дитини.
4. Психологічна підтримка учнів.

Дієвими інструментами подолання навчальних втрат є: а) цифрові ресурси: застосунок «Вивчаю – не чекаю», електронні додатки від видавництва «Ранок», сайт Matific тощо; б) інноваційні форми уроків: урок-казка, урок-подорож, урок-дослідження; в) мультимедійні технології: презентації, інтерактивні карти, онлайн-дошки тощо; г) групові форми роботи: гра «Допоможи Незнайці», метод «Мікрофон», взаємні запитання.

Важливу роль відіграє залучення батьків через консультування, надання методичних матеріалів та проведення онлайн-тренінгів. Для запобігання втрат під час канікул ефективними є рекомендації корисних відеоігор з подальшим обговоренням. Успішними практиками вважаються мобільні бібліотеки, гуртки "Читаємо разом" та спеціальні набори для «читання в укритті». Основними принципами ефективних стратегій є гнучкість, індивідуалізація, регулярність та створення безпечного середовища. Системний підхід до подолання навчальних втрат дозволяє не лише мінімізувати негативний вплив воєнного стану, але й впровадити інноваційні методики, які стануть цінним педагогічним досвідом для розвитку української освіти.

Отже, подолання освітніх втрат у формуванні навички читання першокласників під час воєнного стану потребує комплексного підходу, що поєднує систематичну діагностику, індивідуалізацію навчання та психологічну підтримку. Інтеграція традиційних методик із цифровими інструментами, різноманітними формами уроків та залученням батьків суттєво зменшує негативні наслідки переривання освітнього процесу. Адаптивні освітні практики, розроблені в кризових умовах, збагачують методичний арсенал початкової школи та стануть цінним ресурсом для української освіти у післявоєнний період.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Подолання освітніх втрат з читання в учнів початкової школи засобами
наставницької підтримки (освітній проєкт «Вправний читайлик»)**

Приходько Світлана

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А. А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Освітні втрати дедалі частіше стають об'єктом моніторингових досліджень різноманітних світових та вітчизняних організацій. Актуальність проблеми зумовлена не тільки освітньою ситуацією у світі, після глобального переходу на дистанційне навчання, спричиненого всесвітньою пандемією коронавірусної інфекції. Воєнні дії погіршили освітнє становище українських учнів, через що проблема освітніх втрат набуває критичних масштабів, особливо у регіонах, які зазнали великого впливу від бойових дій.

За даними “Звіту про результати третього циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти” УЦОЯО у 2024 р. високий поріг сформованості читацької компетентності подолали 13,5% випускників початкової школи, середній – 49,6%, а базовий – 82,3%”. Результати третього (2024) та другого (2021) циклів ЗЗМЯПО вказують на помітне зменшення успішності в читанні у порівнянні з першим циклом (2018) проведеного дослідження. Такий результат є передбачуваним через умови дистанційного навчання під час пандемії COVID-19, а згодом – і повномасштабного вторгнення, в яких навчалися учні третього та другого циклів.

Дослідження освітніх втрат акцентують увагу на пошуках продуктивних шляхів вирішення проблеми. Зокрема, «Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат» пропонують низку механізмів та способів впровадження програм з надолуження освітніх втрат, зокрема залучення волонтерів, студентів, учителів. Одним з різновидів залучення додаткових кадрів є тьюторська модель, яка характеризується індивідуалізацією підтримки учня в освітньому процесі.

Тьютор —це педагог-наставник. Тьюторська система виникла у XIV столітті та застосовується в англійських коледжах, зокрема Оксфорді та Кембриджі та американських університетах. Концепція тьюторської моделі навчання не є новою, та раніше була спрямована на допомогу певній групі учнів, сьогодні тьюторська модель спрямована на конкретного учня з боку освітнього фахівця.

За підтримки міжнародної гуманітарної організації Save the Children в Україні було впроваджено проєкт «Тьюторинговий Catch-Up у середній школі». Проєкт започатковано для подолання освітніх втрат та реалізовано шляхом проведення низки тренінгів серед учителів базових предметів середньої школи та фасилітаторів шести областей.

На базі факультету початкового навчання Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди було започатковано освітній пілотний проєкт «Вправний читайлик» із наставницькою підтримкою

молодших школярів. Основна мета проєкту – допомогти учням початкової школи подолати навчальні втрати, пов'язані із недостатньою сформованістю техніки читання, завдяки впровадженню сучасних ігрових технологій під час проведення індивідуальних онлайн-занять.

Реалізація пілотного етапу проєкту відбувалася на базі двох харківських ліцеїв Харківської міської ради Харківської області, протягом 2024-2025 навчального року. У межах проєкту було охоплено другокласників трьох класів, які перебували на онлайн навчанні в Україні та з її межами.

Із 18 учнів, батьки яких погодилися взяти участь в проєкті під час первинного опитування, фактичну стабільну участь у заняттях взяли 9 учнів, після чого формувалися індивідуальні пари «наставник-учень» для проведення індивідуальних занять.

Супровід учнів здійснювала група студентів 3-4 курсів факультету початкового навчання, склад якої теж змінювався протягом пілотного етапу, на кінець 2024-2025 навч. року команда наставників складалася з 9 студентів.

Починаючи з листопада 2024 року, студенти-наставники проводили регулярні щотижневі онлайн заняття з учнями других класів, спрямовані на розвиток читацької компетентності. Методика занять передбачала індивідуальний підхід, із залученням інтерактивних вправ, до наявних труднощів в учнів, які було виявлено на першому діагностичному занятті. Оскільки заняття проєкту є додатковим навантаженням для учнів, вони не повинні були нагадувати шкільні уроки, їх основна мета сформувати в дитини бажання додатково займатися читанням. Це реалізується завдяки використанню ігор та ігрових елементів, різних формах занять, зокрема тематичних. В умовах дистанційного навчання ігри передбачалося використання ІТ-технологій.

Структура заняття визначається з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини. Тому на кожному занятті окрім спеціально дібраних завдань, спрямованих на удосконалення техніки читання, наставники залучають дітей до таких різних видів мовленнєвої діяльності.

Обов'язковим компонентом кожного заняття є слухання цікавих художніх творів у виконанні студента-наставника. Систематичне слухання художніх творів, знайомство з різноманітними дитячими книжками є важливою складовою формування у дітей інтересу до читацької діяльності.

Під час занять, наставники стимулюють учнів до активного висловлювання, підтримуючи постійне спілкування з дитиною.

На сьогодні в учнів-учасників проєкту виявлено покращення рівня сформованості техніки читання, підвищення читацького інтересу та мотивації до навчання. Перевагами наставницької моделі для студентів-наставників є регулярна педагогічна практика та супровід досвідчених методистів-викладачів.

Робота освітнього проєкту “Вправний читайлик” наразі триває, демонструючи позитивну динаміку всіх учасників. Подальша робота проєкту буде зосереджена на аналізі та узагальненні отриманих результатів та підведенні підсумків пілотного етапу.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Особливості роботи над навчальними текстами на уроках літературного читання: результати опитування вчителів початкових класів

Бекетова Олена

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Початкова школа є важливою ланкою освіти, на яку покладається завдання підготовки учнів до подальшого опанування в середніх та старших класах основ наук, а також вироблення навичок для успішного життя в майбутньому. На сьогодні, враховуючи доступність значної кількості інформації, різної за якістю змісту та достовірністю, особливого значення набуває питання її системного та критичного опрацювання. Робота над сприйняттям, аналізом та осмисленням прочитаного на прикладі текстів різних жанрів та тематичних напрямків реалізується, перш за все, на уроках літературного читання.

Досліджуючи питання методики літературного читання, які потребують особливої уваги педагогів, ми звернулись до аналізу результатів третього циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти 2024 року «Навчання в кризових умовах: читацька, математична та природничо-наукова компетентності випускників початкової школи». Дослідження рівня успішності учнів 4-х класів у роботі з різними текстами показало, що тільки 55% дітей змогли виконати тести, що стосувались опрацювання науково-популярних (пізнавальних) творів. У роботі з художніми – показник вищий та становить 61%. Лише 53% школярів змогли правильно відповісти на питання до безсюжетних текстів, до змішаних (що мали елементи сюжетності) – 58%, до сюжетних (де наявна послідовність подій, розгорнутих у часі) – 61% [1]. Дослідники на основі отриманих даних висловили у матеріалах звіту [1] два важливі припущення: 1) учителі краще обізнані з методикою опрацювання художніх, ніж інформативних творів (дотримуються методики, усіх необхідних етапів), 2) змішані (з елементами сюжету) і безсюжетні тексти потребують стійких умінь узагальнювати та аналізувати прочитане, що викликає ряд проблем у молодших школярів при несформованості підходів до роботи з такими творами.

Щоб визначити особливості сучасної практики педагогів початкової ланки освіти щодо навчання учнів роботі з пізнавальними творами, нами було проведено онлайн опитування. До анкетування залучено 50 респондентів – вчителів початкових класів харківських гімназій та ліцеїв, серед них 54% – стажем понад 20 років, 18% – 11-20 років. Це дає можливість говорити, що думки більшої частини опитуваних будуть обґрунтовані багаторічною професійною діяльністю. В опитуванні взяли участь класоводи всіх класів початкової школи.

Першочергово ми хотіли визначити, як учителі оцінюють свої можливості в опрацюванні пізнавальних творів на уроках літературного читання. 58% респондентів зазначили, що не мають проблем з такими текстами. 38% обрали статті з енциклопедій, періодичних видань та авторські статті, як ті, що викликають у них труднощі при роботі. 4% відповіли, що відчувають

складнощі на уроках з вивчення пізнавальних творів загалом. Натомість ніхто з опитуваних не обрав пізнавальні вірші, казки та оповідання (твори, у яких інформаційна частина переплетена із сюжетною образною оповіддю) як проблемні при роботі зі школярами. Можемо стверджувати, що педагоги мають значну впевненість у власних підходах щодо навчання дітей опрацювати пізнавальні тексти. Якщо ж і визнають наявність певних ускладнень, то лише при зустрічі з таким жанром, як стаття. Причому 74% респондентів зі стажем більше 20 років немає ніяких труднощів, а 26% обрали статті як складні для розгляду. Серед молодих педагогів (0-5 років стажу) половина вважає, що має труднощі зі статтями при опрацюванні, 40% не вбачає ніяких проблем щодо пізнавальних творів і лише 10% визнає свої можливі проблеми з цими текстами.

На запитання, коли молодші школярі найбільше готові до повноцінного сприйняття статей, отримали наступні результати: 44% обрали 4 клас, 26% – 3 клас, 22% – на всіх етапах початкового навчання, 8% – 2 клас. З питання, коли найдоцільніше вводити в коло дитячого читання пізнавальні казки, оповідання, вірші маємо такі дані: 46% опитуваних обрали варіант «на всіх етапах початкового навчання», 28% – 2 клас, 20% – 1 клас, 6% – 3 клас. Більшість вважає такі твори доречними протягом всього періоду початкової ланки освіти, але виокремлюється й думка про їх доцільність з 2 класу. Хоча 2 рік навчання характеризується вирівнюванням кількості таких текстів та статей (тобто уже розширенням видів творів). З приводу сприйняття учнями статей на уроках читання 52% респондентів обрали те, що діти виявляють помірний інтерес, але можуть опрацювати матеріал, 28% – що учні демонструють значний інтерес та активні в обговоренні, 18% – школярі важко сприймають матеріал, потребують додаткової допомоги, 2% – учні майже не виявляють інтересу. Щодо ставлення молодших школярів до роботи з пізнавальними казками, оповіданнями, віршами: 90% учителів зазначають, що діти виявляють значний інтерес, активні в опрацюванні, 10% – демонструють помірну зацікавленість, але сприймають матеріал. У відповідях на питання щодо розмаїття жанрів, які опитувані зустрічали найчастіше у своїй професійній діяльності, виділили казки, оповідання, вірші з пізнавальною складовою. Найменше було зазначено авторських статей та статей з періодики.

Звертаючись до питання труднощів, що виникають в учнів на уроках опрацювання статті, педагоги вважають найзначнішою – нерозуміння наукових термінів та складних понять (майже всі опитувані). Менш суттєвими – складнощі у відтворення прочитаного (переказі) та проблеми з аналізом, виділенням наукової інформації. Найменше було обрано варіант про відсутність інтересу до таких творів. При опрацюванні пізнавальних казок, оповідань та віршів акцент змістився до труднощів у виділення інформаційної складової, аналізу сюжету та встановленню логічних зв'язків, складності сприйняття наукових фактів у художній формі. Меншою виділяли проблему відсутності зацікавленості учнів такими текстами. 6% відповіли, що взагалі не стикаються з труднощами. Серед прийомів, які респонденти застосовують при роботі зі статтями, найчастішими виявились попередня робота з ключовими словами і термінами та використання мультимедійних ресурсів. Трохи менша кількість виділяла читання з елементами аналізу, складання питань до тексту та складання схем, таблиць, інтелект-карт. Найменш актуальним серед учителів

виявилась робота над складанням плану та переказом твору. Однак, коли ми дізнавались, як педагоги перевіряють розуміння школярами змісту статей, помітили зміни у виборі прийомів: найчастіше обирали відповіді на питання після тексту та складання питань (більше на 12%, ніж у запитанні до цього), трохи менше – обговорення у парах/групах та складання плану й переказ (стало більше на 12%), найменше зазначили складання схем, таблиць, інтелект-карт (стало менше на 6%, ніж у попередньому питанні).

Важливий аспект, що нас цікавив – як вчителі оцінюють наповнюваність комплектів підручників з літературного читання, за якими працюють, пізнавальними творами та якість цих текстів. 38% – загалом задовільно, але хотіли б більшого розмаїття, 28% – цілком задовільно, твори цікаві, різноманітні та відповідають віку школярів, 26% – не зовсім задовільно, творів замало, вони не завжди цікаві дітям. 8% – незадовільно, твори не викликають інтересу в учнів, мають сумнівну якість. Можемо побачити певну критичність респондентів до матеріалів, що пропонуються укладачами навчальних посібників, але далеко не у всіх. У продовження вирішила дізнатись, чи пропонують вчителі учням свого класу пізнавальні твори поза уроками читання: 56% відповіли, що роблять це, вважають доцільним та рекомендують тим, хто цікавиться, 44% пропонують до ознайомлення на уроках позакласного читання. Визначаючи, який вплив має опрацювання пізнавальних творів на молодших школярів, вчителі виділили найсуттєвішими розвиток уміння аналізувати інформацію, критичного мислення, формування пізнавального інтересу. Трохи менше зазначали розширення словника та уміння працювати з текстами різних жанрів. Найменші результати були щодо розуміння наукових понять та підготовки до навчання в середній школі. Звертаючись до проблем в роботі з пізнавальними творами загалом, найактуальнішими педагоги обрали нестачу часу на уроках для якісного опрацювання таких текстів (62%) та складність їх змісту для дітей (56%). Значно менше виділили відсутність чітких методичних рекомендацій (22%), низький інтерес учнів до пізнавальних творів (12%). З приводу можливих поліпшень у практиці роботи з пізнавальними творами респонденти найбільш важливими обрали поліпшення матеріально-технічної бази (книги, мультимедійні ресурси), розширення списків рекомендованих творів, розробку методичних матеріалів (обрали 50%, хоча як проблему виділяла менша кількість опитаних). Трохи менше – збільшення кількості уроків, присвячених опрацюванню таких текстів. Найменш доречним вважали проведення курсів для вчителів на цю тему (26%).

Отже, проблема якісного та методично правильного опрацювання пізнавальних творів на уроках літературного читання в початковій школі є на сьогодні дуже актуальною. Нагальною є необхідність приділення більшої уваги до вибору методичних підходів при їх опрацюванні з учнями.

Список використаних джерел:

1. Лісова Т., Бичко Г., Терещенко В., Горох В., Нікитчук А., Мазорчук М., Вакуленко Т. Звіт про результати 3 циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти 2024 р.: у 2-х частинах. Частина I. Навчання в кризових умовах: читацька, математична та природничо-наукова компетентності випускників початкової школи. Київ, 2025. 311 с.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Перспективи використання дитячих періодичних видань на уроках
літературного читання в початковій школі**

Кашена Альона

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сьогодні використання періодичних видань у початковій школі є надзвичайно актуальною темою. Сучасні діти є «нероздільні» з гаджетами, тому перед вчителем постає завдання зацікавити учнів читанням. Періодика може слугувати гарним доповненням до навчально-виховного процесу у початковій школі. Вона буде корисна як на уроках, так і в позакласній діяльності.

Періодичні видання для дітей в Україні досліджували досить багато науковців, зокрема: Н. Вернигора, Т. Давидченко, О. Марущак, О. Марків, О. Орлик, О. Струшляк та інші.

На жаль, наразі використання дитячих періодичних видань у навчально-виховному процесі початкової школи може ускладнюватися через низку причин, серед яких: загальне зниження попиту на читання через масову діджиталізацію; припинення друку деяких журналів через початок воєнних дій на території України; припинення передплати журналів батьками через зміну місця проживання тощо. Попри це, періодика залишається дуже важливою для розвитку дітей, особливо молодшого шкільного віку.

Знайомство з дитячими журналами та газетами передбачено сучасними Типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом О. Савченко, Р. Шияна, в яких виокремлено змістову лінію «Досліджуємо медіа», яка передбачає ознайомлення школярів з основами медіаграмотності, а саме формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду.

Ознайомлення дітей з дитячою пресою є надзвичайно перспективним напрямком навчально-виховного процесу. По-перше, журнали та газети – це періодичні видання, тому вони оновлюються частіше, що допомагає їм швидко реагувати на новини, сучасні тенденції в науці, культурі тощо. По-друге, матеріал у дитячій періодиці подається в ігровій яскраво візуалізованій формі. По-третє, наявність різноманітних завдань, спрямованих на всебічний розвиток дитини (розвиток читацької компетентності, математичних та творчих здібностей тощо), дозволяє кожній дитині знайти саме те, що їй цікаво.

Періодика є гарним доповненням до навчального процесу на будь-якому освітньому напрямку, зокрема на уроках літературного читання. Журнали та газети багаті на завдання, що спрямовані на розвиток навички говоріння, зв'язного мовлення, читання, розширення словникового запасу. Вони формують культуру мовлення та прищеплюють любов до читання. Періодика містить велику кількість текстів різних жанрів – це можуть бути вірші, оповідання, казки, загадки, скоромовки та інше. Через те, що здебільшого тексти подані на кольорових сторінках, з великою кількістю картинок, вони

викликають зацікавленість молодших школярів. Дитячі видання часто пропонують маленьким читачам сторінки з коміксами, де подана велика кількість малюнків з короткими текстами. Деякі видання передбачають розвиток комунікативних вмінь, тобто вони сприяють залученню дітей до взаємодії один з одним, що допомагає розвивати зв'язне мовлення дітей, формувати вміння пояснювати свою думку, відстоювати її та слухати інших.

Розглянемо завдання одного з випусків журналу «Джміль» (№1, 2023 р.), які можуть бути використані на уроках літературного читання. Тема номера: «Сніговики».

Перші сторінки зазначеного вище журналу пропонують читачам взяти участь у конкурсі «Книжковірші». Дітям пропонується обрати вірш сучасного українського автора, зробити невеличку книжечку із аркушів паперу та записати на кожному аркуші декілька рядочків з вірша, намалювати ілюстрації до них, а після сфотографувати та надіслати до редакції.

Сторінки цього випуску пропонують досить багато завдань, які допомагають розвивати мовленнєві навички, наприклад, за допомогою бесіди за сюжетними малюнками. Спочатку подано текст, потім пропонується завдання: «Розгорніть обкладинку так, щоб вам одразу було видно дві її сторінки. Неспішно розгляньте її. Розкажіть одне одному про те, що найбільше сподобалося на картинці». На наступній сторінці подано завдання, які передбачають розвиток мовлення та бесіду за сюжетною картинкою.

На сторінці 5 вище зазначеного номеру пропонується завдання на розвиток комунікативних навичок. Спочатку подано невеликий текст: «У команді з друзями можна зробити багато цікавого: побудувати вежу з кубиків чи фортецю з піску, зробити колаж чи зліпити сніговика. Але це вдається тоді, коли кожен докладає зусиль, а не лише критикує. Ви згодні?» Після цього подано комікс, прочитавши який, читач має подумати над запитанням: «Чи бували ви у схожих ситуаціях? У ролі того, хто критикує чи того кого критикують?» Також пропонується завдання з опорою на власний досвід: «Поміркуйте, як вам краще працювати – одному чи в команді. Поясніть чому». Такі завдання допомагають розвивати зв'язне мовлення, комунікативні вміння, формувати повагу до інших. На сторінці 6 діти знайомляться із секретом акровірша. Його пропонується спочатку прочитати, а після записати слово-відгадку. На інших сторінках журналу (с. 8-11) пропонуються завдання, які допомагають розвивати мовлення та словниковий запас дітей. Ці сторінки містять різні вірші, питання, які допомагають зрозуміти, наскільки дитина розуміється на прочитаному матеріалі та інші завдання, які допоможуть розвивати у дітей логіку, увагу та пам'ять. Цей журнал містить ще досить багато матеріалу, який стане у нагоді на уроках літературного читання.

Отже, використання періодичних видань у навчально-виховному процесі початкової школи, безсумнівно, є перспективним, оскільки це дає змогу не лише урізноманітнити уроки, а й допомагає формувати мотивацію до навчання, розвивати читацьку компетенцію молодших школярів та сприяти всебічному розвитку дитини.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Взаємозв'язок опозиції добро / зло в українській народній казці

Буркан Альона

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Українська народна казка традиційно використовує чітке протиставлення добра і зла як рушійну силу сюжету. Сучасні дослідження дитячої літератури підкреслюють важливість цієї бінарної опозиції для формування у дітей первинних моральних орієнтирів та розуміння базових етичних категорій.

Добро і зло персоналізується в казкових образах. Так, добро часто уособлюється в образах позитивних героїв (Мудра дівчина, працююча сирота), а зло – в образах антагоністів (Змій, Баба Яга, зла мачуха). Аналіз цих образів у світлі сучасних літературознавчих підходів дозволяє виявити їхню символічну глибину та культурну значущість для української ідентичності.

Розвиток сюжету в казці часто будується на боротьбі між добром і злом, де добро, як правило, перемагає. Методика літературного читання наголошує на важливості обговорення з дітьми причин перемоги добра, аналізу вчинків героїв та їхніх наслідків для формування уявлень про справедливість та моральні цінності.

Сучасні автори та ілюстратори дитячої літератури часто переосмислюють традиційні казкові образи, надаючи їм нових рис та мотивацій. Дослідження цих трансформацій дозволяє простежити еволюцію уявлень про добро і зло в контексті сучасних суспільних цінностей.

Аналіз конфлікту між добром і злом у казці може стати ефективним інструментом для розвитку у дітей навичок критичного мислення, вміння оцінювати вчинки персонажів, розрізняти мотиви їхньої поведінки та робити власні моральні висновки.

Сучасні дослідження звертають увагу на те, як культурні та історичні особливості України відображаються у трактуванні добра і зла в народних казках. Аналіз цих особливостей сприяє глибшому розумінню національної ментальності та системи цінностей, що передаються з покоління в покоління.

Вивчення взаємозв'язку добра і зла в українській народній казці може бути інтегроване з іншими навчальними дисциплінами, такими як етика, історія, народознавство, що сприяє формуванню цілісного світогляду дитини.

Отже, у народних казках добро і зло часто втілюються в живих образах, що допомагають дітям та дорослим розуміти, які цінності важливі в житті. В казках добро представлене як дієвий та справедливий герой, який допомагає іншим та здійснює добрі справи без надмірної амбіції. Зло, натомість, може приймати форму лиходія, який заздрить і заважає головному герою. Часто в казках воно покаране, і справедливість завжди перемагає.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Леся Українка і її естетична стратегія творчості для дітей

Бойштян Катерина

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Леся Українка – одна з найвизначніших постатей української літератури, чия творча спадщина не втрачає актуальності і сьогодні. Її твори для дітей, хоча й нечисленні, мають глибокий зміст, естетичну витонченість і моральну силу, які здатні формувати світогляд дитини з раннього віку.

Естетична стратегія Лесі Українки в дитячій літературі є багатогранною і глибоко продуманою. Передусім, вона орієнтована на морально-етичне виховання дитини через красу художнього слова. Її твори мають яскраво виражене виховне спрямування, яке поєднується з поетичною образністю, фольклорною основою та символізмом. У своїй творчості вона активно звертається до народної мудрості, звичаїв і традицій, створюючи своєрідний діалог між минулим і сучасністю.

Так, у казці «Біда навчить» Леся Українка демонструє глибоке знання фольклорних джерел та вміння трансформувати їх відповідно до дитячого сприйняття. Вона не лише переповідає народну мудрість, а й переосмислює її крізь призму гуманізму, формуючи в дітей почуття відповідальності, співчуття та поваги до праці. Її тексти легкі для сприйняття, але водночас насичені філософськими підтекстами, що відкриваються поступово, у міру дорослішання читача.

Лексика Лесі Українки у творах для дітей – проста, зрозуміла, але водночас поетична. Мова її персонажів жива, образна, музикальна. Вона використовує ритм, риму, алітерації та метафори, що сприяє не лише розвитку мовлення дітей, а й формує їх естетичний смак. Через художнє слово письменниця ненав'язливо прищеплює любов до рідної мови, відкриває її багатство й красу.

У центрі її естетичної стратегії – дитина як особистість, здатна мислити, відчувати й аналізувати. Леся Українка ніколи не знижує рівень художнього тексту до рівня примітивного моралізаторства. Її педагогіка заснована на повазі до інтелекту й емоцій дитини. Вона бачить у читачеві майбутнього творця, громадянина, людину з власним внутрішнім світом.

Естетична стратегія Лесі Українки у творчості для дітей є не лише мистецьким явищем, а й ефективним інструментом виховання. Вона формує гармонійну особистість, здатну цінувати красу, мислити критично й співчувати. Її творчість залишається джерелом духовного збагачення і натхнення ще для багатьох поколінь молодих читачів.

**Алегоричний зміст байок Леоніда Глібова
та їх вплив на моральне виховання школярів початкової школи**
Кланцата Світлана

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Розквіт жанру байкарства в українській літературі пов'язують із іменем Леоніда Івановича Глібова. Це ім'я стоїть в одному ряду із іменами всесвітньовідомих байкарів: Езопа, Лафонтена. Саме як байкар Глібов здобув широке визнання в українській літературі. Він виставляв на посміховисько одвічні суспільні біди, надаючи їм українського забарвлення. Жива, багата мова, легкість діалогів та дотепність байок зробили їх популярними серед дітей і дорослих.

Леонід Глібов – видатний український байкар ХІХ ст., який зумів адаптувати народну мудрість до дитячого сприйняття. Його твори, написані живою мовою та насичені алегоріями, є ефективним засобом формування у школярів уявлень про добро і зло, справедливість, чесність, працю, гідність.

Байки Леоніда Глібова ґрунтуються на українських народних традиціях, у яких тварини виступають як алегоричні образи, що уособлюють людські риси – хитрість, жадібність, справедливість, працьовитість.

Використання алегорії дозволяє молодшим школярам у доступній формі осмислювати складні моральні поняття – чесність, відповідальність, дружбу, повагу до праці.

Значну увагу у своїх байках Л. Глібов приділяв морально-етичним проблемам. У творах «Пан на всю губу», «Вовк та Мишеня», «Миша і Пацюк», «Два куми», «Зозуля і Півень», «Чиж і Голуб» та ін. байкар висміює вад суспільної і людської моралі. Об'єктами висміювання стають неробство, паразитичне життя панівних верств, здирство і користолюбство, прагнення наживи і прислужництво («Лев на облаві», «Хазяйка і Челядники», «Старець», «Жаби» та ін.). Засобами народного гумору, тонкої спостережливої іронії Л. Глібов картає недалеку пихатість і чванливість підпанків («Зозуля і Горлиця», «Лисиця і Виноград», «Дуб і Лозина», «Осел і Соловей»).

У байках Л. Глібова завжди наявна чітка мораль – підсумок, який пояснює правильність чи помилковість поведінки персонажів, що сприяє формуванню у дітей почуття справедливості. Читання та обговорення байок на уроках літературного читання сприяє розвитку емоційного інтелекту, вміння розпізнавати добро і зло, критично мислити та робити висновки.

Байки Л. Глібова знайомлять дітей з культурною спадщиною України, формують повагу до рідного слова, української мови та народної творчості. Байки Леоніда Глібова є не лише художнім надбанням, а й ефективним інструментом формування моральних цінностей у молодших школярів.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
Алегоричний зміст анімалістичних казок

Василя Сухомлинського

Брагар Наталя

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Василь Сухомлинський – видатний український педагог-гуманіст, який створив понад 1500 казок, переважно для молодших школярів. Його анімалістичні казки вирізняються глибоким алегоричним змістом, що спрямований на формування моральних якостей дитини.

Василь Сухомлинський розглядав казку як важливий інструмент морального виховання. За В. Сухомлинським, казка, – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах. Казка – благородне і нічим не замінене джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки – у глибині її змісту, створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже в тому, що вона – творіння народу.

У казках із зображенням тварин автор використовує алегорії для відображення людських рис, взаємин та суспільних процесів. Тварини у казках Сухомлинського – це образи дітей, дорослих, членів суспільства з різними характерами, чеснотами й вадами. Такі казки не лише розважають дитину, а й навчають її відповідальності, добру, чесності, самопожертві, толерантності. Тварини, що говорять, думають, відчувають – це завуальовані образи людей здатні на ті самі вчинки та емоції. Через алегорію дитина сприймає етичні поняття не як прямі настанови, а як результат власного осмислення ситуації, переживання персонажа.

Однією з особливостей дитячого сприйняття є те, що дитина бачить дії й вчинки персонажа, але не розуміє мотивів. Діти мислять образами, їм набагато простіше уявити собі ситуацію з боку, де головними героями є казкові персонажі. У казках дуже яскраво прослідковуються різні протиставлення: хоробрість і боягузтво, багатство і бідність, працьовитість і лінь, кмітливість і дурість... Поступово, без тиску з боку дорослих, діти вчаться відрізняти добро і зло, співпереживати позитивним героям, подумки проходити разом з ними через різні труднощі і випробування [2].

Анімалістичні герої у казках В. Сухомлинського є символічними. Так, скажімо, образ Їжачка символізує обережність, доброту, мудрість; Заєць – вразливість, щирість; Вовк – грубість, яка може змінитися під впливом доброти; Півень – радість, світло, пробудження; Собака – вірність, захист, жертвність.

В. Сухомлинський свідомо використовує лаконічні сюжети: у декількох абзацах вміщується повна драматургічна структура – зав’язка, розвиток, кульмінація, розв’язка. Це допомагає дитині швидко зосередитися на головному посилі, не втрачаючи уваги.

Кожна казка Василя Сухомлинського – це книга життя, в якій закарбовані морально-ціннісні настанови. Його герої не фантастичні, а земні, це ті речі, тварини, птахи, що нас оточують. Глибокою мудрістю наповнена казка «Камінь», у якій порушено тему любові до природи, заклик зберегти її красу для наступних поколінь. Хлопчик кинув камінь у криницю, не замислюючись над наслідками. Джерело пересохло, а дуб загинув. Минуло багато років, хлопчик став сивим дідусем. Схотів підійти до прохолодної криниці, почути солов’їний спів. Та замість живої краси вітер здіймав хмари пилуки. Необачний вчинок, скоєний у дитинстві, через роки озвався знищенням природи. Схаменулася людина, та вже пізно. Педагог не читає моралі, лише творить свою чарівну казку, сповнену народної мудрості [3].

Казка «Як бджола стала золота» містить педагогічні засоби для виховання позитивних рис особистості, таких як: працьовитість, наполегливість, толерантність тощо, він також стане у нагоді ще й для коригування поведінки та свідомості дитини. Позитивна і сповнена яскравими образами історія допоможе впоратися з переживаннями, які відчуває дитина, побачити багатоманітність способів досягнення мети, розвинути здатність до вирішення життєвих ситуацій, проявити впевненість у своїх силах, розвивати самооцінку і самоконтроль, побороти страхи, агресію та знизити гіперактивність [1, с. 50-51].

Алегоричні казки В. Сухомлинського – це міст між дитячим і дорослим світом. Дитина не завжди може сприйняти абстрактне поняття «чесність», але через історію про лисичку, яка обманула своїх друзів, вона починає розуміти суть цієї риси.

Отже, казка, як вважав В. Сухомлинський, найшвидше проникає в душу дитини, захоплює її внутрішній світ. Вона, як буревій, захоплює у свій вир душу дитини, адже впродовж поколінь у ній формувалися світлі орієнтири і перестороги перед темним.

Список використаних джерел:

1. Павленко Ю. Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського. *Науково-педагогічні студії*. 2020. Вип. 4. С. 45–53.
2. Солодухов В. Л. Казкотерапія як метод психологічної допомоги суб’єктам. *Нові технології навчання*. 2003. Вип. 34. С. 244–250.
3. Сто порад учителю: про школу радості Василя Сухомлинського до 100-річчя від дня народження [Електронний ресурс]. *Україна молода*. 18.09.2018. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3361/196/126515/>

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Виховний потенціал дитячої літератури Миколаївщини

Гриб Надія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

У сучасному освітньому просторі дитяча література перестає бути лише засобом навчання – вона стає інструментом емоційного розвитку, формування особистості, впливу на моральний компас дитини. Через художнє слово дитина вчиться бачити, співпереживати, аналізувати, вірити.

Література Миколаївщини народжена з рідного ландшафту, мови, звуків і кольорів. Це тексти, де можна «доторкнутись» до рідної землі: почути скрип хвиль, пізнати південний вітер, відчути степову широчінь. У цьому глибока виховна сила: любов до свого, до справжнього.

Особистісна орієнтація освіти зумовлює своєрідність виховного аспекту літератури рідного краю, яка, окрім того, що дає знання й формує читацькі смаки, одночасно виховує громадянина України, любов до ближнього, до свого міста, села, до своєї вулиці, односельців, до батьків, до культурно-мистецьких надбань. І той шлях формуватиме особистість, професіонала-патріота України, здатного зберегти й продовжити українські культурно-літературно-історичні традиції пращурів, щоб достойно ввійти до європейської і світової спільноти, бути відкритим до інших культур, здатного до збагачення власної духовності.

У поезіях Дмитра Кременя перед учнями постають важливі питання про сенс життя, моральні цінності, зв'язок людини з природою та світом, інші глибокі теми, які допомагають розширити світогляд учнів, розвивають критичне мислення та сприяють формуванню власної позиції. Поезія видатного миколаївця відрізняється мовною пластикою, розмаїтістю інтонацій, ліричною напруженістю. Поет знаходить оригінальні засоби, щоб розказати про велич та красу степового краю. На думку І. Дзюби, Дмитро Кремень позиціонує себе в широкому полі сучасної поезії та історично-культурної свідомості. Його тексти насичені – в режимі рухливої дистанції – фактами історії та культури, що створюють інтелектуальну напруженість, яка розряджається пружною афористичністю поетичної мови.

У книзі Віри Марущак, очільниці Миколаївської обласної організації Національної спілки письменників України, зібрані казкові історії, які допоможуть дітям пізнавати світ, навчають розрізняти добро і зло. У притчево-алегоричній казці «Батьківське гніздо» про лелечу родину авторка звертається до проблеми взаємин батьків і дітей, взаємоповаги й вдячності.

У 2012 році миколаївська письменниця Людмила Чижова видала добірку з 10 авторських казок з присвятами першокласникам різних шкіл Миколаєва й області. Є тут старий Гном, який наполегливо шукав своїх рідних, бешкетун Домовичок, який образився на людей, мрійниця Ворона, що хотіла потрапити на Таїті. І ще багато-багато інших казкових героїв, які потрапляють у різні пригоди, долають перепони, щоб бути щасливими.

Казкова збірка миколаївської письменниці Ольги Славної для дітей молодшого шкільного віку складається з трьох казочок, які можна читати як окремі твори, але усі вони пов'язані між собою головною героїнею – Зорійкою.

Автори Миколаївщини вміло використовують символіку: дерево як образ родини, вітер – свобода, равлик – прийняття себе. Такі символи є ключем до емоційного розуміння світу. Через них закладаються цінності поваги, екологічності, відповідальності, милосердя.

Тексти миколаївських авторів мають величезний потенціал для використання на уроках мовно-літературної галузі. Їх зручно поєднувати з мистецтвом, природознавством, соціальною складовою.

Через знайомі образи – рідну мову, бабусин двір, знайомий ландшафт, звуки рідного краю – формується патріотизм як любов до свого. Це не декларативна ідеологія, а щось внутрішнє, м'яке, що виростає разом із дитячою душею.

У час, коли війна ставить нові виклики, саме література здатна повернути дитині почуття безпеки, підтримки, стабільності. Через неї дитина знову вірить у добро, у себе, у тих, хто поруч.

Дитяча література Миколаївщини часто балансує між естетичним спогляданням світу та побутовими, впізнаваними ситуаціями з життя дитини. Це важливо, адже виховання – не лише про високе, а й про щоденні речі: як поводитися в конфлікті, чому важливо просити вибачення, як не бути байдужим до чужої біди. І все це не в настановах, а в діалогах, сюжетах, легких образах.

Степ, лимани, море, польові дороги, криниця, лелека, небо над баштаном у регіональній літературі вони не просто антураж, а повноцінні персонажі. Природа в творах авторів Миколаївщини вчить дитину спостерігати, помічати, захоплюватися. Така емоційна екологія – це перший крок до справжньої, не формальної, екологічної культури.

Мурашка, равлик, ластівка, кішка, маленький хлопчик з села – герої, які не рятують світ, але рятують маленьке серденько. У текстах звучить: бути добрим – це не про суперсилу, а про людяність. І ця «звичайність» стає виховним ідеалом. Діти не повинні бути ідеальними – вони можуть бути собою, але чуйними, відповідальними, теплими.

Література Миколаївщини може стати основою для інтегрованих занять (особливо в НУШ): поєднання з природознавством, музикою, образотворчим мистецтвом, емоційно-соціальною компетентністю. Наприклад, після прочитання вірша можна обговорити тему страху, намалювати образ героя, створити лист до персонажа або театралізувати казку.

У сьогоднішніх реаліях дитяча література набула ще одного виміру – терапевтичного. Твори, які говорять про дім, маму, спокій, природу, стають точками опори для дітей, які втратили безпеку. У творах миколаївських авторів є це світло – просте, зрозуміле, стійке. І воно працює як ліки для серця.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання

Виховне значення дитячого ігрового фольклору

для дітей передшкільного віку

Колос Оксана

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Дитячий ігровий фольклор є унікальним пластом народної культури, що передається з покоління в покоління безпосередньо від дитини до дитини. До нього належать: лічилки, дражнилки, мирилки, заклички, ігрові пісеньки, жеребкування, загадки, скоромовки, які супроводжують дитячі ігри та забави.

У передшкільному віці, коли ігрова діяльність є провідною, значення цього фольклорного матеріалу для виховання дитини важко переоцінити. Метою розвідки є розкриття виховного потенціалу дитячого ігрового фольклору для дітей передшкільного віку.

Дитячий ігровий фольклор виконує низку важливих виховних функцій. Серед них:

1. Соціалізація та формування навичок спілкування. Ігровий фольклор є потужним засобом соціалізації дітей. Лічилки, наприклад, допомагають визначити ведучого в грі, навчаючи дітей чесності, справедливості та вмінню домовлятися. Так, скажімо, лічилка *«Ішов котик по льоду, загубив він бороду. Пішла баба шукати, не могла її знайти. А лисичка підійшла і ту бороду знайшла. Раз, два, три – виходиш ти!»* не лише визначає учасника, але й вчить дітей слухати, запам'ятовувати послідовність та приймати результат жеребкування. Мирилки ж сприяють налагодженню стосунків після сварки, вчать прощати та йти на компроміс. У мирилці *«Мир миром, пироги з сиром, варенички в маслі, ми дружечки красні! Помирились, обнялись і ніколи не сварились!»* у простій поетичній формі закладено основи дружніх відносин, що вчить дітей цінностям примирення.

2. Розвиток мовлення та комунікативних навичок. Ігровий фольклор збагачує словниковий запас дітей, розвиває їхню артикуляцію, інтонаційну виразність та зв'язне мовлення. Скоромовки тренують дикцію та фонематичний слух. Наприклад, скоромовка *«Летів горобчик, сів на стовпчик, крильця склав, та й задрімав»* допомагає відпрацювати чітку вимову звуків [л], [т], [с], [к] у різних позиціях у слові, розвиваючи мовленнєвий апарат дитини. Ігрові пісеньки часто супроводжуються рухами, що сприяє кращому розумінню змісту та запам'ятовуванню слів. У пісеньці-грі *«Сорока-ворона кашку варила, діток кормила...»* йдеться не лише про розвиток мовлення, але й координацію рухів, коли діти імітують дії, описані в пісні.

3. Формування моральних якостей та етичних норм. Через зміст фольклорних творів діти засвоюють елементарні уявлення про добро і зло, справедливість, дружбу, взаємодопомогу. Дражнилки, хоч і мають негативний

відтінок, можуть використовуватися педагогами для обговорення неприйнятної поведінки та її наслідків. Важливо спрямувати увагу дітей на те, як слова можуть ображати, та вчити їх ввічливого спілкування. Аналіз змісту дитячих дражнілок може стати приводом для бесіди про те, чому не можна насміхатися з інших, які почуття це може викликати, та як краще реагувати на відмінності.

4. Розвиток уяви, фантазії та творчих здібностей. Ігровий фольклор часто містить елементи фантастики, гумору, несподівані повороти, що розвиває дитячу уяву та творчість. Загадки спонукають до логічного мислення, аналізу та пошуку нестандартних рішень. Скажімо, загадка «Два кільця, два кінця, посередині гвоздик» (ножиці) розвиває образне мислення та вміння знаходити зв'язки між різними ознаками предмета. Ігрові пісеньки можуть слугувати основою для імпровізації та створення власних варіантів гри.

5. Емоційний розвиток. Участь в іграх, що супроводжуються фольклорними елементами, викликає у дітей різноманітні емоції: радість, захоплення, азарт, співпереживання. Мирилки допомагають пережити конфлікт та відновити позитивний емоційний стан, а енергійні та ритмічні лічилки створюють позитивний настрій та заряджають дітей енергією перед початком гри.

Педагоги можуть інтегрувати дитячий ігровий фольклор у різні види діяльності:

- ігрову – використання лічилок для розподілу ролей, мирілок після конфліктів, ігрових пісеньок для супроводу рухливих ігор;
- мовленнєву – заучування скоромовок для покращення дикції, обговорення змісту загадок для збагачення словника, інсценування ігрових пісеньок;
- художньо-естетичну – використання ігрових пісеньок як основи для музичних імпровізацій та ритмічних вправ;
- соціально-моральну – обговорення змісту дражнілок з метою формування негативного ставлення до образливої поведінки, аналіз ситуацій примирення, відображених у мирилках.

Дитячий ігровий фольклор є цінним педагогічним засобом, що має значний виховний потенціал для дітей передшкільного віку. Він сприяє соціалізації, розвитку мовлення, формуванню моральних якостей, уяви, творчих здібностей та емоційному розвитку. Систематичне та цілеспрямоване використання цього фольклорного матеріалу в освітньому процесі дозволяє зробити навчання цікавим, емоційно насиченим та сприяє гармонійному розвитку особистості дитини. Педагогам важливо не лише знати та використовувати твори дитячого ігрового фольклору, але й розуміти їхню виховну цінність та вміло інтегрувати їх у різні види діяльності з урахуванням вікових особливостей дітей.

Сучасні дослідження в галузі дитячої літератури і методики літературного читання
**Формування комунікативної компетентності молодших школярів
засобами літературного читання**

Нагорна Олена

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Сьогодні в освіті важливо не тільки навчити дитину читати, писати й рахувати, а й допомогти їй стати особистістю, яка вміє спілкуватися, розуміє інших і може донести власну думку. Саме це і є суттю комунікативної компетентності – здатності використовувати мову для взаємодії з іншими, формуючи навички *soft skills* з початкової школи. На думку К. І. Пономарьової, комунікативні уміння – це здатність встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи власні здібності, необхідні для ефективної комунікативної дії в ситуаціях міжособистісного спілкування [2, с. 6].

Формування комунікативних умінь важливо розпочинати в молодшому шкільному віці, оскільки комунікативна діяльність для дітей цього віку є однією з основних. Відсутність цілеспрямованого формування комунікативних умінь у початковій школі негативно впливає на розкриття внутрішнього потенціалу дитини і самореалізацію її в навчанні, серед однолітків, у соціумі. Отже, формування комунікативних умінь молодших школярів – надзвичайно актуальна проблема. Адже від рівня їх сформованості залежить не тільки успішність дітей у навчанні, а й процес їх соціалізації і загальний розвиток [2, с. 7].

Одним із найефективніших засобів для розвитку комунікації є літературне читання. Це не просто «читання вголос», а живе занурення у світ образів, ситуацій, почуттів і думок, яке допомагає розвивати мовлення, емоційний інтелект та навички спілкування.

Коли молодші школярі читають художні твори, вони не тільки розвивають техніку читання, а й:

- вчаться розуміти сенс прочитаного, переказувати, висловлювати власне ставлення до подій і героїв;
- збільшують словниковий запас новими словами, знайомляться з мовленнєвими зворотами;
- тренуються ставити питання, будувати зв'язні речення, вести діалог;
- розвивають уміння слухати інших та відповідати доречно.

На уроках літературного читання в початковій школі можна використовувати багато цікавих прийомів, які сприяють розвитку комунікативної компетентності. До них відносять:

- інсценізації уривків;
- обговорення в парах і групах;
- «рольове читання» (кожен школяр – герой);
- придумування власного продовження казки чи оповідання;
- створення питань до тексту та відповіді на них;

– емоційне оцінювання вчинків героїв.

Такі методи мотивують школярів початкової школи не боятися говорити, вчать їх думати, формулювати думки, аргументувати свою точку зору, чути інших і поважати різні погляди.

Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. Проте різноманітні методи, прийоми, форми навчання не повинні бути самоціллю. Їх добір і використання слід підпорядковувати змісту й меті навчального предмета, у нашому випадку – формуванню в здобувачів початкової освіти комунікативної компетентності.

Як зазначає Г. В. Подановська, мовленнєвий і літературний розвиток – це компоненти одного процесу – формування творчої особистості школяра. Вони взаємопов'язані: літературні здібності розвиваємо засобами мови, а мовні засоби у процесі читацької діяльності на уроках літературного читання розкривають художньо-естетичну та морально-етичну цінність прочитаного твору. Мовленнєвий розвиток учнів на уроках читання є засобом і результатом читацької діяльності (прямим чи опосередкованим) на кожному уроці, незалежно від жанрових особливостей творів і теми уроку. Усі види завдань, які застосовуються для розвитку читацької навички, аналізу творів, розвитку інших здібностей чи якостей читача, вимагають певного рівня мовленнєвого розвитку, що передбачає і розвиток мислення [1, с. 2–3].

Особливу роль у цьому процесі відіграє вчитель. Саме він має створити на уроці таку атмосферу, де кожна дитина почуватиметься вільно, без страху висловити свою думку. Потрібно не оцінювати, а підтримувати, не вимагати «правильну відповідь», а стимулювати мислення та діалог.

Важливо також враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Не всі діти однаково відкриті до спілкування, дехто соромиться. Тому варто пропонувати різні формати активностей: хтось із радістю виступить перед класом, а хтось краще висловиться письмово або в парі з другом.

Таким чином, літературне читання – це не тільки основа для формування читацької компетентності, а й потужний інструмент формування мовної особистості. Завдяки роботі з текстами молодші школярі вчать думати й аналізувати, чути й бути почутими, висловлювати себе словами, формувати власну позицію. Усе це надзвичайно важливо для розвитку успішної, впевненої в собі та відкритої до спілкування дитини.

Список використаних джерел:

1. Подановська Г. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2021. 290 с.
2. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Формування мовної особистості в сучасній початковій школі:
виклики та перспективи Нової української школи**

Руденко Любов

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент І.А. Кравцова
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг

Сучасна початкова школа в Україні переживає період значних змін і трансформацій, які пов'язані з впровадженням реформи освіти, зокрема концепції Нової української школи (НУШ). Ця реформа ставить перед педагогами нові завдання, серед яких особливе місце займає формування мовної особистості учня – людини, яка не лише досконало володіє мовою, а й здатна використовувати її як інструмент для ефективного спілкування, самовираження та взаємодії з іншими. Мовна особистість – це комплексне поняття, яке включає в себе не тільки знання мовних норм і правил, а й уміння застосовувати ці знання в реальних життєвих ситуаціях, що є важливим для розвитку соціально активної, свідомої особистості, готової до викликів сучасного світу.

У контексті реформ НУШ виникають нові виклики та відкриваються нові перспективи, які потребують ретельного аналізу й осмислення з боку педагогічної спільноти. Актуальність теми зумовлена необхідністю перегляду традиційних підходів до мовної освіти в початковій школі, адаптації методик до сучасних умов і потреб молодших школярів, а також урахування особливостей їхнього розвитку в умовах інформаційного суспільства. Особливої ваги набуває завдання формувати мовну компетентність у дітей, яка є невід'ємною частиною загального інтелектуального та духовного зростання. Метою даної роботи є аналіз викликів і перспектив формування мовної особистості учнів початкової школи в умовах реалізації концепції НУШ.

Формування мовної особистості учня початкової школи – це складний, багатогранний і багатоаспектний процес, який охоплює не лише засвоєння мовних норм і правил, а й розвиток комунікативних навичок, критичного мислення, творчого самовираження та емоційного інтелекту. Бородіна Т. та Каленюк І. зазначають, що формування мовної особистості учнів є провідним завданням мовної освіти [1]. Це завдання набуває особливої ваги в умовах реалізації концепції НУШ, яка акцентує увагу на розвитку ключових компетентностей, зокрема комунікативної, що є основою для формування мовної особистості.

Одним із головних викликів, з якими стикаються педагоги, є недостатній рівень мовленнєвої культури як самих учнів, так і вчителів. Пентилюк М. підкреслює, що мовна особистість учня розвивається через мовленнєве

спілкування [5]. Проте в багатьох школах бракує систематичного підходу до розвитку мовлення учнів, що призводить до низького рівня їхньої комунікативної компетентності. Учні початкової школи часто мають труднощі з чітким і логічним висловленням власних думок, їм бракує словникового запасу для передачі своїх ідей, а вчителі, у свою чергу, не завжди можуть створити належне мовленнєве середовище, яке б сприяло розвитку мовлення учнів.

Ще одним серйозним викликом є обмеженість методичних ресурсів, які б відповідали сучасним вимогам і потребам учнів початкової школи. Вашуленко М. вказує, що у процесі навчання мови та формування мовної особистості тих, хто навчається, формуються вищі мозкові курси вищої мовної активності [2]. Це підкреслює необхідність створення нових підручників, навчальних посібників, інтерактивних матеріалів і цифрових ресурсів, які б допомагали розвивати мовлення учнів у цікавій, доступній і зрозумілій формі, враховуючи вікові особливості молодших школярів.

Варто зазначити, що у формуванні мовної особистості важливу роль відіграє також емоційне підкріплення навчального процесу. Саме через позитивну мотивацію, доброзичливе спілкування, визнання досягнень учнів формується сприятливе середовище для мовного зростання. Необхідно створювати умови, де учні не бояться помилитися, а навпаки — сприймають помилки як можливість для навчання.

Нова українська школа відкриває широкі перспективи для подолання зазначених викликів і створення сприятливих умов для розвитку мовної особистості. У «Пораднику для вчителя» під редакцією Бібік Н. зазначається, що НУШ спрямована на створення мовного середовища, яке сприяє розвитку учнів через активне використання мови у різних видах діяльності [4]. Це передбачає інтеграцію мовної освіти в усі предмети навчального плану, використання ігрових методик, проєктної діяльності, групової роботи, а також залучення учнів до творчих завдань, які стимулюють мовленнєву активність.

Важливим аспектом формування мовної особистості є підготовка вчителів до роботи в умовах НУШ. Мацько Л. та Кравець Л. зазначають, що мовна індивідуальність проявляється як особистість і тим повніше реалізується, чим яскравіше виявляються власні акценти на її унікальність [3]. Це означає, що вчителі мають не лише самі бути прикладом високої мовленнєвої культури, а й уміти створювати такі навчальні ситуації, які б стимулювали учнів до активного мовлення, сприяли розвитку їхньої мовленнєвої творчості та допомагали формувати впевненість у своїх силах.

Також в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій особливої уваги потребує цифрова грамотність учителів у галузі мовної освіти. Інтеграція мультимедійних засобів, онлайн-платформ та інтерактивних вправ дозволяє

урізноманітнити навчальний процес і зробити його більш захопливим для молодших школярів.

Окрім того, варто звернути увагу на важливість співпраці між учителями, батьками та іншими учасниками освітнього процесу. Створення мовленнєвого середовища не обмежується лише школою – воно має продовжуватися і в сімейному колі, де дитина також може розвивати свої мовленнєві навички через спілкування, читання, обговорення різних тем. Важливим елементом є залучення дітей до позакласної діяльності – театральних гуртків, конкурсів читців, дебатних клубів, що сприяє розширенню лексичного запасу та вмінню виражати думки публічно.

Таким чином, формування мовної особистості в сучасній початковій школі – це завдання, яке потребує комплексного, системного та послідовного підходу. Основними викликами на цьому шляху є недостатній рівень мовленнєвої культури учнів і вчителів, обмеженість методичних ресурсів, а також недостатня підготовка педагогів до роботи в умовах реформи. Проте НУШ створює сприятливі умови для розвитку мовної особистості через інтеграцію мовної освіти в усі аспекти навчального процесу, використання інноваційних методик і створення сприятливого мовленнєвого середовища. Для ефективного формування мовної особистості вчителям варто активно використовувати проектну діяльність, інтерактивні методи навчання, творчі завдання, а також постійно працювати над підвищенням власної мовленнєвої компетентності та професійної майстерності.

Список використаних джерел:

1. Бородіна Т., Каленюк І. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія» 2016. – С. 79–84.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
3. Мацько Л. І. Культура української фахової мови: навч. посібник / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 352 с.
4. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
5. Пентиліук М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування // Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей / М. І. Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2011. – 256 с.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
Фразеологізми як засіб збагачення мовлення вчителів та учнів

початкових класів

Стаханова Євгенія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент А.А. Ємець
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

На сьогоднішній день вивчення української мови є не тільки засобом навчання, а й як засобом спілкування, залучення до скарбниці національної культури. І однією з невід'ємних частин мовлення як учителів, так і учнів початкових класів, є фразеологізми.

Фразеологізми як стійкі мовні одиниці несуть у собі глибокий культурний і емоційний підтекст. Вони відіграють важливу роль у створенні яскравих образів, що сприяють кращому розумінню, запам'ятовуванню навчального матеріалу та розвитку мовлення.

Інтеграція фразеологізмів в освітній процес є важливим аспектом розвитку мовленнєвої компетенції учнів та підвищення ефективності педагогічної комунікації. Дослідження функціонального потенціалу цих ідіом в контексті початкової освіти становить актуальне завдання сучасної методики навчання, однак, як свідчить аналіз практики роботи вчителів, інтернет-матеріали, активне використання фразеологізмів у власному мовленні нехарактерне для сучасних учителів та молодших школярів.

З метою об'єктивної оцінки фактичного застосування фразеологізмів у мовленнєвій практиці вчителів початкової школи було проведено анонімне онлайн-опитування. Отримані дані дозволили визначити певне протиріччя між теоретичним розумінням значущості цього мовного явища та його реальним впровадженням в освітній процес. Проведене нами у 2023 році анонімне онлайн-опитування педагогів початкових класів кількох загальноосвітніх навчальних закладів міста Харкова та Харківської області (за участю 47 респондентів) засвідчило, що абсолютна більшість (94 %) наголошує на регулярному використанні фразеологічних одиниць у професійній комунікації. Проте, детальний розгляд відповідей респондентів та спостереження за навчальними ситуаціями виявили розбіжність із цим твердженням. Незважаючи на усвідомлення цінності образного, збагаченого фразеологізмами мовлення, частота їх фактичного використання педагогами залишається недостатньою. Детальні результати згаданого опитування представлено в колективній науковій публікації [1].

Недостатнє використання фразеологічного багатства сучасними вчителями у практиці роботи пов'язане з низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, серед яких: недостатній рівень фразеологічної компетентності педагогів, зміна мовних тенденцій під впливом цифрових технологій та популярної культури, відсутність систематизованої методичної підтримки для вчителів, незначна кількість навчального матеріалу в підручниках, часові обмеження в педагогічному процесі.

Задля підвищення ефективності застосування фразеологічних одиниць в освітньому процесі сучасна початкова школа потребує розробки відповідних методичних засобів. Ці матеріали мають сприяти органічному включенню фразеологізмів у різноманітні формати уроків, зокрема через дидактичні ігри, мовні практикуми, короткі фразеологічні вправи, навчальні квести та інші інтерактивні форми роботи.

Для ефективного використання фразеологізмів учитель має розширювати власний мовленнєвий запас. І оскільки фразеологічні одиниці особливо доречні в ситуаціях, які системно повторюються в навчальному процесі, нами було визначено типові випадки, на яких доречно скористатися фразеологічною скарбничкою української мови і складено невеликий «Педагогічний перелік фразеологізмів»:

1. Коли учні довго не можуть розібратись у тому чи іншому завдання або воно викликає труднощі: «слід розкласти по поличках», «писати чорним по білому», «сім разів відміряти» та ін.

2. Якщо дитина робить ту саму помилку упродовж певного часу: «знов за рибу гроші», «ту саму тетерю та й на вечерю», «знову про корову» тощо.

3. Якщо дитина постійно відволікається: «вухом не вести», «витрішки ловити або продавати», «гав ловити», «лічити горобців».

4. Якщо дитина невпевнена, боїться щось розпочати робити: «боятися своєї тіні», «жизки трусяться», «пасти задніх», «у хвості плентатися», «дрижаків хапати», «з лиця спасти» та ін.

5. Якщо ніхто в класі не зробив завдання, лінилися: «баглаї напали», «байдики бити», «за холодну воду не братися», «ліньки напали».

6. Якщо учні не виконують доручень учителя: «годувати жданиками», «водити в оману», «водити за ніс».

7. Для того, щоб похвалити учня: «швидкий на розум», «розуму не позичати», «світла голова», «золоті слова» тощо.

8. Якщо діти в класі плідно працюють над виконанням завдання: «сушити голову», «ламати голову», «повертати мозком» та ін.

9. Якщо діти гарно засвоїли матеріал: «знати як свої п'ять пальців», «знати на зубок», «зарубати на носі».

Насичення мовлення фразеологізмами та систематичне їх використання дозволять покращити професійну компетентність учителів початкових класів. Важливим є не лише демонстрація вчителем володіння фразеологічним багатством мови у власному педагогічному дискурсі, але й активне стимулювання учнів до самостійного та доречного використання цих образних висловів.

Наступним етапом нашої роботи було визначення рівня фразеологічної компетентності учнів початкової школи. Задля цього було проведено дослідження в 3 класі одного з харківських ліцеїв, яке складалось з декількох етапів: онлайн-тестування на платформі WordWall, спостереження за молодшими школярами на уроках літературного читання й української мови, виконання завдань та бесід на онлайн-уроках.

Результати спостереження та аналіз виконання завдань показали, що правильно пояснюють значення фразеологізмів та самостійно вживають їх у штучно організованому мовленні (будують речення) лише 13% третьокласників, самостійно пояснюють частину висловів і можуть їх ввести у речення – 23%, можуть пояснити, але побудувати речення не можуть – 45%, не розуміють значення висловів – 19%. Аналіз спостережень за вільними висловленнями учнів свідчить про майже повну відсутність вживання фразеологізмів. Серед основних причин такого становища: недостатній рівень освіченості та обмежений словниковий запас учні (багато фразеологізмів мають своє коріння в культурних або історичних аспектах суспільства), недостатньо організована вчителем мовленнєва діяльність, синтаксична структура фразеологізмів може ускладнити їх розуміння та коректне вживання в мовленні тощо. Аналіз відвіданих уроків, результат тестування й опитування учнів дають можливість впевнено стверджувати, що робота над збагаченням мовлення учнів фразеологізмами в школі повинна бути безперервною і мати практичний етап. Згідно з цим нами була розроблена програма актуалізації для учнів початкової школи практики вживання фразеологізмів із використанням різноманітних методів та активних форм навчання. Після цього відбулася її апробація та перевірка ефективності проведеної роботи.

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок щодо підвищення умінь та знань дітей з фразеології (28% учнів правильно пояснюють значення фразеологізмів, уміють визначати правильно фразеологізми в реченні, усвідомлюють значення та образність, використовують у власному мовленні; 63% учнів можуть визначати фразеологізми, побудувати речення з ними, пояснюють лексичне значення, іноді використовують під час комунікації; 9% учнів не в змозі визначати фразеологізми та використати в мовленні, виникають труднощі в тлумаченні фразеологізмів). Також проведена практична робота показала, що в більшості учнів класу почали формуватися вміння застосовувати фразеологізми у своєму мовленні. Діти можуть виправляти неправильно вжиті фразеологізми, вживати в спілкуванні, складати речення та використовувати у творах.

Отже, знання фразеологізмів української мови, розуміння їх смислового наповнення, активне правильне вживання є показником високого рівня мовленнєвої компетентності. Фразеологізми – це справжня скарбниця народної мудрості, і їх використання може зробити мовлення як вчителів, так і учнів початкових класів яскравішим, образнішим та емоційнішим. Вони допомагають не просто передавати інформацію, а й викликати у слухачів певні асоціації, почуття та образи.

Список використаних джерел:

1. Вороницька В., Стаханова Є., Ушакова В. Збагачення мовлення вчителя початкової школи фразеологізмами та фразеологічними виразами. *Українська дитяча література : здобутки й перспективи розвитку*: Збірник статей. Вип. 5. Вінниця : ВДПУ, 2023. С. 86-91

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі

Розвиток мовлення молодших школярів як основа формування мовленнєвої компетентності

Чернецька Юлія

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»
м. Миколаїв

Мовленнєвий розвиток учня – це дуже важлива умова його успішного навчання. Чим більше дитина читає, переказує, слухає, тим краще розвивається її пам'ять, а, отже, тим легше їй засвоювати знання з усіх навчальних дисциплін, які вивчаються в початковій школі. Щоб розвинути та вдосконалити мовлення школярів, потрібна щоденна кропітка робота над оволодінням основними мовними нормами. У цій роботі головне місце посідає збагачення словникового запасу. Засвоюючи нові слова, молодші школярі вчать правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення, удосконалюючи звуковимову, яка є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури. Мовленнєвий розвиток, якого досягли діти у початковій школі, забезпечує основу подальшого навчання і виховання молоді, зумовлює професійну діяльність дорослої людини. Школа має готувати дитину до майбутнього життя і праці.

Розвиток зв'язного мовлення – провідний принцип навчання рідної мови в початкових класах. Він охоплює всі сторони мовленнєвої діяльності учнів. Робота над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням і зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом має стати основою кожного уроку.

Робота з розвитку мовлення молодших школярів включає такі напрями:

- удосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої мовної культури;
- збагачення, уточнення й активізація словникового запасу молодших школярів;
- уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації і мети висловлювання;
- послідовно і логічно викладати думки;
- удосконалення граматичного ладу мовлення учнів;
- оволодіння нормами українського літературного мовлення;
- засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

Ці напрями роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування у молодших школярів мовленнєвої компетентності.

Складовою проблеми розвитку мовлення молодших школярів виступає робота над словом, оскільки розвиток мовлення включає в себе роботу над окремими словами, словосполученнями і реченнями, зв'язним мовленням.

Засвоєння лексичного багатства мови молодшими школярами не повинно проходити стихійно. Одним із найважливіших завдань розвитку мовлення учнів

початкових школи є керування процесом збагачення словника дітей, упорядкування словникової роботи, нарешті, активізація словника учнів.

Відповідно до вимог програми в школярів початкової школи мають формуватися уявлення про мову і мовлення. Зокрема:

1. Мова є найважливішим засобом спілкування між людьми.
2. Найважливішими одиницями мови є звуки, слова, сполучення слів, речення, текст; кожна з них має своє призначення: із звуків утворюються слова, зі слів – словосполучення і речення, із речень – зв'язні висловлювання.
3. Мова пов'язана з мисленням (за допомогою речень висловлюються думки).
4. Українська мова – мова українського народу.
5. Знання з мови застосовуються у практичному мовленні; щоб оволодіти мовленням, потрібно знати слова і вміти їх поєднувати.
6. Є дві форми мовлення – усна й писемна.
7. Усне мовлення має допоміжні засоби вираження: інтонацію, міміку, жести; своєрідними допоміжними засобами спілкування є зорові умовні знаки і звукові сигнали.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти українська мова будується за такими змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, соціокультурною, діяльнісною. Мовленнєва змістова лінія, яка є основою, передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу. З цією метою розвиваються, удосконалюються усні види мовленнєвої діяльності, якими учні певною мірою оволоділи і в дошкільному віці, а також формуються і удосконалюються види мовленнєвої діяльності, які пов'язані з писемним мовленням.

Читання – один з основних компонентів розвитку мовленнєвої діяльності школярів, один із важливих засобів формування особистості. Тому так важливо саме в початковій школі сформувати в учнів технічну сторону читання, вміння працювати з різними видами текстів, забезпечити максимальний вплив твору на школяра.

Формуючи навички говоріння, які передбачають побудову діалогічних і монологічних висловлювань, можна створювати ситуації, які змушують дитину говорити, спонукають до висловлення думки. Наприклад, відповідати на поставлене запитання; будувати діалог за зразком, малюнком, словесно-описаною ситуацією; обговорити життєву ситуацію, висловлення своєї думки; скласти текст-опис, розповідь, міркування; побудувати своє висловлювання за прочитаним чи прослуханим твором; усний переказ прочитаного; імпровізація казок, словесне малювання.

Отже, формування мовленнєвої компетентності молодших школярів є надважливою для становлення активної, творчої та комунікабельної особистості, коли молодші школярі не бояться висловлювати власну думку, сміливо проявляють творчість і складають тексти, дають розгорнуті відповіді на питання.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі

Афонія як проблема формування мовної особистості

школяра початкової школи

Сіденко Ірина

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент О. В. Грищенко

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв

Формування мовної особистості є одним із пріоритетних напрямів у початковій освіті, адже саме в цей період закладаються основи комунікативної компетентності, мовленнєвої активності та самовираження дитини. Проте значні труднощі у цьому процесі можуть спричинити мовленнєві порушення.

У початковій школі, де провідним способом взаємодії є усне мовлення, афонія стає серйозною перешкодою для гармонійного розвитку дитини, її адаптації в колективі та засвоєння навчального матеріалу. Актуальність вивчення цієї проблеми зумовлена зростанням кількості дітей із функціональними голосовими порушеннями та потребою в інклюзивному підході до навчання.

Афонія – це порушення роботи голосового апарату, при якому відбувається втрата звучності голосу. Простіше кажучи, у людини пропадає голос, і вона може говорити тільки пошепки. Більш легким проявом цього розладу є дисфонія, коли голос слабшає, змінюється, може виникати гугнявість і захриплість[1].

Афонія – це повна або часткова втрата голосу при збереженні шепітної мови, яка може бути органічного або функціонального характеру. У дітей найчастіше зустрічається функціональна афонія. Голос є основним засобом усної комунікації. Порушення голосу унеможливує повноцінну участь дитини у спілкуванні, що негативно впливає на формування мовної особистості.

Школярі початкової школи з афонією часто переживають тривожність, сором'язливість, знижену самооцінку, що може призвести до ізоляції в колективі та погіршення академічних результатів. Особливу роль у цьому процесі надається вчителіві.

Учителі мають адаптувати освітній процес. Це можуть бути письмові або альтернативні форми відповіді, підтримувати невербальне спілкування, залучати логопедів та психологів. Організація освітнього процесу для учнів з мовленнєвими порушеннями потребує від учителів початкових класів організації такого освітньо-корекційного середовища, яке відповідає таким вимогам:

- позитивно-емоційне налаштування дитини на заняття, зняття напруги та страху перед помилками дисграфічного характеру;
- формування навичок мовленнєвої комунікації у парній та груповій діяльності;
- застосування вправ на розвиток фонематичного сприйняття, звукового аналізу слів тощо;

- розв’язання завдань для пошуку і виправлення мовних помилок;
- розвиток образного мовлення за допомогою використання символів та інструментів зворотного зв’язку (знаків, карток, малюнків);
- використання вправ для розвитку координації рухів та концентрації уваги;
- застосування вправ для вдосконалення слухового, зорового і тактильного сприймання; розвиток спостережливості та мовного чуття.

Науковці та практики наголошують на тому, що проблему корекції мовленнєвих порушень у дітей варто розглядати комплексно: з однієї сторони – це сфера діяльності фахівців-логопедів, а з іншої – важливим також є психолого-педагогічний супровід дитини, який має на меті:

- вивчення особливостей психічного, особистісного та соціального розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями;
- підбір доречних методів діагностики усного та писемного порушення;
- розробку методики розвитку мовлення дітей з відповідним порушенням мовлення;
- визначення ефективних засобів навчання та виховання дітей з мовленнєвими порушеннями;
- окреслення перспективи розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями.

Профілактичні заходи включають гігієну голосу, правильний режим голосового навантаження, дихальну гімнастику, навчання правильному голосоутворенню з раннього віку.

З медичної точки зору при підозрі на афонію пацієнтові проводять:

- ларингоскопію – обстеження гортані за допомогою спеціального зонда, що дозволяє виявити, наскільки функціональні голосові зв’язки, чи є запалення, пухлини та інші патології;
- КТ і рентгенографію – додаткові заходи, які можуть знадобитися для уточнення діагнозу;
- психологічні особистісні опитування – допомагають виявити психогенні проблеми, які можуть бути причиною втрати голосу[1].

Отже, афонія у школярів початкової освіти є не лише медичною проблемою, але й педагогічною та психологічною. Її наявність значно ускладнює формування мовної особистості, впливає на емоційний стан дитини, її самооцінку та соціалізацію. Успішне подолання наслідків афонії можливе лише за умов своєчасної діагностики, корекційної роботи та тісної співпраці педагогів, логопедів, психологів, медиків і батьків.

Важливо також здійснювати профілактичні заходи та формувати у дітей культуру голосового здоров’я з раннього віку. Тільки комплексний підхід дозволить забезпечити повноцінний розвиток мовної особистості кожного школяра незалежно від мовленнєвих труднощів.

Список використаних джерел:

1. Борохович О. Г. Афонія: лікування, причини, симптоми, діагностика [Електронний ресурс]. *Беттертон*. URL: https://bettertone.com.ua/uk/afoniya/?srsltid=AfmBOooT5mqP-J3f5x67mO33cUVzwT7ieo3YkWjV9n_UL7gPOgByJDEn

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Розвиток комунікативних навичок дітей з особливими освітніми
потребами в умовах інклюзивного навчання**

Зарецька Сюзанна

Науковий керівник – кандидат психологічних наук, доцент О.Є. Малихіна
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Інклюзивна освіта є одним із пріоритетних напрямків розвитку сучасної педагогіки, що відображає важливі соціальні трансформації та гуманістичні цінності суспільства. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей незалежно від особливостей розвитку гарантується державою на законодавчому рівні і є основою соціальної справедливості та показником розвитку країни. Впровадження інклюзивної освіти в Україні дало змогу дітям з особливими освітніми потребами на рівних правах бути залученими до загальноосвітнього простору. Водночас особлива дитина, опиняючись в звичайному класі загальноосвітньої школи стикається з низкою труднощів, однією з яких є проблема налагодження комунікативних зав'язків з однолітками та дорослими.

Категорія дітей з особливими освітніми потребами охоплює учнів із різноманітними фізичними, розумовими, психологічними та мовленнєвими порушеннями. Попри специфічні відмінності кожної нозології у всіх дітей з ООП спостерігаються спільні труднощі: повільне формування понять і навичок, низька здатність оперувати декількома поняттями одночасно, нерівномірність розвитку психофізичної сфери, порушення сенсорного сприймання, низький пізнавальний інтерес, поведінкові та емоційно-вольові розлади, швидка виснажливність та порушення мовлення різного ступеня складності. Ці фактори не лише ускладнюють розвиток комунікативних навичок, але й можуть призвести до соціальної ізоляції та депривації таких дітей у майбутньому.

Проблема комунікації дітей з особливими освітніми потребами стала предметом дослідження багатьох вітчизняних (Л. Виготський, Е. Данілавичюте, А. Колупаєва, І. Мартиненко, С. Миронова, Н. Пахомова, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов, О. Таранченко, Д. Шульженко) і зарубіжних науковців (Ш. Айдоган, Д. Геберт, Т. Лорман, Д. Мітчелл, М. Пітерс, Л. Флоріан). В їх дослідженнях зазначається, що дана проблема потребує ретельного врахування психофізичних особливостей дітей, що безпосередньо впливають на їх загальні можливості й якість життя.

Сучасні наукові підходи до розвитку комунікації дітей з ООП ґрунтуються на принципах індивідуалізації, соціальної взаємодії та використання допоміжних технологій. Важливою умовою ефективності корекційної роботи в освітньому середовищі є координація зусиль між логопедом, психологом, вчителем та батьками, що забезпечує системність та послідовність педагогічного впливу [1, 3].

Особливу увагу варто приділяти інтеграції мовленнєвого розвитку в загальний навчальний процес, створюючи так звані «спонукальні мовні ситуації» на кожному уроці, незалежно від предмету. Ефективним є

використання візуальних опор, схем, малюнків для полегшення мовленнєвої активності.

Активізації комунікативної діяльності дітей з ООП також сприяє адаптація навчальних матеріалів з урахуванням мовленнєвих можливостей учнів. У ситуаціях, коли дитина має значні труднощі з вербальним мовленням, доцільно впроваджувати технології альтернативної та допоміжної комунікації. Використання піктограм, жестової мови, комунікативних дошок для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, а також застосування спеціальних комп'ютерних програм і додатків стимулює розвиток комунікативної діяльності. Важливо забезпечувати поступовий перехід від альтернативних засобів до вербальної комунікації там, де це можливо, орієнтуючись на потенціал дитини. Особливу увагу варто приділяти формуванню прагматичних аспектів мовлення, навчаючи дітей соціальним сценаріям комунікації, розвиваючи розуміння невербальних сигналів та тренуючи навички діалогічного мовлення з урахуванням соціального контексту [2].

Психологічна підтримка дітей з ООП є невід'ємною складовою формування їхніх комунікативних навичок. Створення психологічно безпечного середовища, де панує атмосфера прийняття та поваги до індивідуальних особливостей кожної дитини, встановлення чітких, але гнучких правил комунікації в класі, а також запобігання ситуаціям булінгу через просвітницьку роботу з усіма учнями створює гармонійну та здорову атмосферу в класі та сприяє успішній соціалізації дитини в колективі. Системна робота з класним колективом має включати проведення занять з розвитку толерантності та емпатії, організацію ігор і вправ, спрямованих на включення дітей з ООП в спільну діяльність, моделювання ситуацій успішної комунікації для всіх учнів.

Отже, аналіз наукових досліджень дозволяє констатувати, що ефективний розвиток комунікативних навичок у дітей з ООП можливий за умови врахування їхніх індивідуальних особливостей та потреб, створення сприятливого комунікативного середовища, застосування адаптованих методик навчання та психологічної підтримки. Важливо пам'ятати, що розвиток комунікації дітей з особливими освітніми потребами є не лише фактором їхньої успішності в навчанні, але й основою соціальної інтеграції та становлення повноцінної особистості, здатної до самореалізації в сучасному суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. 308 с.
2. Логвінова І. П. Особливості формування комунікативних умінь у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2018. Вип. 14. С. 116-123.
3. Прохоренко Л. І. Дитина із труднощами у навчанні. Харків: Ранок, 2018. 80 с.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Використання ігрових технологій для формуванні мовленнєвої культури
молодших школярів на уроках української мови**

Алтанець Олександра

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач

К.С. Гнатовська

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасний етап розвитку освіти характеризується пошуком ефективних методів навчання, які б не лише забезпечували засвоєння учнями знань, умінь та навичок, а й сприяли їхньому всебічному розвитку. Особливої актуальності набуває формування мовленнєвої культури молодших школярів, оскільки саме в молодшому шкільному віці закладаються основи грамотного та виразного мовлення, вміння ефективно спілкуватися та розуміти мову інших. У контексті модернізації освітнього процесу значну увагу привертають ігрові технології, які мають потужний потенціал для активізації навчальної діяльності учнів, підвищення їхньої мотивації та зацікавленості предметом. Гра є природною формою діяльності для молодших школярів, що робить її ефективним інструментом навчання, зокрема й у формуванні мовленнєвої культури.

У контексті формування мовленнєвої культури молодших школярів, окремі аспекти використання ігрових технологій висвітлювалися у працях таких науковців, як М. Вашуленко, О. Коваленко, М. Пентилюк та інших. У їхніх дослідженнях розглядаються можливості використання дидактичних ігор, рольових ігор, ігор-змагань для збагачення словникового запасу, формування граматичної правильності мовлення, розвитку зв'язного мовлення та комунікативних умінь учнів початкової школи. Дослідниця О. Касапчук стверджує, що поняття «ігрові педагогічні технології» охоплює широкий спектр методів і прийомів, що спрямовані на організацію навчального процесу через різні види педагогічних ігор. Відмінною рисою таких ігор є наявність чітко визначеної навчальної мети та відповідного педагогічного результату, який можна обґрунтовано виокремити. Головною особливістю педагогічних ігор є їх освітньо-пізнавальна спрямованість [1].

Мовленнєва культура особистості є інтегральним поняттям, що включає володіння нормами літературної мови (орфоепічними, лексичними, граматичними, стилістичними), вміння чітко, логічно та виразно висловлювати свої думки в усній та писемній формах, а також здатність ефективно спілкуватися в різних комунікативних ситуаціях. Формування мовленнєвої культури молодших школярів є важливим завданням навчання української мови, оскільки закладає фундамент для подальшого мовленнєвого розвитку особистості.

Ігрові технології є сукупністю методів і прийомів навчання, які організують навчальний процес у формі гри. Їх використання на уроках української мови у початковій школі має низку переваг, таких як:

- активізація мовленнєвої діяльності: ігри створюють природні комунікативні ситуації, у яких учні мають потребу висловлювати свої думки, ставити запитання, відповідати на них, аргументувати свою позицію;
- збагачення словникового запасу: ігрові вправи часто передбачають використання нових слів і виразів у контексті, що сприяє їхньому запам'ятовуванню та активному вживанню;
- формування граматичної правильності мовлення: ігри, спрямовані на засвоєння граматичних правил, допомагають учням на практиці закріплювати правильні мовні конструкції;
- розвиток зв'язного мовлення: сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, ігри на складання розповідей сприяють формуванню вміння логічно та послідовно викладати свої думки;
- розвиток комунікативної компетентності: колективні ігри вчать учнів співпрацювати, домовлятися, слухати та розуміти інших, висловлювати власну думку, враховуючи позицію співрозмовника.

Таким чином, через гру учні вчаться аналізувати, висловлювати власні думки, взаємодіяти у мовленнєвій ситуації та збагачувати словниковий запас. Уроки української мови можуть включати лексичні ігри, спрямовані на роботу із синонімами, антонімами, фразеологізмами, мовленнєві ігри у вигляді рольових ситуацій чи діалогів, граматичні ігри, які допомагають у формуванні орфографічних і пунктуаційних навичок, а також комунікативні ігри, що вчать спілкуванню в різних соціальних ситуаціях. Ігрові технології мають значні педагогічні переваги, адже підвищують мотивацію до навчання, розвивають творче й критичне мислення, навчають командній роботі та сприяють легшому засвоєнню навчального матеріалу. Їх можна інтегрувати в усі етапи уроку – мотиваційний, основний та підсумковий, комбінуючи з традиційними методами навчання. Важливо враховувати вікові особливості молодших школярів, щоб гра відповідала їхнім інтересам та рівню розвитку.

Отже, використання ігрових технологій є ефективним засобом формування мовленнєвої культури молодших школярів на уроках української мови. Ігрова форма навчання сприяє підвищенню мотивації, активізації пізнавальної та мовленнєвої діяльності учнів, збагаченню їхнього словникового запасу, формуванню граматичної правильності мовлення, розвитку зв'язного мовлення та комунікативної компетентності. Ігрові технології створюють комфортне освітнє середовище, що сприяє гармонійному розвитку дітей і стимулює їхній інтерес до вивчення української мови.

Список використаних джерел:

1. Касапчук О.І. Використання ігрових технологій на уроках літературного читання як засобу формування літературознавчої пропедевтики у молодших школярів. URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-vikoristannya-igrovih-tehnologiy-na-urokah-literaturnogo-chitannya-yak-zasobu-formuvannya-literaturoznavcho-propedevtiki-u-molodshih-shkoliariv-93852.html>

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Використання онлайн-платформ для розвитку навичок письмової
взаємодії на уроках української мови**

Макаренко Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.А. Павлик
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг

Швидкий розвиток технологій значно збільшив можливості для вдосконалення необхідних для життя вмінь та навичок, зокрема й уміння взаємодіяти письмово. Завдяки онлайн-платформам, різним ресурсам та онлайн інструментам уроки української мови стають набагато цікавішими та більш інтерактивними, що дає можливість стимулювати в учнів мотивацію комунікувати, творчо та критично мислити.

Писемна взаємодія є невід'ємною складовою вміння вільно володіти державною мовою, що є ключовою компетентністю, необхідною для формування всебічно розвиненої особистості-патріота. Усе це передбачає розвиток лексичного запасу, а також вміння чітко та логічно висловлювати власні думки, використовуючи чинні правила орфографії, пунктуації та граматики. Лише практична діяльність сприяє усвідомленню правил побудови висловлювань, вміння послідовно та логічно викладати матеріал та власні думки відповідно до заданої теми, не залежно від стилю та виду письма [2].

Сьогодні існує безліч онлайн-платформ, що забезпечують продуктивну організацію письмової взаємодії, не залежно від форми взаємодії (онлайн, офлайн чи змішана форма). Найбільш поширеними є платформи, що мають власне сховище, адже це дозволяє надати доступ для обговорення та навчальної діяльності усім учням класу одночасно. Завдяки цьому педагог може контролювати, коригувати та переглядати прогрес навіть в асинхронному форматі взаємодії, визначати частку внеску кожного учасника у кінцевий результат.

Для організації різних освітніх проєктів на уроках української мови в початкових класах прогресивні педагоги все частіше використовують платформи соціальних мереж. Вчителі та учні створюють спільноти для обговорення конкретних тем, обміну матеріалами, виконання вправ та надання підтримки й інструкцій для виконання певних завдань. Ведення блогу та/або публікація текстів, проведення та розповсюдження результатів досліджень, виконання творчих робіт сприяє вдосконаленню мовних навичок та збільшує інтерес до навчання [1, с. 296].

Розповсюдженням є створення та ведення тематичних груп разом з дітьми у мережі Facebook, що підвищує мотивацію учнів. Завдяки чітко поставленим завданням, що пов'язані із веденням блогів та виконанням творчих робіт (аналіз текстів у форматі постів у соцмережах), відбувається розвиток писемного мовлення та критичного мислення, а відповідь на коментарі, що залишені від однокласників або читачів, дозволяють розвинути вміння письмово взаємодіяти.

Організувати письмову взаємодію між учасниками освітнього процесу можна за допомогою сервісів Google, а саме: Google-Документи, Google-Презентації та Google-Таблиці. Для організації такої взаємодії учням необхідно мати лише Google-акаунт, який дозволить брати активну участь в обговоренні різних тем, створенні спільних документів, таблиць, презентацій, схем, що можна вважати не лише роботою над розвитком навички письмової взаємодії, а й командної роботи.

Також для організації письмової взаємодії доцільно використовувати онлайн дошки Miro, Padlet тощо. Саме використання таких інструментів робить урок української мови більш ефективним, комунікаційно спрямованим. Прикладом може слугувати колективне створення тексту або діалогу на задану тему по реченню. Таким чином, учні намагаються передбачити думки однокласників і створити цікаве та змістовне висловлювання. Насправді сучасний учитель має достатній вибір онлайн-інструментів, що дозволяють створити належне освітнє середовище для письмової взаємодії.

З активним розвитком штучного інтелекту з'явилося більше засобів, що можуть бути використані педагогом для організації освітнього процесу й поліпшення навичок письмової взаємодії в учнів початкових класів. Одними із найпоширеніших онлайн застосунків можна вважати TeachMateAI, MIZOU і чат-бот для спілкування з видатними постатями від освітньої платформи «На Урок».

TeachMateAI – англomовна платформа, яка може бути дещо складною для використання учнями молодшої школи через недостатнє володіння іноземною мовою. Вона пропонує генерацію уявного письмового діалогу з зіркою, відомою постаттю або будь-яким вигаданим персонажем. Для ефективної взаємодії необхідно вказати свій вік, ім'я постаті, з якою бажаєте поспілкуватись, та окреслити три основні питання для діалогу. На жаль, даний застосунок не дає можливості згенерувати діалог користуючись безкоштовною версією сайту, одразу пропонує оформити Pro-акаунт для розширення можливостей та отримання доступу до цих функцій, що приносить великі незручності у використанні.

MIZOU – чат-бот, який може бути використаний як додатковий засіб для формування вміння письмово взаємодіяти. Він є ефективним помічником, що допоможе згенерувати вікторини або інформаційні бесіди на будь-яку тему. Серед можливостей є створення власного чат-боту на тему яка вас цікавить самостійно(з нуля, або за допомогою штучного інтелекту). Не дивлячись на англomовний інтерфейс, педагог може з легкістю створити свій власний бот, який буде відповідати мовою запиту під час створення. Тьютор у режимі реального часу має можливість надати посилання або QR-код доступу до можливостей застосунку та бачити реальний прогрес учнів, які для авторизації записують лише своє прізвище та ім'я. Вчитель на своїй сторінці, може зайти у діалог кожного учня, відкоригувати його дії, надати рекомендації та поради.

Освітня платформа «На Урок» також надає можливість взаємодіяти зі штучним інтелектом. Ресурс охоплює 50 історичних постатей (як українських,

так і світових) та надає можливість вести письмовий діалог з ними. Цей онлайн-інструмент аналізує взаємодію учнів з матеріалом, адаптуючи навчальний процес до їхніх потреб і підвищуючи ефективність навчання. Це сприяє розвитку критичного мислення учнів через необхідність аналізу історичних подій та ідей. Така симуляція дозволяє отримати інформацію від видатної постаті минулого, зробити уроки більш цікавими та продуктивними.

Використання штучного інтелекту у роботі з дітьми значно стимулює їх пізнавальну активність та сприяє успішному формуванню нових навичок у здобувачів освіти. Проте слід пам'ятати, що всі дані від ШІ-співрозмовника треба ретельно аналізувати та перевіряти, оскільки нерідко такі застосунки надають недостовірні матеріали та вводять в оману. Педагог має допомогти учням відшукати неточності та виправити їх. Завдяки цьому школярі навчаться перевіряти, критично оцінювати всю інформацію та сформують інфомедійну грамотність, що у майбутньому дозволить їм не потрапити в інформаційну маніпуляцію.

Онлайн-платформи – важливі ресурси, які не тільки підвищують мотивацію, але й відкривають нові горизонти для формування активних та всебічно розвинених особистостей. Ефективне їх застосування залежить від учителя, а саме від його володіння функціоналом платформи, вміння результативно й майстерно поєднувати використання новітніх технологій та навчання в цікавих формах. Вони є особливо актуальними для збільшення зацікавленості учнів під час дистанційного навчання, адже школярі мають дуже обмежену взаємодію з навколишнім світом, а таким чином, педагог може утримувати увагу дітей на завданні, що часто дуже складно реалізувати.

Список використаних джерел:

1. Воробець О., Луцан Н. Сучасні технології навчання української мови як методична проблема. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. – Вип. 65, т. 1. – С. 290–298. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/65_2023/part_1/45.pdf (дата звернення: 16.03.2025).
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення 16.03.2025).
3. MIZOU [Електронний ресурс]. URL: <https://mizou.com/> (дата звернення: 20.04.2025).
4. TeachMateAI [Електронний ресурс]. URL: <https://teachmateai.com/> (дата звернення: 20.04.2025).
5. На Урок: освітній інтернет-проект [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/> (дата звернення: 20.04.2025).

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Використання дидактичних ігор під час вивчення теми «Іменник» у
початкових класах**
Сідак Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Коваленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Іменник є однією з найуживаніших частин мови, оскільки дає можливість дитині називати об'єкти навколишнього світу. Без розуміння й засвоєння теми «Іменник» неможливе подальше вивчення частин мови, граматичних категорій, таких як рід, число, відмінок, синтаксичних зв'язків у реченні тощо. Тому формування поняття про іменник відбувається поетапно впродовж усіх років навчання в початковій школі.

На першому етапі учні знайомляться з іменниками як словами, що означають предмети, та вчаться їх розпізнавати в мовленні. На другому етапі на основі узагальнення знань про те, що в українській мові є слова, які означають назви предметів і відповідають на питання хто?, що? вводиться термін «іменник». Третій етап спрямований на поглиблення знань про цю частину мови завдяки ознайомленню учнів з основними граматичними категоріями (рід, число, відмінок), а також на формування уявлень про абстрактні іменники, власні і загальні назви, про істоти і неістоти.

Важливе значення у набутті практичних умінь і навичок щодо засвоєння теми «Іменник» відіграє систематичне використання спеціально дібраних вправ і дидактичних ігор

На важливості упровадження гри в процесі навчання наголошували такі науковці як О. Савченко, Н. Гавриш, О. Пометун, Л. Шелестова, Л. Артемова та інші. Вони підкреслювали значення гри для формування навчальної мотивації, розвитку мислення та мовлення дітей.

Дидактичні ігри дозволяють застосовувати набуті знання на практиці, тому їх можна використовувати на різних етапах уроку, а саме: під час актуалізації опорних знань, на етапі мотивації навчальної діяльності, сприймання та усвідомлення учнями нового матеріалу, закріплення вивченого.

Основними елементами дидактичних ігор є дидактичні та ігрові завдання, правила, ігрові дії, результат.

У процесі вивчення теми «Іменник» учитель може використовувати різноманітні дидактичні ігри, виявляти свою креативність і створювати їх самостійно. Особливо важливо зосередити увагу на навчальному матеріалі, який викликає в учнів труднощі під час його засвоєння.

Наведемо приклади дидактичних ігор, що можуть бути використані під час вивчення теми «Іменник» у початковій школі:

«Змійка». Кожен наступний гравець називає іменник, що починається з останньої букви попереднього. Ця гра може використовуватися для активізації і збагачення словникового запасу.

«Кольоровий рід». Для проведення цієї гри можна скористатися кольоровими цеглинками LEGO. Учитель пропонує учням узяти три цеглинки різного кольору, що будуть відповідати певному роду іменників (наприклад: чоловічий – синій, жіночий – червоний, середній – жовтий). Учитель називає іменники, учні визначають їх рід і піднімають цеглинку відповідного кольору.

«Власна чи загальна назва?». Учитель називає слова, а учні мають визначити, яку назву воно означає - власну чи загальну (з якої літери його слід писати – з великої чи рядкової). Для цієї гри також можна використати цеглинки LEGO або інтерактивні додатки з «сортуванням». Подібним чином може бути організована гра «Істота чи неістота?», «Абстрактне – конкретне».

«Зміни число». Учитель промовляє слово в однині, учні мають утворити форму множини (і навпаки). Наприклад: стілець – стільці, діти – дитина.

«Хто більше?». Команди змагаються, хто більше знайде або назве іменників за певною темою, категорією тощо. Цю гру можна адаптувати до кожної теми уроку.

Стимулювати учнів до засвоєння відмінків іменників допоможе гра «Відгадай відмінок за запитанням». Учитель називає запитання, наприклад: ким?, чим?, учні пригадують відмінок іменника, який відповідає на це запитання і наводять приклад слова, вжитого в цьому відмінку.

«Відміноковий ланцюжок». Учитель називає іменник в називному відмінку, а команда учнів по черзі має його провідмінити (кожен учасник команди називає лише одну відмінкову форму).

Сучасні реалії, зокрема пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні, спричинили перехід до дистанційної форми навчання. Це стало викликом для вчителів, особливо початкових класів, адже молодші школярі роблять лише перші кроки в набутті загально навчальних умінь і навичок, вчаться сприймати, обробляти й усвідомлювати інформацію.

Такі складні умови сьогодення спричинили активні пошуки різних онлайн-платформ, які можна використовувати під час навчання молодших школярів. Сучасні технології допомагають у цікавій інтерактивній формі використовувати навчальний матеріал особливо на етапі його закріплення.

Наприклад, такі онлайн-платформи, як Wordwall, LearningApps, Kahoot!, Ваamboozle, Educandy дають можливість вчителю створювати власні інтерактивні ігри і використовувати їх як під час дистанційних уроків, так і під час уроків у класі.

Отже, в умовах освітньої реформи, орієнтованої на компетентнісний підхід, зростає значення методів, спрямованих на поєднання теоретичного навчання з практичними навичками, у зв'язку з цим важливе значення набуває навчання через гру.

Під час вивчення теми «Іменник» використання дидактичних ігор допомагає учням легко запам'ятати, що таке іменник, на які питання він відповідає, розрізняти, які бувають іменники (власні, загальні, конкретні, абстрактні тощо). Завдяки ігровій формі діти краще розрізняють іменники серед інших слів, вчаться правильно їх уживати в усному і писемному мовленні.

Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі
**Сучасні підходи до формування в молодших школярів орфографічної
навички**

Федорова Аліна

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Л. П. Ткаченко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Одним із провідних завдань початкової школи є формування мовної компетентності молодших школярів. Знання мовної системи стають підґрунтям для засвоєння орфографічної навички, що забезпечує розвиток грамотного й логічного писемного мовлення. На жаль, тенденції сьогодення не сприяють усвідомленню важливості засвоєння правильного послідовного досконалого алгоритму формування орфографічної навички. Сучасні діти не люблять писати від руки, надають перевагу спілкуванню через гаджети, пишуть мало й односкладно, напрацюють звичку передачі смс-повідомлень. Між тим, уміння грамотно писати – це запорука не лише ефективного навчання, а й подальшої реалізації особистості. За такого підходу орфографічна навичка стає практично значущою. Провідними завданнями навчання орфографії в початкових класах є формування навичок грамотного письма та вмінь використовувати засвоєні знання на практиці. З метою вироблення грамотного писемного мовлення необхідне системне й систематичне вивчення правил, уміння працювати з різними словниками, використовувати мобільні додатки та онлайн-ресурси не лише для ігор та розваг, а й для поповнення активного словника, вивчення значень і запам'ятовування правопису словникових слів. Важливим складником роботи вчителя початкових класів є створення позитивної мотивації щодо активної мовленнєвої діяльності учнів, особливо до читання й письма, оскільки ці процеси забезпечують успішність навчання в цілому. Доцільно створювати в класі атмосферу заохочення до обміну думками, вивчення нових слів, пояснення значення слова через зображення, презентації улюблених книжок, організація книжкових виставок та обладнання «стіни слів». Цікавими для дітей є вправи на редагування текстів, пошук помилок та їх виправлення, добір синонімів, з метою створення іншого речення чи антонімів для зміни його змісту. На уроках можна проводити словникові диктанти на задані орфограми, пояснювальні диктанти, творчі та взаємодиктанти. Допомагають запам'ятовувати правила спеціальні мнемонічні фрази, логічні схеми чи аналогії, орфографічні тренажери. Важливо застосовувати індивідуальний та диференційований підхід у навчанні, підтримувати прагнення учнів, створювати ситуацію успіху. Отже, формування орфографічної грамотності вимагає постійної практичної роботи. Учителю початкових класів необхідно вміло добирати методи й прийоми роботи, спонукати учнів до самоконтролю.

Секція 3. Актуальні питання формування мовної особистості в сучасній початковій школі

Ефективні шляхи формування комунікативної компетентності першокласників у двомовному середовищі

Толмачова Ірина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Коваленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Формування комунікативної компетентності першокласників у двомовному середовищі є надзвичайно важливим елементом сучасної педагогіки, що має вирішальне значення для розвитку особистості дитини в умовах багатомовного і багатокультурного світу. У такому контексті мова виступає не лише засобом спілкування, а й інструментом пізнання, самовираження та інтеграції в соціум. Для першокласника, який вступає в нову для себе шкільну спільноту, саме формування здатності ефективно й адекватно комунікувати двома мовами стає основою успішної адаптації, соціалізації та подальшого навчального поступу. У реаліях двомовного середовища, де поряд функціонують дві мови — державна та регіональна або інша мова спільноти, особливої уваги потребує гармонізація мовного розвитку дитини з урахуванням психологічних, когнітивних та соціокультурних принципів.

Комунікативна компетентність першокласника – це не лише знання певної кількості слів чи здатність скласти речення, а й вміння використовувати мову відповідно до ситуації, контексту, з дотриманням норм мовленнєвої етики. Особливо це актуально в умовах білінгвізму, де дитина має опанувати правила використання кожної мови у відповідному середовищі — вдома, у школі, під час гри чи офіційного спілкування. Формування цієї здатності передбачає цілеспрямовану роботу педагога, який, виступаючи не лише носієм знань, а й посередником процесу міжмовного розвитку, має створити умови, що сприятимуть гнучкому й усвідомленому опануванню обох мов. Особливість ситуації полягає в тому, що першокласник ще не має сталих мовних моделей і саме в цей період є найбільш сприйнятливим до мовного впливу. Це відкриває значні можливості для успішного оволодіння двома мовами паралельно, однак водночас потребує особливої методичної виваженості.

Ефективне формування комунікативної компетентності вимагає поєднання лінгвістичних, педагогічних і психологічних підходів. Одним із основних чинників виступає створення природного мовного середовища, у якому обидві мови функціонують не як предмети вивчення, а як засоби живого спілкування. У такому середовищі дитина не змушена вчити мову як штучну систему, а засвоює її через активне занурення у мовленнєві ситуації, що відповідають її віковим і психологічним особливостям. Зокрема, ігрова діяльність, яка є провідною на даному етапі розвитку, слугує ефективним засобом природного формування мовлення. Через сюжетно-рольові ігри, драматизації, колективні творчі вправи дитина не лише опановує лексичні й граматичні конструкції, а й навчається ефективно комунікувати, слухати, реагувати, формулювати думки, висловлювати емоції. Важливо, щоб кожна

мова була представлена в цих ігрових практиках рівнозначно, без протиставлення, із забезпеченням позитивного емоційного забарвлення.

Роль педагога в процесі формування комунікативної компетентності в умовах білінгвізму є визначальною. Учитель має виступати посередником між двома мовами, формуючи в дитини толерантне ставлення до кожної з них, уникаючи оцінковості, що могла б сформувати негативну установку на одну з мов. З огляду на те, що першокласник лише розпочинає шкільне навчання, особливо важливою є організація доброзичливої атмосфери, що підтримує індивідуальний темп опанування мов, дозволяє дитині помилятися, експериментувати з мовленням, формує внутрішню мотивацію до мовного самовираження. Позитивна підтримка, заохочення до мовленнєвих ініціатив сприяють зростанню впевненості в собі, що є основою формування повноцінної комунікативної особистості.

Окремо варто звернути увагу на проблему інтерференції, що є характерною для раннього етапу опанування двох мов. Змішування мов, використання мовних конструкцій однієї мови у межах іншої є природним явищем, яке не варто розцінювати як помилку чи відхилення. Навпаки, грамотне реагування педагога на такі прояви допомагає дитині поступово осмислити специфіку кожної мовної системи, сформувати чуття мови. Завдання вчителя — не пригнічувати мовну ініціативу, а м'яко коригувати, підказувати, створювати умови для порівняння мовних явищ, розширення лексичного запасу та усвідомлення контексту вживання тієї чи іншої мови.

У двомовному середовищі, де вдома переважає одна мова, а в школі — інша, батьки мають виступати партнерами вчителя, підтримуючи мовленнєвий розвиток дитини в обох мовах. Варто заохочувати спільне читання книжок, перегляд мультфільмів, обговорення побаченого й прочитаного. Спільні мовленнєві ігри, участь у заходах, підтримка позитивного образу обох мов як цінності й ресурсу значно посилюють ефективність педагогічного впливу. У зв'язку з цим важливо забезпечити інформаційну підтримку родини: проведення консультацій, створення методичних рекомендацій, наведення прикладів ефективної двомовної взаємодії сприяють гармонійному мовленнєвому розвитку. Уміння слухати, розуміти співрозмовника, дотримуватися черговості мовлення, формулювати запитання й відповіді — це ті навички, що формуються в умовах постійної взаємодії в колективі. Тому організація групових форм роботи, парних завдань, спільних творчих проєктів сприяє не лише розвитку мовлення, а й становленню особистості як активного учасника соціуму.

Таким чином, ефективні шляхи формування комунікативної компетентності першокласників у двомовному середовищі ґрунтуються на створенні природного мовного простору, орієнтації на ігрову діяльність, індивідуалізації навчального процесу, активній участі родини та вчителя. Успішність цього процесу визначається не лише методами навчання, а й атмосферою довіри, поваги до мовного досвіду дитини, розумінням її потреб і можливостей.

Проблеми математичної освіти учнів початкової школи в контексті сучасної освітньої парадигми
Вивчення простих задач, що розкривають сутність арифметичних дій
Руденко Діана

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.М. Смолянук
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

На сучасному етапі розвитку перед суспільством стоїть завдання формування творчої, високоморальної, всебічно розвиненої особистості, а тому в цифрову епоху формування математичної компетентності школяра є загальною потребою. Початкова школа є тим фундаментом, на якому зводиться національна освіта. При цьому важливу роль в оволодінні математикою, як однією із основних фундаментальних дисциплін, відіграє вміння розв'язувати текстові задачі.

Задачі в навчанні математики в початкових класах відіграють особливу роль. Вона визначається, з одного боку, тим, що учні мають оволодіти методами розв'язування певної системи математичних задач; з другого боку, визначається й тим, що повноцінне досягнення цілей навчання можливе лише за допомогою розв'язування учнями тієї чи іншої системи задач.

Вивчення простих арифметичних задач не тільки сприяють закріпленню обчислювальних навичок та розкривають зміст арифметичних дій. Завдяки розв'язанню задач учні усвідомлюють практичну значущість додавання, віднімання, множення та ділення.

Проблему навчання молодших школярів розв'язанню простих задач досліджували такі відомі сучасні методисти та науковці як М. Богданович, М. Козак, Я. Король, І. Ловянова, О. Онопрієнко, О. Скворцова та інші. Дослідники наголошують, що правильно організована робота над простими задачами формує вміння аналізувати умову задачі, будувати план розв'язання, розуміти значення числових даних і дій.

Вивчення простих задач, що розкривають сутність арифметичних дій, є важливою складовою змісту математичної освіти молодших школярів, що сприяє формуванню вміння мислити послідовно, логічно і цілеспрямовано.

Особливістю формування навичок розв'язання простих задач є послідовне знайомство з кожним видом арифметичної дії через реальні життєві ситуації. Це дозволяє дітям осмислити зміст дії, а не просто механічно її виконувати. Важливою є робота з опорними схемами, моделями та малюнками, які візуалізують структуру задачі. Доцільним під час вивчення простих задач є залучення учнів до практичної діяльності: розігрування сюжетів, використання наочного матеріалу, розв'язання задач на конкретних предметах. Такі підходи сприяють розвитку пізнавального інтересу, логічного мислення, уваги, а також забезпечують усвідомленість виконуваних дій.

Роль учителя полягає не лише в поясненні способу розв'язання задач, а й у створенні умов для активної самостійної діяльності учнів, формуванні у них прийомів розумової діяльності та розвитку мовленнєвої активності через обґрунтування власних відповідей.

Використання прийомів ейдетики у процесі вивчення нумерації чисел у концентрі «Десяток»

Заліська Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Масюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна початкова освіта має на меті не лише якісне навчання, але й різнобічний розвиток кожного учня відповідно до його вікових та психофізіологічних особливостей. Важливо навчити дітей вчитися з різних джерел, критично оцінювати та ефективно запам'ятовувати необхідну інформацію, знаходити для цього індивідуальні стратегії. Необхідно враховувати, що діти найкраще сприймають та запам'ятовують інформацію, коли вона подається у вигляді образів та асоціацій. У молодшому шкільному віці пам'ять дітей особливо активна, і це важливо враховувати. Сьогодні питання використання резервів дитячої пам'яті є надзвичайно актуальним у контексті розробки ефективних технологій навчання математики в школі. Тому вважаємо, що використання в освітньому процесі початкової школи техніки ейдетики – один із шляхів вирішення даного завдання.

Термін «ейдетика» походить від грецького слова «eidōs», що означає «образ». Вперше його використав на початку ХХ століття німецький психолог Е. Йенш, який стверджував, що здатність мислити образами є природною стадією розвитку дітей. Ейдетика оснований на образній пам'яті. Це потребує розуміння психічних процесів пам'яті та уяви. Прийоми ейдетики ґрунтуються на принципах когнітивної психології та нейрофізіології, зокрема на використанні образного мислення та механізмів візуалізації.

Вагомий внесок у популяризацію в Україні використання прийомів ейдетики в освітньому процесі початкової школи зробили Є. Антощук, І. Матюгін, О. Пащенко, В. Примакова, А. Беседіна, М. Гайдаєнко, Ж. Григор'єва, О. Дмитренко, Л. Кравченко та ін.

Засновник «Української школи ейдетики «Мнемозіна»» Є. Антощук розробив і запровадив прийоми ейдетики у навчальний процес, які у цікавій ігровій формі вправляли дитину у запам'ятовуванні різноманітної інформації.

На нашу думку, використання прийомів ейдетики у навчанні молодших школярів відкривають для них нові можливості, дозволяють кожному з легкістю та задоволенням здобувати знання, відчувати радість від самого процесу навчання. Оскільки використання образів та асоціацій для запам'ятовування інформації є природним для дітей, така інформація зберігається в пам'яті значно довше. Прийоми ейдетики особливо ефективні на уроках математики, зокрема, при вивченні нумерації чисел першого десятку.

Відомо, що поняття про число, натуральний ряд та склад числа є важливими поняттями нумерації чисел в курсі математики початкової школи. З огляду на це, вивчення чисел в концентрі «Десяток» – це основа для подальшого вивчення нумерації чисел. Проте, часто учні стикаються з

труднощами у запам'ятовуванні цифр, розумінні їхнього значення, співвідношення числа і цифри, складу числа. Ейдетичні прийоми відкривають нові можливості, роблячи процес навчання легким, цікавим та ефективним для кожного учня.

Головним інструментом ейдетики є візуалізація. У процесі розвитку асоціативного мислення вчитель ставить питання: «Про що ти подумав?» або «На що це схоже?». Відповідно до цього, кожна дитина – це юний художник, який малює свій власний світ цифр, продукує унікальні образи-асоціації, що пов'язані з власним емоційним досвідом, який найсильніше закарбувався у свідомості. Таким чином, при вивченні нумерації чисел першого десятку кожному цифру можна представити у вигляді яскравого образу.

Вправи з асоціаціями в ейдетиці подані за допомогою таких прийомів, як: акровербальна техніка, прийом зорових асоціацій (метод місць), прийом кольорових, тактильних та вільних асоціацій, прийом графічних трансформацій, використання друдлів тощо.

З метою дослідження впливу застосування прийомів ейдетики на рівень засвоєння учнями основних понять нумерації чисел в концентрі «Десяток» нами було проведено експериментальне дослідження на базі КЗ «Харківський ліцей 146 Харківської міської ради». В експерименті брали участь два класи: контрольний 1-А (17 учнів) та експериментальний 1-Б (15 учнів). Експеримент проводився в онлайн форматі.

Перед проведенням серії уроків математики із застосуванням прийомів ейдетики у процесі вивчення чисел першого десятку було зроблено констатувальний зріз рівня засвоєння нумерації чисел в учнів контрольного і експериментального класів. Він виявився приблизно однаковим – переважно середнім (8-9 учнів або 50%). Високий рівень засвоєння матеріалу продемонстрували 2 учня (11%) 1-А класу та 1 учень (6%) 1-Б класу, початковий рівень - близько 22% учнів (4 учня). Варто зазначити, що при виконанні завдань виникали труднощі при співвіднесенні числа та відповідної йому цифри, а також при здійсненні зворотної лічби.

Завданням формувального етапу експерименту було проведення уроків математики у 1-Б класі з теми «Числа першого десятка» з використанням прийомів ейдетики (вправи з асоціаціями, графічні трансформації, друдли, ейдетичні ігри, в т.ч. інтерактивні вправи).

Наведемо деякі приклади. Прийом графічних трансформацій полягає в тому, що з певної графічної фігури або знака шляхом домальовування створюється образ предмета. Особливо ефективними є графічні трансформації під час вивчення цифр. Наприклад, олівець можна уявити як цифру 1, перевернутий стілець – як цифру 4, а цифру 8 – як два бублики або окуляри (рис. 1).

Рис. 1

Використання друдлів передбачає розгадування візуальної загадки, загадкового малюнка, який може мати безліч інтерпретацій. Через свою абстрактність та схематичність він залишає простір для уяви та фантазії учня. Наприклад, за запропонованою карткою (рис. 1) можливі різні варіанти відповіді учнів   (рис. 2).

Рис.2

На першому етапі роботи учням пропонувалися предметні зображення, які легко можна було співвіднести із заданими друдлами. Проте, з часом, розвиваючи свої навички, діти мали самостійно знаходити асоціації, спираючись на власні уявні образи. Однією з вправ, з якими працювали учні, була «Впізнайте цифри, які «сховалися» у друдлах»

Ейдетичні ігри («Відшукай і полічи», «Чарівна цифра», «Вгадай цифру» та ін.), в т.ч. створені на ігрових сайтах Learningapps, Wordwall, проводилися з метою розвитку уяви дітей та вміння логічно мислити. Діти, захоплені грою, потрапляють у світ яскравих та унікальних образів, часто створених їхньою уявою та фантазією. Активізація процесу навчання за допомогою ігрових вправ дозволила якісно засвоювати і закріплювати матеріал.

Результати контрольного зрізу рівня засвоєння першокласниками знань з нумерації чисел першого десятка засвідчили наявність як кількісних, так і якісних змін: не залишилося учнів з початковим рівнем засвоєння знань, у 2,5 рази і 6 разів збільшилася частка учнів, які досягли достатнього та високого рівнів успішності, відповідно.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що прийоми ейдетики є ефективним інструментом для засвоєння та запам'ятовування учнями інформації. Їх застосування на уроках математики, зокрема у процесі вивчення нумерації чисел першого десятка, сприяє кращому засвоєнню учнями письмової нумерації, встановленню співвідношення між числом і цифрою, а також розумінню складу числа з двох менших чисел. Ейдетика – це перспективна техніка навчання математики, яка відкриває нові можливості для розвитку дітей, створює сприятливу психологічну атмосферу успіху, покращує роботу мозку та сприяє розвитку розумових здібностей учнів.

Отже, на основі нашого дослідження можемо зробити висновок, що найкраще запам'ятовується та інформація, події, факти, які викликають позитивні емоції та враження. Яскраві та незвичайні, власнозгенеровані образи відіграють ключову роль у процесі запам'ятовування. Навчання з використанням прийомів ейдетики перетворюється на гру, при цьому знання закарбовуються в пам'яті на тривалий час.

Проблеми математичної освіти учнів початкової школи в контексті сучасної освітньої парадигми
Використання нетрадиційних уроків у процесі вивчення додавання і віднімання чисел у концентрі «Тисяча»

Гетьман Марина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Масюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Математика є однією з ключових дисциплін початкової загальної середньої освіти. Математична компетентність як ключова компетентність молодшого школяра передбачає здатність застосовувати математичні знання та методи для вирішення широкого кола проблем повсякденного життя, розвиток математичного мислення для пізнання дійсності. Однією із складових математичної компетентності є обчислювальна компетентність, яка формується у процесі навчання учнів усним і письмовим обчислювальним прийомам всіх арифметичних дій. Вивчення додавання і віднімання у концентрі «Тисяча» дозволяє закріпити усні обчислювальні прийоми і познайомитися з алгоритмами письмових обчислень, що є запорукою успішного оволодіння вмінням виконувати додавання і віднімання багатоцифрових чисел, практично застосовувати знання нумерації трицифрових чисел, таблиць додавання і віднімання. Для молодших школярів цей етап є складним через великий обсяг інформації, яку потрібно засвоїти. Традиційні форми викладання часто не забезпечують належного рівня мотивації молодших школярів, що спонукає педагогів до пошуку ефективних, нетрадиційних підходів до навчання. Застосування нетрадиційних форм уроків дає змогу зробити цей матеріал доступним, зрозумілим і цікавішим для дітей.

У межах компетентнісної парадигми освіти, що закріплена в Концепції Нової української школи (2016), особлива увага приділяється активним формам та методам навчання. Це передбачає залучення учнів до навчального процесу через практичну, дослідницьку та ігрову діяльність, міжпредметну інтеграцію.

Згідно з дослідженнями М. Базюк, О. Корчевської, Г. Кравцової, А. Лисюк, О. Савченко, Л. Шелестової та ін., у початкових класах виявили свою ефективність уроки з нетрадиційною структурою – уроки-квести, уроки-подорожі, уроки-казки, уроки-змагання, інтегровані уроки тощо.

У практиці початкової школи все частіше використовуються нетрадиційні форми організації навчального процесу, які дозволяють ефективно формувати в тому числі й обчислювальні навички та підтримувати інтерес до математики.

До найефективніших методичних рішень належать такі форми:

1. Урок-подорож - передбачає використання сюжетної лінії, що створює навчально-ігровий простір і підсилює мотивацію учнів. Сюжет стає об'єднуючим фактором між завданнями та створює логічну структуру заняття. Наприклад, урок під назвою «Подорож до Країни Тисяча» передбачає, що кожна зупинка (станція) — це тематичне завдання на додавання і віднімання: станція «Розрядна гора» — учні розкладають числа на розрядні доданки; станція «Міст обчислень» — усно розв'язують вирази з переходом через розряд; станція «Скарбниця задач» — учні працюють в парах над сюжетними

задачами. Такий формат уроку викликає у школярів емоційне включення, стимулює розвиток фантазії, дозволяє природно включати елементи співпраці та взаємодії.

2. Урок-гра. Ігрові методи є природними для молодших школярів. Вони забезпечують активне включення учнів у процес навчання, розвивають швидкість мислення, навички роботи у команді. Наприклад, у процесі проведення такого уроку можна запропонувати такі ігри: «Збери тисячу» — учні кидають кубик і додають трицифрове число, щоб вийшло число 1000, тренуючи навички обчислення та аналізу; «Числова битва» — змагання в парах на правильність і швидкість розв'язання прикладів на додавання і віднімання круглих і розрядних трицифрових чисел; «Влучне додавання» — інтерактивна гра з мішенями, в які потрібно «влучити» правильними результатами. Ігрові методи сприяють формуванню позитивного ставлення до математики та зменшують навчальну тривожність.

3. Інтегрований урок. Інтеграція математики з іншими освітніми галузями (українською мовою, ЯДС, дизайн і технології, інформатика) розширює контекст сприйняття матеріалу, робить його ближчим до реального життя. Наприклад, урок «Математична галявина» інтегрується з дисципліною ЯДС — учні виконують завдання на додавання і віднімання трицифрових чисел, підраховуючи кількість дерев, птахів, комах у віртуальному лісі; урок «Число у вірші» — інтеграція математики та української мови: учні складають римовані задачі або поетичні рядки, які містять числа та арифметичні дії. Інтегровані уроки сприяють розвитку зв'язного мовлення, творчого мислення, формують цілісне сприйняття знань.

4. Урок-дослідження передбачає самостійне «відкриття» учнями математичних знань та закономірностей через спостереження, порівняння, висунення гіпотез. Наприклад: на уроці «Математичне дослідження» учням пропонується порівняти різні способи обчислення (усний і письмовий - з опорою на схеми) та визначити, який з них є найефективнішим у конкретній ситуації. Учні працюють у малих групах і на основі спостережень формують правило округлення до сотень або алгоритм письмового додавання. Такий формат сприяє розвитку критичного мислення, умінню аналізувати і робити висновки, навчає самостійності у пошуку рішень. Практика показує, що учні, які навчаються з використанням нетрадиційних уроків, демонструють вищий рівень зацікавлення предметом, швидше засвоюють обчислювальні навички, менше відчувають страх перед математикою. Підвищується також рівень взаємодії в колективі, креативності та комунікативності.

Отже, нетрадиційні уроки є ефективним інструментом формування обчислювальної компетентності в учнів початкової школи. Їх впровадження сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього логічного і критичного мислення, формуванню позитивної мотивації до навчання математики. Перспективним напрямом дослідження є створення системи авторських методичних розробок для нетрадиційних уроків, адаптованих до потреб кожного класу.

Проблеми математичної освіти учнів початкової школи в контексті сучасної освітньої парадигми
Використання технології проблемного навчання у процесі вивчення частин та дробів у початковій школі

Куцина Ірина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Масюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасній системі початкової освіти залишається актуальним питання пошуку активних методів навчання математики молодших школярів. Сьогодні у початковій школі ще й досі домінують пояснювально-ілюстративні методи навчання. Але даний метод, перш за все, не розвиває пізнавальну активність учнів, їх інтерес до вивчення математики, робить дитину споживачем матеріалу, а не активним учасником його дослідження та засвоєння.

Технологія проблемного навчання є одним з ефективних засобів активізації пізнавальної діяльності учнів, що дозволяє їм під керівництвом вчителя самостійно здобувати нові знання та застосовувати їх у нових ситуаціях. Концепцію проблемного навчання розроблено у дослідженнях А. Алексюк, В. Коваленко, І. Підласого, О. Смагіної та ін. Проблемне навчання розглядається як технологія розвивального навчання, спрямована на активне одержання учнями знань, формування прийомів дослідницької пізнавальної діяльності. Вона формує пізнавальну спрямованість особистості, сприяє виробленню психологічної установки на подолання пізнавальних труднощів.

Проблемному навчанню притаманні такі поняття, як проблема, проблемна задача, проблемна ситуація. Так, проблемна задача – це словесне формулювання закладеної в завданні проблеми. Як і будь-яка задача, проблемна задача складається з умови та вимоги. Проблемна задача потребує набуття нових знань, невідомих учням. Проблемна ситуація – це особливий вид інтелектуальної трудності, що виникає у дитини у той момент, коли вона усвідомлює вимогу проблемної задачі, але відчуває, що знань для її виконання поки що бракує. Однак їх цілком досить, щоб розпочати пошук її розв'язання.

Широкі можливості для використання технології проблемного навчання має вивчення теми «Частини та дроби» у 3-4 класах. Так, на етапі повідомлення нової теми «Частини величини» вчитель може створити проблемну ситуацію: на дошці виставлено п'ять цілих яблук і пів-яблука. Перед учнями постало проблемне питання: як записати кількість яблук? Учні з легкістю записали цілу кількість яблук, а далі зробили по-різному, але для правильного виконання завдання дітям бракувало знань. Вчитель пояснює, що вони цього ще не вивчали, але така необхідність у спеціальних записах виникає на практиці, тому треба про це знати і оголошує тему уроку. При використанні такого підходу інтерес учнів до теми значно вищий, ніж коли її просто оголосити.

Застосування технології проблемного навчання вимагає від учителя ретельної підготовки. В результаті відбувається творче оволодіння знаннями та уміннями, розвиток розумових здібностей учнів, підвищується інтерес до навчання математики.

Використання інтерактивних методів навчання математики учнів початкової школи

Баранцевич Кіра

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Масюк
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасному навчально-виховному процесу притаманні переважання вербальних методів навчання, недооцінка значення співпраці школярів для розв'язування завдань, відсутність активних і цікавих для учнів форм та методів організації навчальної діяльності тощо. Розвиток освіти неможливий без використання сучасних технологій, побудованих на основі гуманізації та демократизації педагогічного процесу, активізації діяльності учнів та ефективності організації та управління процесом навчання [1].

Орієнтація Нової української школи на розвиток творчої особистості здобувача освіти вимагає вибору вчителем інноваційних методів навчання, до яких відносять й інтерактивні методи. Впровадження в освітній процес початкової школи інтерактивних методів і технологій навчання дозволяє ефективніше, ніж інші педагогічні технології, забезпечити інтелектуальний, соціальний й духовний розвиток школяра, готовність жити й працювати у гуманному, демократичному суспільстві [2]. Проблема застосування інтерактивних методів у сучасній українській школі висвітлюється у роботах таких вчених, як Г. Ващенко, В. Кондратюк, С. Крамаренко, Н. Листопад, В. Паламарчук, Л. Пироженко, О. Пометун, С. Скворцова, Л. Штабова та ін.

Сутність інтерактивних методів полягає в тому, що навчальний процес здійснюється за умови постійної активної взаємодії вчителя та учнів. Це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем. Воно ефективно сприяє формуванню математичної компетентності, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва та толерантної взаємодії. Використання інтерактивних методів навчання дозволяє вирішити одразу декілька завдань: розвинути комунікативні навички, встановити емоційні контакти між учасниками освітнього процесу, забезпечити виховання здобувачів освіти, оскільки змушує працювати в команді, прислухатися до думки кожного.

Уроки математики з використанням інтерактивних методів навчання можна проводити з 1 по 4 клас. Різниця полягає у виборі методів навчання у залежності від вікових особливостей учнів. Так, у 1-2 класах можна застосовувати більше наочності, роздаткового матеріалу, шаблонів, тоді як у 3-4 класах можна давати більшу кількість самостійних завдань. Фактично вчитель застосовує групові форми роботи, але на новому змістовому і конструктивному рівні.

Особливість застосування інтерактивних методів полягає в тому, що процес складається з трьох елементів: інструкція, дія, рефлексія (осмислення).

Тобто спочатку іде пояснення як робити, далі учні виконують завдання, а в процесі рефлексії пояснюють, чому саме такий варіант або таку дію обрали.

Практичний досвід використання інтерактивних методів на уроках математики дозволяє зазначити, що ці методи приносять користь, оскільки сприяють:

- розвитку мислення школярів, самостійності їх думок. Так, наприклад, інтерактивні вправи «Робота в парах», «Робота в групах», «Карусель», «Пошук інформації» та ін. спрямовані на самостійне осмислення матеріалу, на дослідження фактів, аналіз розв'язків, перевірку для виявлення помилки;

- спонуканню учнів до відстоювання власної думки, створенню ситуації дискусії, обговорення, зіткнення думок. Так, наприклад, застосування інтерактивних вправ «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем» навчає дітей відстоювати свою думку, виявити помилку у судженнях, відповідях. Коли в математичних завданнях наявна певна проблемна ситуація, то вирішення її в умовах інтерактивних методів навчання активно стимулює діяльність мислення, спрямовану на подолання протиріччя, непорозуміння;

- виробленню критичного ставлення до себе, уміння бачити свої помилки та адекватно ставитися до точок зору них; розвитку умінь бачити позитивне і негативне не тільки в діях товаришів, а й у власних діях;

- розвитку пошукової спрямованості мислення, прагнення до знаходження кращих варіантів розв'язання навчальних завдань, бажання поділитися власними ідеями та думками. Так, наприклад, у процесі виконання інтерактивних вправ «Мозковий штурм», «Коло ідей», «Вирішення проблем» приймаються всі думки дітей: як реальні, так і вигадані. Вправа «Пошук інформації» навчає школярів самостійно працювати з інформацією, з дидактичними матеріалами, дає можливість знайти факт, який може заперечувати те, що раніше приймалося як безперечне. Це дає можливість розвивати у дитини критичне мислення.

Отже, застосування інтерактивних методів навчання математики учнів початкової школи спрямоване на досягнення якості освіти, на розвиток в учнів критичного мислення, вміння знаходити спільні рішення з однокласниками, оволодіння комунікативними навичками, на підвищення інтересу школярів до матеріалу, що вивчається. Крім того інтерактивні методи дозволяють створювати комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває успішність, свою інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним та емоційно забарвленим сам освітній процес.

Список використаних джерел:

1. Буштрук О. Інтерактивні методи навчання у початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук: зб. наук. праць*. Дрогобич, 2021. Вип. 38. Т. 1. С. 153-158. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_1/25.pdf

2. Штабова Л. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі опрацювання ділення з остачею. *Початкова школа*, 2013. №2. С. 12 – 13.

Проблеми математичної освіти учнів початкової школи в контексті сучасної освітньої парадигми.

Використання інтерактивних методів Навчання на уроках математики у початковій школі

Щирова Дар'я

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.М. Смолянчук
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Одним із завдань сучасного вчителя початкових класів є пошук ефективних шляхів оптимізації освітнього процесу адже саме у початковій школі закладаються підвалини навчальної діяльності учнів. Сьогодні у стрімкому потоці трансформаційних та модернізаційних змін важливо вміти зацікавити учнів, мотивувати їх, щоб вони стали активними суб'єктами навчального процесу, враховуючи доступність інформації, низький рівень читацької культури, обмеженість «живого» спілкування в закладах освіти та позашкільних організаціях.

Здійснивши аналіз наукових доробків І. Голубцової, С. Іванішевої, О. Карпук, Т. Кушнір, О. Пометун, С. Сисоєвої та інших, вважаємо, що системне та систематичне використання інтерактивних методів навчання на уроках дозволить підвищити залученість учнів у навчальний процес, їх активність та самостійність, розвивати навички аналізу та критичного мислення, взаємодії та комунікації, стимулювати мотивацію та інтерес, отримати якісні результати навчання завдяки активізації мисленнєвої діяльності, діалогічній взаємодії з вчителем та іншими учнями.

Під поняттям «інтерактивні методи» розуміють метод, в якому той, хто навчається, є учасником – здійснює певні дії (управляє, говорить, моделює, малює, пише тощо). Він не виступає пасивним слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається.

Форми й методи, методики й засоби, прийоми навчання є структурними елементами, з яких побудована інтерактивні технології навчання, які класифікуються наступним чином: за Г. Сиротенко: кооперативне навчання: робота в парах, в малих групах, ротатійних трійках; технології навчання у грі; дискусія (метод «прес», «обери позицію»); метод проєктів; тренінгові методи навчання («метод кейсів», «мозковий штурм»); за О. Пометун, Л. Пироженко: технології кооперативного навчання (навчання відбувається в робочих групах); технології колективно-групового навчання (фронтальні форми роботи); технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри або симуляції); технології опрацювання дискусійних питань (форми організації та проведення дискусій). Усі ці інтерактивні технології вчитель може використовувати на уроках в початковій школі, втім хочемо наголосити на важливості їх використання саме на уроках математики. Учні мають не лише засвоїти визначену програмою систему знань з математики, а й навчитися спостерігати об'єкти, явища, процеси, порівнювати їх, виявляти взаємозв'язок між математичними поняттями, діями, величинами та їх відношеннями, навчитися міркувати, обґрунтовувати свої висновки, користуватися математичною мовою.

Проблеми математичної освіти учнів початкової школи в контексті сучасної освітньої парадигми
Використання алгоритмів на уроках математики у початковій школі
Тагієва Фатіма

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.М. Смолянук
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Математична компетентність молодшого школяра, як і будь яка з інших – це особистісна властивість, яка виявляється в різноманітних життєвих обставинах як здатність актуалізувати, поєднати й застосувати здобутий у процесі навчання досвід діяльності та особистісні якості, що необхідні для досягнення певного результату, що потребує тривалого засвоєння предметних та міжпредметних знань, вироблення досвіду виконання способів діяльності, вправлення в застосуванні знань і вмінь у різних навчальних і життєвих обставинах. Для інтенсифікації процесу формування математичної компетентності та процесу навчання у цілому, цінним та необхідним є засвоєння алгоритмів. Робота за алгоритмами дозволить скоротити час при опрацюванні складних тем з математики та оптимізувати процес навчання.

Безумовно, процес підготовки завдань та необхідних дидактичних матеріалів для засвоєння алгоритмів досить кропіткий, втім, він забезпечує покрокове тренування вироблених операцій, за умови належного психічного розвитку учнів, в тому числі основних форм та видів мислення.

Процес засвоєння математичних знань вимагає, щоб в кінці кожного навчального року здійснювалася перспективна підготовка здобувачів до вивчення основного, найважливішого змісту наступного року. Так, наприклад, у четвертому класі важливим та необхідним є повторення вивченого у 3 класі для засвоєння алгоритмів виконання письмового множення і ділення.

На початку 4 класу має бути проведена кропітка робота для формування в учнів умінь виконувати множення і ділення на одноцифрове число. Послідовність розгляду випадків множення визначається зростанням їх складності (множення без переходу через розряд; множення з переходом через розряд, отримання нуля у добутку).

Засвоєння алгоритму саме письмового ділення викликає у школярів певні труднощі, які зумовлені об'єктивною причиною – складністю самого алгоритму. Він складається з кількох операцій: перетворення одиниць вищого розряду в одиниці нижчого розряду, табличне ділення, ділення з остачею, множення, віднімання. Всі ці операції повинні стати предметом підготовчої роботи. Велику увагу слід приділити повторенню випадків ділення з нулем і одиницею, перевірці ділення множенням.

Учням складно коментувати хід своїх міркувань, у процесі виконання письмового множення та ділення, тому доцільно використовувати спеціальні пам'ятки у підручнику або підготовлені вчителем, поки алгоритм виконання письмових дій не буде повністю засвоєний кожним учнем. Засвоївши згадані алгоритми у межах меншого концентру, учні з легкістю засвоять виконання арифметичних дій у більшому, адже прийоми обчислень аналогічні.

Проблеми математичної освіти учнів початкової школи в контексті сучасної освітньої парадигми

Диференційований підхід на уроках математики у початковій школі

Шестак Марія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.М. Смолянук
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна система освіти орієнтована на особистість здобувача, його індивідуальність, на створення оптимальних умов розвитку кожного учня, реалізацію його здібностей. Диференційований підхід до навчання є одним з способів реалізації поставлених вище завдань.

У наукових дослідженнях видатних вітчизняних і зарубіжних учених Ю. Бабанського, П. Блонського, А. Бударного, В. Буряка, В. Євдокимова, А. Кірсанова, Т. Куліш, С. Логачевська, П. Підкасистого, Є. Рабунського, О. Савченко, обґрунтовано та доведено, що диференційований підхід є важливою умовою підвищення якості навчання.

Під терміном «диференціація» розуміти врахування індивідуальних особливостей кожного учня в умовах групування дітей в межах одного класу за певною ознакою: рівень засвоєних предметних знань, умінь, навичок; нахили і здатність до навчання, рівень розвитку загальних розумових здібностей; готовність до здійснення самостійної пізнавальної діяльності – наявність відповідних інтелектуальних умінь, особливостей розвитку психічних процесів.

Для молодших школярів диференційований підхід є особливо важливим, адже специфіка предметів, абстрактність окремих понять, складність логічних міркувань приводить до того, що вже в початковій школі в окремих учнів спостерігаються складнощі щодо сприймання та засвоєння інформації, як наслідок – застосування набутих знань на практиці.

Диференційований підхід до навчання створює сприятливі умови для того, щоб кожен учень міг оволодіти навчальним матеріалом відповідно до рівня своїх навчальних можливостей. Він дає змогу вчителю враховувати готовність дитини до вивчення нового матеріалу, застосування на практиці раніше набутих знань, забезпечувати для кожного учня оптимальний характер пізнавальної діяльності на всіх етапах навчання. Крім того, вчитель має змогу одночасно створити компенсуючі умови для учнів, які відстають у навчанні та обдарованих дітей при дотриманні обов'язкового обсягу програмових вимог.

Такий підхід можна використовувати на різних предметах, втім, найбільш затребуваним, на нашу думку, він є на уроках математики. На кожному уроці і в кожній його частині вчитель може диференціювати навчальну діяльність школярів, використовуючи ті ознаки, які в даному конкретному випадку дозволяють найкраще врахувати індивідуальні особливості учня, створювати динамічні групи учнів, поєднувати різні форми роботи на уроці, добирати завдання, які орієнтовані на учнів з різними здібностями, надавати допомогу за запитом учнів. Диференційований підхід забезпечить оптимальне засвоєння навчального матеріалу школярами, адже кожен учень рухається від зони найближчого розвитку до зони актуального розвитку.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Формування природничої компетентності молодших школярів
у процесі інтегрованого навчання**

Бершадська Катерина

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І.В. Мозуль

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів

У сучасному світі, де природничо-наукові знання стають основою багатьох сфер діяльності людини, важливість формування природничої компетентності зростає в рази. Початкова школа є фундаментальним етапом у розвитку особистості, коли закладаються основи наукового світогляду, пізнавального інтересу й відповідального ставлення до природи.

В умовах реформування освіти, що відбувається в Україні відповідно до Концепції Нової української школи, особливої актуальності набуває інтегроване навчання, яке сприяє цілісному сприйняттю навколишнього світу молодшими школярами та забезпечує ефективне формування природничої компетентності.

У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) природнича компетентність визначена як здатність учня використовувати здобуті знання про природу для пояснення природних явищ, розуміння змін у природному середовищі та ухвалення рішень щодо збереження довкілля. Вона охоплює спостереження за об'єктами і явищами природи, проведення досліджень, побудову моделей і пояснення взаємозв'язків у природі.

У Концепції Нової української школи зазначено, що природнича компетентність передбачає не лише знання про природу, а й готовність учня діяти відповідально стосовно навколишнього середовища, розвивати екологічне мислення, усвідомлювати роль науки і технологій у сучасному світі. Особлива увага приділяється розвитку дослідницьких умінь і критичного мислення здобувачів освіти.

Отже, у початковій школі формування природничої компетентності означає розвиток здатності школярів до самостійного здобуття знань про природу, їх осмислення, застосування в реальних життєвих ситуаціях та виховання відповідального ставлення до довкілля.

Структурними компонентами природничої компетентності учня є:

- когнітивний складник – знання про природні об'єкти, явища та процеси;
- операційно-діяльнісний – уміння досліджувати, аналізувати, робити висновки;
- ціннісно-мотиваційний – позитивне ставлення до природи, екологічна свідомість;

- комунікативний складник – здатність співпрацювати, висловлювати власні думки з питань взаємодії людини і природи.

Інтегроване навчання передбачає об'єднання змісту різних навчальних дисциплін навколо спільних ідей або проблем. Такий підхід дозволяє формувати в учнів системне бачення світу, розвивати здатність до комплексного аналізу природних об'єктів та явищ.

Інтеграція в курсі «Я досліджую світ» реалізується через:

- об'єднання природничих знань із соціальними, математичними й мовними дисциплінами;

- вивчення тем, які охоплюють різні аспекти життя людини і природи;

- організацію навчальної діяльності, що стимулює самостійне дослідження й пізнання навколишнього світу та інформації з різних джерел.

Такий підхід сприяє глибшому засвоєнню знань, оскільки діти не лише вивчають факти, а й набувають умінь бачити зв'язки між ними та застосовувати здобуте у реальних ситуаціях.

Реалізація інтегрованого підходу у природничій освіті молодших школярів потребує використання сучасних методів, прийомів і технологій навчання:

- дослідницький метод – передбачає організацію експериментів, спостережень за природними явищами, вирощування рослин, дослідження властивостей речовин;

- проєктна діяльність – сприяє розвитку вміння ставити питання, планувати роботу, аналізувати результати і презентувати свої дослідження;

- ігрові технології – використання рольових ігор, квестів, симуляцій, що роблять процес навчання природничих дисциплін цікавим і доступним;

- ІКТ-технології – застосування мультимедійних презентацій, віртуальних лабораторій, інтерактивних вправ для моделювання процесів і явищ природи;

- екскурсії та навчальні прогулянки – безпосереднє спостереження за природними об'єктами і явищами сприяє формуванню емпіричних знань і пізнавального інтересу;

- рефлексивні практики – залучення учнів до обговорення власних спостережень, формування висновків, аналізування досвіду.

Наведемо деякі приклади завдань, які сприяють формуванню природничої компетентності через інтегроване навчання:

- дослідницький проєкт «Вода навколо нас» (дослідження властивостей води, вимірювання кількості опадів, складання казки про краплинку води);

- тематичний день «Осінь у лісі» (опис змін у природі, виготовлення аплікацій з листя, складання задач на основі природних спостережень);

- інтерактивна гра «Екологічний патруль» (розв'язання проблемних ситуацій, пов'язаних із забрудненням довкілля) та ін.

Незважаючи на позитивні результати впровадження інтегрованого навчання у початкових класах Нової української школи, існують певні проблеми:

- недостатня готовність учителів до реалізації інтегрованого навчання;
 - обмеженість матеріально-технічної бази для проведення дослідів і експериментів;
 - потреба в оновленні навчальних матеріалів і методичних рекомендацій.
- Перспективи подальшого розвитку природничої освіти полягають у:
- активному впровадженні STEM- і STEAM-освіти в початковій школі;
 - розробці сучасних інтегрованих курсів із природничим компонентом;
 - підвищенні кваліфікації вчителів у галузі дослідницьких і проектних методик.

Отже, формування природничої компетентності молодших школярів є важливою складовою їхнього особистісного розвитку та становлення як свідомих громадян. Інтегроване навчання створює умови для гармонійного поєднання знань, умінь і цінностей, необхідних для розуміння й збереження природи. Успішна реалізація цього завдання вимагає від учителя творчого підходу, глибокої методичної підготовки та вміння заохочувати учнів до активної пізнавальної діяльності

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. Київ: Веселка, 2008. 334 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. Постанова КМУ № 87 від 21 лютого 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>
3. Навчальні програми для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2009. 472 с.
5. Пустовіт Н. А., Пруцакова О. Л., Руденко Л. Д., Колонькова О. О. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник. Київ: Педагогічна думка, 2008. 64 с.
6. Шмалей С. В. Екологічна особистість. Бібліотека офіційних документів: монографія. Київ, 1999. 232 с.
7. Шмалей С. В. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2008. 64 с.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Формування екологічної компетентності школярів на уроках ЯДС

Зуб Влада

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.М. Смолянук
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

У сучасному світі питання формування екологічної компетентності учнів початкових класів набуває особливої актуальності. Глобальні екологічні виклики (зміна клімату, зменшення біорізноманіття, забруднення довкілля) – вимагають підготовки нового покоління, яке здатне приймати екологічно обґрунтовані рішення.

Молодший шкільний вік – сензитивний період формування екологічної компетентності дитини. Вважаємо, що уроки інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (ЯДС), є оптимальним підґрунтям для формування базових уявлень про взаємозв'язки в природі, розуміння екологічних проблем і розвитку відповідального ставлення до довкілля.

Різні аспекти екологічної освіти молодших школярів (інтеграції екологічних тем у шкільну освіту, значення екологічного виховання в контексті сталого розвитку суспільства) та формування у них екологічної компетентності (структури екологічної компетентності, методах її формування) вивчали такі науковці, як І. Андрусенко, Т. Байбара, А. Демчишина, Л. Дундук, І. Коновальчук, М. Михайлова, А. Шумілова та інші.

Поняття екологічна компетентність у педагогічній літературі розглядається як інтегративна якість особистості, що передбачає наявність екологічних знань, умінь, цінностей та переконань, які забезпечують усвідомлену взаємодію з довкіллям. Її структура включає когнітивний (знання), практичний (уміння), мотиваційний (екологічні переконання) і ціннісний компоненти. Екологічна свідомість та екологічна культура є важливими складовими компетентності, що формуються в процесі навчання і виховання.

У шкільному віці екологічна компетентність передбачає розвиток таких навичок, як сортування сміття, економне використання ресурсів, участь у природоохоронних заходах, відповідальне ставлення до живої і неживої природи.

Формування екологічної компетентності у молодших школярів може реалізовуватись через зміст інтегрованого курсу уроків Я досліджую світ через інтерактивні методи, творчі вправи, проєктну діяльність, рольові ігри та інше. Завдяки поєднанню теоретичних знань і практичних завдань, учні розширюють екологічні знання, розвивають навички, необхідні для активної участі в охороні довкілля. Інтеграція екологічних тем у різні навчальні предмети та позакласну діяльність дозволяє формувати в дітей екологічно свідомі цінності, що важливі для сучасного суспільства.

Екологічна компетентність молодших школярів найефективніше формується в умовах поєднання теорії та практики, в атмосфері партнерства між учнями й учителем, при опорі на реальні приклади з життя, у процесі конкретної практичної діяльності, емоційній залученості учнів.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Застосування наочних методів навчання на уроках навчальної дисципліни
«Я досліджую світ»**

Гончаренко Анастасія

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор О. М. Іонова
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Наочні методи навчання відіграють ключову роль у формуванні природничих знань молодших школярів. У дітей цього віку ще недостатньо розвинуте абстрактне мислення, натомість домінує конкретно-образне мислення. Саме тому їм легше засвоювати матеріал, коли вони не просто слухають пояснення, а й бачать предмет або явище – через малюнки, фотографії, досліди, відео, таблиці чи моделі. Візуальна підтримка допомагає не тільки легше зрозуміти навчальний матеріал, а й краще його запам'ятати.

Питання ефективного використання наочності досліджували багато педагогів різних епох. Ще Я. Коменський стверджував, що все, що можна сприйняти чуттями, має подаватися для сприймання ними, а, отже, навчання має ґрунтуватися на принципі природовідповідності, враховуючи природу дитячого сприйняття. К. Ушинський підкреслював важливість зрозумілості й доступності навчального матеріалу для дітей, акцентуючи увагу на необхідності опори на зорові враження. Сучасні українські науковці (Н. Бібік, О. Іонова, О. Савченко та ін.) наголошують, що без систематичного використання наочності важко досягти глибокого осмислення та стійкого засвоєння знань у молодшому шкільному віці.

Водночас важливо не лише використовувати наочність, але й робити це правильно. На жаль, іноді вчителі застосовують наочні засоби формально: демонструють малюнок чи схему, не пояснюючи їх значення, або навпаки – показують складні зображення, які діти не в змозі інтерпретувати самостійно. У таких випадках наочність втрачає свою освітню цінність і перетворюється на фоновий елемент.

Як свідчить освітня практика, результати опитування вчителів початкових класів, найефективнішими видами наочності на уроках навчальної дисципліни «Я досліджую світ» є такі: демонстрації дослідів, використання малюнків і слайдів, перегляд відеофрагментів. Продуктивність проведення уроків значно підвищується в разі, якщо учні не лише пасивно спостерігають, а беруть активну участь у навчальній діяльності: проводять спостереження, обговорюють побачене, ставлять запитання, самостійно роблять висновки.

Отже, наочність насправді є ефективним інструментом, який допомагає зробити уроки природознавства цікавими, різноманітними та результативними. Між тим, важливо, щоб наочні методи були не самоціллю, а засобом досягнення педагогічної мети.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи

Застосування практичних методів навчання

на уроках «Я досліджую світ»

Левіна Тетяна

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор О. М. Іонова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків

Найважливішим завданням сучасної початкової школи є формування в учнів цілісного світогляду, критичного мислення, уміння самостійно здобувати знання та застосовувати їх на практиці. З огляду на це одним із ключових підходів до початкової освіти є використання практичних методів навчання, зокрема й на уроках навчальної дисципліни «Я досліджую світ».

Практичні методи сприяють розвитку пізнавальної активності учнів, їхнього інтересу до навколишнього світу, уміння працювати в команді, аналізувати, робити висновки. Ці методи дозволяють поєднати теоретичний матеріал із реальними життєвими ситуаціями, що уможлиблює краще запам'ятовування та застосування знань.

Серед найбільш ефективних практичних методів навчання можна виокремити такі:

– експерименти та досліди. На уроках «Я досліджую світ» учні можуть проводити прості досліди з водою, світлом, ґрунтом, рослинами, вивчаючи їх властивості й особливості, що дозволяє глибше зрозуміти явища природи та закріпити знання на практиці;

– практичні роботи, серед яких – завдання з виготовлення аплікацій, моделей, макетів, що сприяє розвитку моторики, просторового мислення, логіки та творчих здібностей учнів;

– спостереження – за погодою, змінами в природі, ростом рослин, що є ефективним способом розвитку уваги, пам'яті, уміння робити висновки;

– робота в групах і проектна діяльність. Спільна робота формує навички комунікації, відповідальності за спільний результат, учить планувати, розподіляти завдання та презентувати результати своєї діяльності;

– екскурсії та інтерактивні ігри. Відвідування музеїв, парків, об'єктів інфраструктури міста або села сприяє формуванню реального уявлення про навколишній світ, а рольові, ситуаційні та настільні ігри допомагають закріпити знання у невимушеній формі.

Отже, застосування практичних методів навчання на уроках «Я досліджую світ» активізує пізнавальну діяльність молодших школярів, стимулює до самостійного пошуку відповідей, розвиває критичне мислення та творчі здібності, сприяє формуванню життєвих компетентностей і гармонійному розвитку особистості школяра.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Особливості проведення дослідів та експериментів на уроках
інтегрованого курсу «Я досліджую світ» за умов дистанційного навчання**
Таран Лизавета

Науковий керівник – доктор філософії, доцент О. Б. Борзик
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків

Як відомо, потреба в дослідницькому пошуку, допитливість, прагнення спостерігати і експериментувати, невгамовна жага до нових вражень і пізнання навколишнього світу є біологічно обумовленими рисами дітей молодшого шкільного віку. До того ж, сучасна школа вимагає творчого підходу до викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що відіграє важливу роль у формуванні у здобувачів початкової освіти пропедевтичних природничо-наукових знань та розвитку дослідницьких навичок [1]. І, оскільки після впровадження реформи НУШ учні розглядаються не просто як здобувачі знань, а як справжні дослідники, що відкривають для себе навколишній світ, постає потреба у впровадженні різносторонньої навчально-дослідницької діяльності на уроках.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей проведення дослідів та експериментів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початкових класах за умов дистанційного навчання.

Активне впровадження в освітній процес дослідницько-пошукової діяльності дає значні можливості для творчого розвитку учнів та підняття освітнього рівня. Гарним підґрунтям для залучення учнів до пошукової та дослідницької діяльності, а також для розвитку їх творчих здібностей є низка практичних методів навчання, які передбачають різні види діяльності учнів і вчителя, але потребують великої самостійності учнів у процесі. До них належать справи, практичні, графічні роботи, а також досліди та експерименти.

Дистанційне навчання вимагає особливого підходу до організації дослідів та експериментів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», щоб вони залишалися доступними, цікавими та ефективними.

Наведемо ключові особливості проведення дослідів та експериментів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початковій школі в умовах дистанційного навчання.

Для виконання досліду/експерименту за умов дистанційного навчання слід обирати найбільш оптимальний формат його проведення відповідно до теми та мети, а також, слід чергувати різні варіанти проведення дослідницьких робіт з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Це може бути:

- **Онлайн-демонстрація:** учитель демонструє дослід/експеримент в реальному часі (у прямому етері) через платформи відеозв'язку Google Meet, Zoom чи інші. Учні спостерігають за процесом, а вчитель коментує кожен крок, пояснює методику, звертає увагу на результати та формулює висновки.

- **Відео-лабораторія:** учитель демонструє запис відео досліду/експерименту з покроковими поясненнями. Учні спостерігають за процесом,

ведуть записи, роблять висновки, а також відповідають на запитання або виконують завдання на основі побаченого.

- Віртуальні лабораторії та симуляції: виконання дослідів/експериментів за допомогою імерсивних технологій (досліди/експерименти за підтримки віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальностей). Робота з віртуальними симуляціями та лабораторіями дозволяє учням взаємодіяти з віртуальним середовищем, моделюючи певні процеси, і отримувати результати, аналогічні до реальних. Найбільш адаптованими для учнів початкових класів є такі онлайн-платформи для дослідження природничих процесів і явищ, як: PhET, Labster, Mozaik education, Go-lab, Basf Kids' Lab.

- Самостійні досліди вдома: учні виконують прості досліди/експерименти з доступними матеріалами у позаурочний час самостійно або під наглядом батьків, відповідно до інструкцій учителя. При цьому слід ретельно підбирати завдання, щоб вони були цікавими, пізнавальними та, щоб учні могли безпечно та ефективно досліджувати природні явища самостійно.

- Проектні дослідження: тривалі спостереження за природою, які учні виконують у позаурочний час (як приклад, спостереження за погодою, рослинами, домашніми улюбленцями, птахами).

При залученні молодших школярів до проведення дослідів/експериментів в умовах дистанційного навчання важливим аспектом є належна організація роботи учнів. Слід заздалегідь готувати перелік матеріалів, використовувати доступні речовини та предмети (вода, папір, олія, ґрунт, харчова сода, оцет, склянки, рослини тощо). Необхідно забезпечити чіткі інструкції для учнів до виконання досліду/експерименту та оформлення результатів спостережень (текстові, відео або покрокові фото-інструкції). Краще передбачати прості експерименти з мінімальним ризиком. Важливо, також, попередити учнів про техніку безпеки (навіть, якщо їм не пропонується виконання досліду самостійно вдома).

Провідну роль в організації дослідно-експериментальної роботи молодших школярів в умовах дистанційного навчання відіграє належне інструктування учнів, що допомагає уникнути помилок, небезпечних ситуацій, забезпечити організоване та результативне виконання досліду/експерименту. Уважаємо, що інструктування має включати наступні етапи:

1. Підготовчий етап передбачає постановку проблемного запитання; ознайомлення учнів з метою досліду чи експерименту; окреслення завдань, які слід виконати, та/або питань, на які учні мають знайти відповіді у процесі роботи; визначення необхідних інструментів, матеріалів та ресурсів.

2. Інструктаж з техніки безпеки – слід пояснити правила безпеки при роботі з речовинами, обладнанням, матеріалами; наголосити на обмеженнях та ризиках під час проведення дослідів/експериментів вдома та на тому, що вони мають виконувати роботу виключно у присутності дорослих.

3. Пояснення послідовності виконання дій передбачає покрокову інструкцію, як виконувати кожен етап роботи; пояснення як спостерігати за змінами, які можуть відбуватися в процесі перебігу досліду/експерименту;

попередню демонстрацію досліду/експерименту або організацію відеоперегляду, щоб учні бачили, як має виглядати процес на практиці.

4. Роз'яснення очікуваних результатів і способів фіксації спостережень включає рекомендації щодо правильного ведення та оформлення записів, зокрема, як фіксувати спостереження, робити заміри або позначати дані, щоб вони були зрозумілими й послідовними; пояснення учням, які результати є очікуваними та як їх інтерпретувати.

5. Інструктування щодо підготовки звітної документації та обговорення результатів передбачає пояснення, яка інформація має бути у звіті відображена (як приклад, мета роботи, послідовність дій, результати, висновки), та відведення часу для обговорення одержаних результатів (як приклад, усне обговорення, спільний чат, рефлексія, онлайн-дошка).

6. Контроль розуміння учнями наданих вчителем інструкцій – слід переконатись, як учні зрозуміли роз'яснення вчителя, перш ніж розпочати виконання досліду/експерименту. Доцільно провести опитування, поставити уточнювальні запитання, використати короткі вікторини або попросити здобувачів початкової освіти коротко переказати етапи роботи.

Якщо учням пропонується самостійне виконання досліду/експерименту вдома, то важливо попередньо проінформувати батьків про необхідність їхньої допомоги як спостерігачів або асистентів у разі потреби; пояснити учням правила безпеки під час роботи; обирати безпечні досліди/експерименти; уникати роботи з хімічними речовинами, гострими предметами; надавати детальні інструкції; пропонувати альтернативні варіанти виконання завдання для учнів, які не можуть провести дослід фізично (спостереження замість досліду чи експерименту, відеозапис); надавати запис відео досліду/експерименту, якщо виконати його вдома неможливо.

Переконані, що урахування вищезазначених особливостей забезпечить ефективність проведення дослідів/експериментів з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» під час дистанційного навчання, зробить дослідження доступним і зрозумілим для здобувачів початкової освіти

Отже, проведення дослідів та експериментів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» за умов дистанційного навчання є ефективним засобом безперервного зв'язку теорії з практикою, практичній аплікації природничих знань, формування навчально-дослідницьких умінь і навичок та наукового світогляду. При організації дослідно-експериментальної роботи в умовах дистанційного навчання важливо забезпечити доступність, послідовність та систематичність роботи у даному напрямі, ураховуючи вікові та індивідуальні особливості здобувачів початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти [Чинний від 21.02.2018 р.] (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 688). Київ : Кабінет Міністрів України, 2018. 37 с. URL : <https://surl.li/bpnkhr> (дата звернення : 06.03.2024).

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Формування дослідницької діяльності здобувачів початкової освіти на
уроках «Я досліджую світ»**

Кучеренко Анна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В. В. Партола
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна початкова школа в умовах реформування освіти згідно з концепцією Нової української школи ставить за мету формування в учнів ключових компетентностей, що включають у себе вміння досліджувати, критично мислити, аналізувати інформацію тощо. Важливу роль у формуванні дослідницьких умінь здобувачів початкової освіти займає курс «Я досліджую світ», програмований зміст якого орієнтовано на дослідницькі методи навчання: проекти, досліди, спостереження, міні-дослідження, роботу з інформаційними джерелами тощо. Слід зазначити, що використання дослідницької роботи у початковій школі є особливим методом організації пізнавальної діяльності учнів, що передбачає самостійне або частково кероване учителем вивчення явищ, процесів, об'єктів навколишнього світу, що формується поступово: починаючи із спостережень і закінчуючись формулюванням гіпотез, проведенням самостійних досліджень і узагальнень їх результатів учнями.

Важливе місце у формуванні дослідницької діяльності здобувачів початкової освіти на уроках «Я досліджую світ» займає вирішення завдань дослідницького характеру.

За Т. Гільберг, реалізація курсу «Я досліджую світ» передбачає включення учнів у практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як-то: а) дослідження-розпізнавання (*Що це? Яке воно?*) Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне - відмінне, до якого цілого воно належить); б) дослідження-спостереження (*Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?*); в) дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно-наслідкових зв'язків (*Чому? Яким чином? Від чого залежить? Із чим пов'язано?*), здогадка, висновок-узагальнення).

Так, прикладом дослідницьких завдань на уроках навчального курсу «Я досліджую світ» можуть бути, наприклад, з'ясування умов проростання насіння, що передбачає планування дослідження, проведення самих дослідів, здійснення порівняльного аналізу результатів проведених досліджень, побудови висновків. Для проведення означеного дослідження можливо організувати роботу в парах, групах або індивідуальній роботі учнів під час уроків або позакласної роботи з курсу «Я досліджую світ».

Такі завдання дозволяють організувати дослідну роботу учнів, вчить приймати самостійні рішення щодо вирішення поставлених перед ними завдань і самостійно конструювати умови для їх рішення, із застосування для цього власного досвіду, статистичних даних, фактів з навколишнього життя, проводити збір та аналіз інформації із різних джерел інформації.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Лісничка Альбіна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В. В. Партола
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

В умовах оновленого змісту початкової освіти на засадах компетентнісного підходу результатом навчання є сформованість у молодших школярів ключових та предметних компетентностей, що засвоюються ними в активній навчально-пізнавальній діяльності. У зв'язку з цим зростає інтерес до методів, що активізують навчальну діяльність молодших школярів, зокрема методів інтерактивного навчання.

Застосування інтерактивних технологій у процесі навчальної та позакласної діяльності учнів у рамках курсу «Я досліджую світ» надає потрібної прерогативи в активному засвоєнні природничих знань учнями.

До інтерактивних технологій навчання, що застосовуються у процесі опанування навчальної дисципліни «Я досліджую світ» належать:

- інтерактивні технології колективно-групового навчання (технології, що визначають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класного колективу): метод «Мікрофон», метод «Мозковий штурм», метод «Ажурна пилка», метод «Незакінчене речення», метод проєктів метод Асоціативний куш тощо;

- організація навчальної діяльності в малих групах з учнями, об'єднаних загальною навчальною метою – інтерактивні технології кооперативного навчання. До них належать: робота в парах, робота в малих групах, метод «Акваріум», метод «Кейс» тощо;

- технології ситуативного моделювання (побудова навального процесу за допомогою залучення учня до гри, передусім, ігрове моделювання явищ, що вивчаються): Ігри-імітації, Рольові ігри, Ігри-драматизації, «Ситуативне моделювання»;

- технології опрацювання дискусійних питань – широке публічне обговорювання певного суперечного запитання (метод Прес, метод «За і проти» тощо).

Інтерактивні технології також сприяють установленню суб'єкт-суб'єктної моделі взаємодії вчителя та учнів, людини і природи на основі активізації процесів емпатії, рефлексії, почуттів співпереживання, співчуття, бажання бути у гармонійних стосунках з природою.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Використання інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ»

Гречко Тетяна

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В.В. Партола
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасна початкова освіта вимагає від вчителя нових підходів до організації навчального процесу на засадах компетентнісного підходу. Одним із найефективніших засобів формування ключових компетентностей молодших школярів є використання у навчальному процесі інтерактивних технологій. Особливо важливо це у викладанні інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що спрямований на розвиток дослідницької діяльності, критичного мислення та комунікативних навичок здобувачів початкової освіти.

Інтерактивні технології навчання – це методи, що передбачають активну взаємодію учнів між собою, з учителем та з навчальним матеріалом. Вони сприяють не лише засвоєнню знань, а й формуванню життєвих навичок, співпраці, ініціативності учнів.

Так, такий метод інтерактивного навчання, як робота в парах і малих групах дозволяє учням разом аналізувати означену проблему, планувати дослідну діяльність, обговорювати результати проведеної роботи, навчає їх співпраці, відповідальності, приходити до спільного рішення.

У межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ» використовуються такі методи інтерактивного навчання, як:

- метод «Коло ідей», що стимулює творче мислення та генерацію нових поглядів на проблему;
- метод «Мікрофон», що активізує пізнавальні здібності учнів, дає можливість кожному висловити свою думку;
- «Мозковий штурм», «Асоціативний кущ», що сприяють швидкому пошуку рішень та аналізу різних варіантів вирішення означеного вчителем або самостійно учнями питання;
- складання інтелект-карт (mind maps), що допомагають структурувати інформацію, бачити зв'язки між поняттями;
- квес-технології, що дозволяють ефективно використовувати набуті знання та сприяють підвищенню мотивації учнів;
- метод проєктів сприяє глибшому зануренню в навчальну тему через пошук та дослідження учнів;
- інтерактивна вправа «Продовж речення» використовується для рефлексії або узагальнення навчального матеріалу курсу.

Тож, застосування інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ» сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу курсу. Такий підхід формує у школярів уміння досліджувати, співпрацювати та знаходити спільні рішення шляхом спільної діяльності.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Психологічні особливості розвитку пізнавального інтересу до природи
дітей молодшого шкільного віку**

Новік Вікторія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В.В. Партола
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Наразі в українському суспільстві формується нова філософія державної політики щодо освіти молодших школярів, яка у рамках компетентнісного підходу передбачає також усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства. Підґрунтям для реалізації поставлених завдань може слугувати розвиток пізнавального інтересу учнів до природи рідного краю. Оскільки діяльність дитини стосовно навколишнього середовища, природи обумовлена її інтересами.

Проблема пізнавального інтересу стала предметом спеціальних досліджень як педагогів так і психологів (Н.М. Бібік, Г.Г. Ващенко, О.І. Киричук, В.І. Лозова, О.В. Скрипченко, О.С. Соколовська та інших). Так, на думку педагогів «пізнавальний інтерес» - це ефективний засіб успішного навчання, необхідна умова досягнення позитивних наслідків, найважливіший мотив пізнавальної діяльності людини, який збуджує її до пошуку істини, сприяє оволодінню учнями досвідом пошукової діяльності в атмосфері захоплення цікавою справою.

Наукові ж дослідження психологів охоплюють різні психічні сфери дітей молодшого шкільного віку (пізнавальну, вольову, емоційну), засвідчують те, що цей вік є переломним, багатим на такі новоутворення, що забезпечують перехід до систематичного шкільного навчання. Психічні процеси, як сприймання, пам'ять, уява, увага, мислення, у цьому віці набирають довільного характеру, збагачуються за змістом та вдосконалюються за своїми регулятивними функціями. Молодші школярі характеризуються високим рівнем допитливості, емоційністю та відкритістю до нового. На основі чого розвивається пізнавальний інтерес учнів.

Вивчення пізнавальних інтересів учнів початкових класів вказують на те, що особливий зацікавлення та емоційний відгук викликають об'єкти та явища оточуючого дитину світу природи на основі чого і розвивається пізнавальний інтерес та бажання вивчати природне середовище не тільки теоретично, а і практично, спостерігаючи та піклуючись про неї.

Отже, урахувавши педагогічні та психологічні дослідження, освітній процес початкової школи повинен бути спрямованим на підтримку, поглиблення та розширення пізнавального інтересу до світу природи здобувачів початкової освіти. Така робота вимагає від вчителя створення емоційно насичених уроків, із використанням методів активного пізнання природи.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Особливості підготовки учнів початкової школи до вивчення географії на уроках «Я досліджую світ»

Прилуцька Тетяна

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С Сковороди
м. Харків

Початкова школа — це перша сходинка на шляху до повної загальної середньої освіти, тому в цей період дуже важливо приділяти увагу всім передбаченим дисциплінам та розвивати необхідні для подальшого навчання компетентності.

Для підготовки учнів до вивчення географії в молодшій школі викладається курс «Я досліджую світ», де приділяється увага соціальній взаємодії учнів, формуванню первинних наукових компетентностей, початку формування уявлень про біологію, знань про здоров'язбереження, первинних географічних знань, що готує учнів до вивчення географії [1, 2, 3, 4]. Ця підготовка проходить упродовж вивчення всього курсу «Я досліджую світ» (мал. 1), але найінтенсивніше — у другому та четвертому класі.

Етапи формування первинних географічних уявлень у молодших школярів під час вивчення курсу «Я досліджую світ»

Малюнок 1. Етапи формування первинних географічних уявлень у молодших школярів під час вивчення курсу «Я досліджую світ»

У другому класі активно вивчаються особливості природи та пір року, ґрунти, рослинний і тваринний світ; у четвертому класі велика увага приділяється фізичній географії України, вивченню материків і океанів. У першому та третьому класах закладаються уявлення про державність та необхідність збереження навколишнього середовища, вивчається особливості природи та рухи Землі. Під час вивчення курсу «Я досліджую світ» учні отримують первинні уявлення про Землю, знайомляться з доступною для них географічною термінологією, переважає ігрова діяльність, відбувається розвиток наочно-образного та емоційно-ціннісного мислення. Також у курсі «Я досліджую світ», і у курсі «Географія» відбувається екологічне виховання, ознайомлення учнів з природними об'єктами та явищами, формування навичок роботи з картою тощо. А вже під час вивчення курсу «Географія» надаються систематизовані та поглиблені знання про Землю, науково-понятійний апарат, проводиться ґрунтовна робота з картами, статистичними даними, схемами та графіками, продовжується розвиток аналітичного, логічного і критичного

мислення, переважаючими формами оцінювання стають поточне, тематичне і підсумкове.

Підготовці учнів до вивчення географії під час викладання курсу «Я досліджую світ» сприяють такі форми роботи як спостереження за погодою і природою, виконання міні-досліджень, проведення лабораторних робіт.

Упродовж вивчення всього курсу «Я досліджую світ» школярі набувають важливих навчальних компетентностей, які сприяють їх подальшому навчанню та опануванню спеціальності. Формуються просторове та критичне мислення, навички роботи з інформацією, екологічна грамотність, навички проведення спостережень, проведення та представлення результатів власних досліджень. Це важливо не тільки для подальшого вивчення географії, але й інших природничих та математичних дисциплін.

Під час викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для підготовки учнів до вивчення курсу «Географія» використовуються такі форми роботи, як робота з картою й планом, проведення спостережень за природою і погодою, проводиться дослідницька діяльність. Це створює підґрунтя для детального та наукового вивчення курсу «Географія», учні вже знайомі з основними географічними процесами та поняттями та можуть вивчати географію систематизовано й поглиблено із застосуванням наукового понятійного апарату.

Під час проведення даного дослідження за основу були взяті підручники з курсу «Я досліджую світ» таких авторів як Т. Гільберг, С. Тарнавська, Н. Павич та їх підручники з географії. Тобто досить часто, можна спостерігати, що підручники з курсу «Я досліджую світ» та «Географія» мають тих самих авторів, що ще раз доводить, що ці два курси мають дуже тісні логічні зв'язки.

Таким чином, курс «Я досліджую світ» є потужним підґрунтям для подальшого вивчення курсу «Географія» та інших природничих дисциплін. Тому вкрай важливо приділяти увагу цьому аспекту в початковій школі для всебічного розвитку дитини.

Список використаних джерел:

1. Гільберг, Т. Г., Тарнавська, С., Павич, Н. Я досліджую світ : підручник для 1-го кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.). Київ : Генеза, 2023. 224 с.
2. Гільберг, Т. Г., Тарнавська, С., Павич, Н. Я досліджую світ : підручник для 2-го кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.). Київ : Генеза, 2019. 288 с.
3. Гільберг, Т. Г., Тарнавська, С., Грубіян, Л., Павич, Н. Я досліджую світ: підручник для 3-го кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.). Київ : Генеза, 2020. 320с.
4. Гільберг, Т. Г., Тарнавська, С., Павич, Н. Я досліджую світ : підручник для 4 кл. закл. заг. серед. освіти (у 2 ч.). Ч. 1. Київ : Генеза, 2021. 320 с.
5. Гільберг, Т. Г., Довгань, А., Совенко, В. Географія : підручник для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2023. 244 с.
6. Український центр оцінювання якості освіти. НМТ-2024: Офіційний звіт за результатами проведення [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу: <https://testportal.gov.ua/nmt-2024-ofitsijnyj-zvit-za-rezultatamy-provedennia/> (дата звернення: 13.03.2025).

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Патріотичне виховання здобувачів початкової освіти
на уроках навчальної дисципліни «Я досліджую світ»**

Шаламова Єлизавета

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор О.М. Іонова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Сучасне українське суспільство ставить перед школою важливе завдання: виховувати справжніх патріотів, людей, які зможуть внести вагомий вклад в розвиток держави, сприяти її процвітання та щодня дарувати щирю любов до всього українського народу, тих, хто душу і тіло покладуть за свободу держави.

Проблема патріотичного виховання має свою давню історію розвитку. В. Скуратівський в його основі вбачав етно-педагогічні ідеї. Дослідження Н. Горбатюком спадщини К. Ушинського свідчать про погляд на здійснення патріотичного виховання як необхідність виховання любові до рідної землі. Праці В. Сухомлинського присвячені розвитку теорії і практики громадянського виховання. М. Стельмахович чималу увагу звертав на роль родинного виховання для становлення українця-патріота.

Серед напрямів реалізації патріотичного виховання виділяють громадянське (виховання на основі знань про основні події історії Вітчизни, її героїчного минулого, прищеплення любові до всього українського) та екологічне (виховання на основі знань про природу рідного краю, набуття досвіду співжиття з довкіллям, його охорони і примноження).

Значний потенціал у розв'язанні проблеми патріотичного виховання має інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який реалізує такі освітні галузі, як природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язберезувальна; громадянська та історична; мистецька та ін., що і надає можливість учням ознайомитися з історією України, з різними темами соціального характеру, суспільствознавчими поняттями тощо.

Патріотичне виховання на уроках дисципліни «Я досліджую світ» тісно пов'язано з пізнавальною діяльністю учнів. Природа є потужним фактором виховання поваги й любові до своєї Батьківщини, могутнім засобом виховання в дітей ціннісних ставлень, моральних якостей.

Для формування природничої та громадянської компетентностей учнів програма пропонує опанувати необхідними знаннями і вміннями, виробити навички поведінки у суспільстві та природному оточенні в межах певних змістових ліній: «Людина»; «Людина серед людей»; «Людина в суспільстві» «Людина і світ»; «Людина і природа».

Виховний процес, має поєднувати індивідуальні, групові і колективні форми та методи роботи. Для впливу на емоції учнів в курсі проводяться етичні бесіди, створення емоційно-моральних ситуацій – все це важливі методичні прийоми підвищення ефективності уроків курсу «Я досліджую світ» з патріотичного виховання здобувачів початкової освіти.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у здобувачів
початкової освіти у процесі опанування курсу «Я досліджую світ»**

Непран Анастасія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В. В. Партола
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Поглиблення екологічної кризи та її наслідків протягом останніх років зумовили необхідність радикальних змін у ставленні людини до природи. Особливого значення у вихованні емоційно-ціннісного ставлення до природи набуває молодший шкільний вік, оскільки саме в цей період формується здатність до емпатії, моральні орієнтири та основи відповідального ставлення до навколишнього світу.

Питання виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у молодших школярів досліджували такі вчені, як Г. Т. Волошина, Л. В. Шаповал, Т. Г. Рубан, які акцентували увагу на важливості формування у дітей чутливого ставлення до природи, здатності до співпереживання та відповідальної поведінки. У своїх працях вони підкреслюють, що емоційно-ціннісне ставлення формується у процесі безпосередньої взаємодії з природним середовищем, через практичну діяльність, спостереження, естетичне сприйняття та особистісне переживання.

Серед усіх предметів початкової школи саме курс «Я досліджую світ» є найбільш сприятливим у вирішенні цього завдання. Його зміст, структура та методичне забезпечення орієнтовані на пізнання природи у поєднанні з розвитком емоцій, уяви та моральних цінностей, що створює широкі можливості для формування у здобувачів освіти дбайливого та усвідомленого ставлення до довкілля.

Програма курсу та зміст сучасних підручників з «Я досліджую світ» передбачають проведення експериментів, дослідів і творчих завдань, які дають змогу учням безпосередньо взаємодіяти з природними об'єктами, глибше пізнавати навколишній світ і розвивати емпатію та дбайливе ставлення до природи.

Залучення учнів до екологічних проєктів, зокрема таких, що передбачають практичну взаємодію з природним середовищем, сприяє формуванню відповідальності, емпатії та усвідомлення важливості захисту довкілля.

Участь здобувачів освіти у розв'язанні реальних екологічних проблем у межах проєктної діяльності розвиває екологічну свідомість, відповідальне ставлення до природи та активну громадянську позицію. Така діяльність мотивує дітей дбайливо ставитися до навколишнього середовища, а також дає змогу краще зрозуміти значення сталого використання природних ресурсів.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
Виховання етико-моральних якостей молодших школярів
засобами природи

Коляка Олександр

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В.В. Партола
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

Одним із вагомих напрямів сучасної початкової освіти є виховання етико-моральних якостей особистості молодшого школяра. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для становлення гуманістичних цінностей, моральних орієнтирів та етичних норм поведінки дитини. У цьому зв'язку, вивчення природи виступає не лише як пізнавальний процес, а і як процес виховання таких етико-моральних якостей молодшого школяра, як доброзичливе ставлення, відповідальність, чуйності, емпатія тощо.

Природа – це середовище існування у якому перебуває дитина, що має безпосередній впливає її емоційну сферу. Спостереження за об'єктами та явищами природи, догляд за рослинами та тваринами, участь у природоохоронних заходах — усе це сприяє розвитку етико-моральних якостей дитини молодшого шкільного віку.

Так, наприклад, участь у природоохоронних заходах власного міста формує у дитини почуття відповідальності, любові до природи рідного краю. Через таку діяльність молодші школярі вчаться бути корисними у суспільно-значимій діяльності власного міста, розуміти значення такої роботи для збереження природи рідного краю, важливості колективного підходу у вирішенні завдань екологічного характеру.

Особливе значення у вихованні етико-моральних якостей молодших школярів засобами природи мають такі форми, методи та засоби колективної навчальної діяльності учнів, як екскурсії у природу, ігри екологічного змісту, виконання екологічних проєктів, участь у природоохоронних акціях тощо.

Такі заходи не лише прививають етико-моральні якості у ставленні до природи молодших школярів, а й виховують уміння працювати в колективі, поважати думку один одного, допомагати учасникам колективної роботи. Важливо, щоб учитель не тільки виступав організатором таких видів освітньої діяльності учнів, а й акцентував увагу дітей на моральній складовій кожної їхньої дії.

Слід зауважити, що особливістю морального виховання дітей молодшого шкільного віку є їхня орієнтація до наслідуванні дорослих. У цьому зв'язку важливою є власна поведінка дорослих, вчителя чи батьків, у ставленні до природи. Поведінка дорослого, його емоційна реакція на природне довкілля усе це є етико-моральним орієнтирами для дитини молодшого шкільного віку. Так, якщо доросла людина виявляє турботу, бережне ставлення до природи, дитина природньо буде переймати цю модель поведінки.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Позаурочна робота як форма організації навчальної діяльності здобувачів
початкової освіти у курсі «Я досліджую світ»**

Суслowa Юлія

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент В.В. Партола
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків

За Державним стандартом початкової освіти, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження. Забезпечення усіх складових даної компетенції в основному відбувається у процесі опанування молодшими школярами курсу «Я досліджую світ» через такі види діяльності, як дослідна діяльність, виконання практичних завдань, проведення спостережень тощо. Певна роль у рамках даного курсу у цьому напрямку відводиться позаурочній роботі, яку учні виконують самостійно.

Позаурочна робота – це для виконання ними після уроків обов'язкових, пов'язаних із вивченням курсу, практичних робіт за індивідуальним або груповими завданнями учителя. За змістом ця робота збігається з змістом навчальних програм курсу, і її результати оцінюються учителем (І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар).

У позаурочній діяльності з курсу «Я досліджую світ» основне місце займає дослідна діяльність. Так, у процесі проведення досліджень наукового характеру здобувачі початкової освіти дізнаються про методи застосування досягнень науки на практиці, залучаються до наукових пошуків загального характеру. Основна увага у позаурочній роботі молодших школярів зосереджується на таких видах практичних завдань, виконання яких передбачає пошуку наукової інформації, проведення спостережень, дослідів тощо. Тематика досліджень та спостережень визначається програмним змістом курсу.

У позаурочній діяльності навчального курсу «Я досліджую світ» учні можуть вивчати умови росту й розвитку кімнатних рослин, вплив факторів довкілля на загальний розвиток рослин. Закладаючи досліди, учні здобувають навички дослідної роботи, оформлення певним чином результати своєї роботи та уміння робити висновки. Така робота потребує певного обладнання, організації та постійного керівництва та контролю з боку вчителя й проводиться з урахуванням вікових особливостей та посиленості навантаження молодших школярів.

Важливим також у позаурочній роботі є те, що окрім вирішення низки навчальних завдань, така робота має суттєвий виховний вплив на учнів, у ході якої учням прищеплюється пізнавальний інтерес і любов до природи, свідоме ставлення до неї.

Сучасний стан і перспективи розвитку природничої освіти учнів початкової школи
**Сучасний стан і перспективи розвитку екологічної компетентності
молодших школярів у закладах позашкільної освіти**

Іноземцев Сергій Анатолійович

аспірант 2 року навчання спеціальності 013 Початкова освіта

ННІ Педагогіки та психології кафедри педагогіки і психології

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Бірюк Л. Я.

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка,

м. Глухів

Екологічна ситуація в світі та Україні потребує особливої уваги до формування екологічної свідомості з раннього віку. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи ціннісного ставлення до природи, формується світогляд, який у подальшому визначає екологічно доцільну поведінку людини. Позашкільна освіта, як важливий складник системи освіти, має значні можливості для екологічного виховання через різноманітні форми практичної діяльності, активної участі дітей у проєктах, гуртках та екологічних акціях.

У сучасних умовах, коли шкільна програма обмежена у часі для природознавчих дисциплін, позашкільна освіта набуває все більшого значення. Вона дозволяє розширити світогляд дитини, розвивати дослідницькі навички і прищеплювати відповідальність за збереження довкілля.

Поняття «екологічна компетентність» охоплює не лише знання про природу, а й уміння застосовувати їх на практиці, усвідомлення значущості екологічної рівноваги та здатність приймати рішення з урахуванням екологічних наслідків. Структура екологічної компетентності включає три основні компоненти:

- *когнітивний компонент* – засвоюються знання про природу, її закономірності, екологічні проблеми та способи їх вирішення:

- *емоційно-ціннісний компонент* формується через безпосереднє сприйняття природи, участь у спостереженнях, експериментах та догляді за рослинами чи тваринами, що сприяє розвитку в дитини почуття поваги до довкілля [1, с. 36–38];

- *поведінково-діяльнісний компонент* – здатність до екологічно обґрунтованої поведінки в побуті та громадському житті [3, с. 42–44].

У сучасних позашкільних закладах України найчастіше працюють еколого-натуралістичні гуртки, лабораторії, міні-ботанічні сади, живі куточки, де діти мають можливість набувати практичні навички та застосовувати набуті знання в реальних умовах. Проте, спостерігаються труднощі, пов'язані з обмеженим фінансуванням, застарілою матеріально-технічною базою та інколи недостатньою підготовкою педагогічного складу [5, с. 25–27].

Досвід кращих закладів показує, що ефективне екологічне виховання передбачає системний та інтегрований підхід. Наприклад, робота гуртків екологічного спрямування, де діти беруть активну участь у природоохоронних заходах, виготовленні інформаційних листівок та проведенні акцій на захист

природи, сприяють глибшому розумінню екологічних проблем та формуванню відповідального ставлення до довкілля [4, с. 22–23].

Для ефективного формування екологічної компетентності молодших школярів у позашкільних закладах доцільно застосовувати інтерактивні, дослідницькі та проєктні методи навчання. Ці методи дозволяють не тільки засвоювати теоретичні знання, а й бачити практичні результати власної діяльності. Наприклад, дослідження ґрунту, спостереження за ростом рослин та створення міні-проєктів з очищення шкільної території сприяють інтеграції знань і формуванню екологічного мислення [2, с. 33–34].

Застосування міждисциплінарного підходу, який поєднує природничі науки, технології, мистецтво та математику також відповідає сучасним вимогам STEM-освіти та сприяє розвитку критичного мислення і творчості [4, с. 25].

Важливими напрямками з формування досліджуваної якості є:

- оновлення програм позашкільної освіти з урахуванням сучасних екологічних викликів;
- упровадження цифрових ресурсів – екологічних ігор, віртуальних лабораторій та інтерактивних освітніх платформ;
- розширення партнерства між позашкільними закладами, школами та громадськими екологічними організаціями;
- системне підвищення кваліфікації педагогів у сфері екологічної освіти [1, с. 54; 5, с. 37];
- можливість створення регіональних або всеукраїнських програм підтримки екологічного виховання також має великий потенціал у формуванні єдиної стратегії для розвитку екологічної культури серед молодших школярів.

Таким чином позашкільна освіта володіє значним потенціалом для формування екологічної компетентності молодших школярів завдяки своїй практичній спрямованості та гнучкості організації навчального процесу. Її інтеграція в освітню систему дозволить не лише поглибити знання дітей про довкілля, але й сформувати відповідальне ставлення до природи. Для досягнення якісних результатів необхідно модернізувати зміст позашкільної освіти, розвивати кадровий потенціал та створювати сучасну матеріальну базу, а також активно залучати соціальних партнерів для реалізації спільних екологічних проєктів.

Список використаних джерел:

- 1.Беленька Г. І. Формування екологічної компетентності у позашкільному навчальному закладі. Київ : Педагогічна думка, 2020. С. 34–56.
- 2.Дяченко І. І. Інноваційні методи у формуванні екологічної свідомості дітей. *Сучасна освіта*. 2023. № 3. С. 33–37.
- 3.Кравченко С. М. Структура екологічної компетентності школярів. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 2. С. 42–47.
- 4.Кучерява Л. В. Екологічне виховання в позашкільній освіті: сучасний досвід та перспективи. *Освіта і розвиток*. 2022. № 4. С. 21–26.
- 5.Стадник О. І. Проблеми екологічної освіти в Україні та шляхи їх вирішення Харків : Основа, 2021. С. 18–39.

Наукове видання

За загальною редакцією доктора педагогічних наук, професора,
завідувачки кафедри теорії і методики викладання філологічних
дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Ткаченко Лідії Петрівни

Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів
Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених
(Харків, 8 травня 2025 р.)

Відповідальна за випуск: О.М. Коваленко
Технічний редактор: І.О. Купіна

Тези друкуються в авторській редакції

Відповідальність за дотримання вимог
академічної доброчесності та зміст несуть автори та їхні наукові керівники

Ум. друк. арк. 7,8